

Városépítési Kft.

VÁTI VÁROSÉPÍTÉSI KFT.

ÁCS VÁROS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNYA

Ács – 1763-1787.

2018. JÚLIUS HÓNAP

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK.....	2
A TANULMÁNY KÉSZÍTÉSÉBEN KÖZREMŰKÖDÖTT	3
BEVEZETŐ	4
1.ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT	5
1.A. A település történeti leírása.....	6
1.A.a. Településszerkezet alakulása	12
1.A.b. Tájszerkezet alakulása.....	19
1.A.c. Történeti településmag	20
1.B. A települési régészeti örökség felmérése	20
1.C. A védett műemléki értékek települési értéktára	51
1.C.a. A világörökségi, és a világörökségi várományos helyszínek és területek.....	51
1.C.b. Az országos építészeti örökség elemei.....	51
1.C.c. A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyek és a nyilvántartott régészeti lelőhelyek.....	52
1.D. A helyi építészeti örökség települési értékleltára	69
1.D.a. Településszerkezet	69
1.D.b. Telekstruktúra és utcavonal-vezetés	69
1.D.c. Utcakép, utcaép részlet	70
1.D.d. Egyéb településszerkezet elemek.....	70
1.D.e. Építményrészlet vagy az alkalmazott anyaghasználat, tömegformálás, homlokzati kialakítás	71
1.D.f. Táj- és kertépítészeti alkotás, egyedi tájérték, növényzete	71
1.D.g. Szobor, képzőművészeti alkotás, utcabútor	74
2. A RENDEZÉS SORÁN TERVEZETT VÁLTOZÁSOK HATÁSELEMZÉSE	76
2.A. A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése	77
2.A.a. Településhálózati és tájhasználati változás.....	79
2.A.b. Településszerkezeti, területhasználati és beépítettségi változás	80
2.A.c. Infrastrukturális változás	82
2.A.d. Műemléki értékek felmérése esetén, a középtávon tervezett, a települési értékleltárban szerepeltetett létesítmények megjelenését érintő beavatkozások	82
2.B. A változások hatásai	83
2.B.a. Hatások a régészeti örökségre	83
2.B.b. Hatások a történeti településre, település- és tájszerkezetre	83
2.B.c. Hatások a települési értékleltárban szereplő műemléki értékekre.....	84
3. ÉRTÉKVÉDELMI TERV	86
3.A. Az értékleltárban szerepeltetett értékek megőrzését biztosító szempontok és követelmények	87
3.B. Önkormányzati feladatok.....	88

A TANULMÁNY KÉSZÍTÉSÉBEN KÖZREMŰKÖDÖTT

Témafelelős:	PAKSI SZILVIA okl. építészmérnök
Műemléki terület:	PAKSI SZILVIA vezető településtervező TT/1 01-2592
Táji terület:	MÁRKUS ADRIENN okl. tájépítészmérnök
Régészeti terület:	KUSTÁR ROZÁLIA régész, geoarcheológus 90XZ52
Térinformatika:	POZSONYI DÁVID okl. tájépítészmérnök MÉSZÁROS MÁTÉ okl. geográfus

BEVEZETŐ

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 85/A. § (1) és (2) bekezdése értelmében:

*„(1) Örökségvédelmi hatástanulmányt kell készíteni a település településfejlesztési koncepciójának kidolgozása során. Ha a településfejlesztési koncepció készítésekor nem készült, vagy a rendezés alá vont területre nincs örökségvédelmi hatástanulmány, vagy **van, de az tíz évnél régebbi**, akkor azt a rendezés alá vont területre el kell készíteni. Nem kell örökségvédelmi hatástanulmányt készíteni, ha az Étv. 8. § (2) bekezdése szerinti véleményezési eljárásban az illetékes államigazgatási szerv véleménye szerint a rendezés alá vont terület örökségvédelmi szempontból nem érintett.*

(2) Az örökségvédelmi hatástanulmányban megfogalmazott értékvédelmi terv szerint kell meghatározni az örökségvédelemmel érintett területekre vonatkozó településfejlesztési és településrendezési eszközöket.”

Jelen Településfejlesztési Koncepció feladata tehát – a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet alapján – Ács város teljes közigazgatási területére kidolgozott örökségvédelmi hatástanulmány elkészítése.

Az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésének célja, hogy felderítse, felmérje a településfejlesztéssel, településrendezéssel kapcsolatos örökségvédelmi hatásokat, és javaslatot tegyen az örökségvédelmi értékek megóvására.

1.ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT

1.A. A TELEPÜLÉS TÖRTÉNETI LEÍRÁSA

Felhasznált irodalom

Ács város örökségvédelmi vizsgálatának elkészítéséhez az alábbi forrásmunkákat, forrásmunkákat feldolgozó tanulmányokat, valamint helytörténeti kiadványokat használtuk fel*:

- Ács, a mi városunk (szerkesztette: Gerecsei Zsolt, Lakatos Béla), 2015, Ács
- Borovszky S. et kol.: Magyarország vármegyéi és városai. Komárom vármegye és Komárom sz. kir. város
- Dövényi Zoltán (2010): Magyarország kistájainak kataszter, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest
- Fényes Elek (1851): Magyarország geográfiai szótára, Nyomtatott Kozma Vazulnál, Pesten
- Fényes Elek: A magyar Birodalom statistikai, geographiai és történeti tekintetben. 1. kötet. Komárom vármegye Pest 1848
- Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza 1987
- Katonai felmérések térképei, <http://mapire.eu/hu/>
- Kubinyi András: Városhálózat a késő középkori Kárpát-medencében. Történelmi Szemle XLVI (2004) 1-30.
- Kulcsár Emil Miklós (1978): Ács Nagyközség Múltjának Története és Jelene, Az Ácsi Bartók Béla Művelődési Ház és Könyvtár által őrzött településtörténeti kézirat
- Magyar néprajzi lexikon, Akadémia Kiadó, Budapest, 1977-1982
- Magyarország közigazgatási helynévkönyve, 2017. január, KSH
http://www.ksh.hu/docs/hun/hnk/hnk_2017.pdf
- Magyarország történeti statisztikai helynévntára. Komárom-Esztergom megye, MTA Történeti Demográfiai Albizottsága – KSH Népszámlálási Főosztály, Budapest, 1996.
- *Nováki Gyula – Tolnai Gergely: Napóleon kori sáncerődök Ács- és Nagyigmánd térségében. CASTRUM, 12. (2010) 71–102. www.castrumbene.hu/files/c12_04_novaki-tolnay.pdf*
- Osváth Andor et kol: Komárom és Esztergom közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék múltja és jelene. Bp 1938
- Takarnet - Földhivatali Információs Rendszer,
http://www.takarnet.hu/pls/tknet/hivatalok_p.hivatal_adat?pid=12964
- Történeti statisztikai kötetek: Földterület községsoros adatok 1895-1984, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1988
- Vágvölgy Bence: Ács, Kovács-rétek római kori település régészeti anyagának feldolgozása és térinformatikai elemzése. PhD dolgozat 2013
- Valter Ilona: *Az ácsi református templom feltárása*, Archaeológiai Értesítő 1963, pp. 282-289.
- Vályi András (1799): Magyar országnak leírása, A Királyi Universitásnak betűivel, Buda

* A régészeti munkarészek további irodalomjegyzékét lábjegyzet formájában jelenítjük meg.

Ács nevének változása és eredete

A település első írásos, okleveles említése 1138-ban „Olc” alakban történik.

Ács névalakjainak változása:

- 1138 Olc
- 1150 Ahchy (II. Géza, szentmártoni monostornak szóló, adománylevelében)
- 1230 Alchi (A szentmártoni apátság és a veszprémi káptalan közötti perben)
- 1236 Asst (Ács határjeldombjának visszaállítása Róbert esztergomi érsek által)
- 1247 As (Birtokmegosztási perben tanúként említve az Ácsról való Koppány nembeli Ivánt=Iwan de As)
- 1264 As (határjárasi oklevélben)
- 1264 Aha (Bana községgel szomszédos településként említik)
- 1297 Alch (*Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza, II., III. Bp., 1987.* Althy (*Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, I-V. kötet, Bp., 1880-1941. Komárom vármegye III. kötet, 1897.*)
- XII. század Református templom első építési periódusa
- 1346 Alchy (Esztergomi káptalan oklevelében)
- 1430 Ach (Kiscsanak község határjárásánál)
- 1435 Allchy (*Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, I-V. kötet, Bp., 1880-1941. Komárom vármegye III. kötet, 1897.*)
- 1439 Alczy (*Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, I-V. kötet, Bp., 1880-1941. Komárom vármegye III. kötet, 1897.*)
- 1450 Alchy (*Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, I-V. kötet, Bp., 1880-1941. Komárom vármegye III. kötet, 1897.*)
- 1643 Az 1628-as újratelepítés után egy ideig Gadács néven szerepelt, egy 1643-as oklevélben is (Lánczos Zoltán: Komárom és Esztergom megyék helynevei a XII. századtól napjainkig - Kézirat (1977)
- 1709 Ais (Johann Christoph Müller német térképész által készített térképen)
- 1785 Ács (Népszámlálás)
- 1828 Áts (*Ludovicus Nagy: Notitiae politico-geographico statisticae inclyti regni Hungariae... Buda, 1828.*)
- 1863 Ács (Helységnévtár)
- 1908- Ács (T)

Forrás: Magyarország történeti statisztikai helységnévtára

A település nevének eredetére több magyarázat is létezik.

FÉNYES Elek a római kori Ad-Statuas nevéből az „Ad” hangtani torzításával kialakult nevet tartja elképzelhetőnek.

A település neve a római rézpénz az „as” nevéből is származhat, hiszen a középkori oklevelekben „As”-alakban írták a település nevét. A település határában több helyen került római éremlelet, köztük a Pénzásás határrészben.

A CZUCZOR-FOGARASI-féle Magyar Nyelv Szótára szerint az Ács, vagy régiesen Alcs: „főnév tárgyesetben ácsot, építőmestert jelent, ki fából épületeket, s mindenféle épülethez famunkákat, különösen tetőzéshez készít.”

GYULAI Rudolf Helyneveink származása című 1890-ben írt cikke szerint az Alch, Álchi az Ács jelentéssel azonos.

A Magyar Néprajzi Lexikon a következőket tartalmazza:

„A helységnév, falunév a földrajzi nevek egyik fajtája. A települések megnevezésének, topográfiai megjelölésének és egymástól való megkülönböztetésének eszköze. A helységnevek fontos forrásai a történettudománynak, a régészetnek és a néprajznak, mivel igen sok esetben felvilágosítást nyújthatnak a település keletkezéséről, jogi helyzetéről, úrbéri viszonyairól, első birtokosáról, a lakosság egykori nemzetségéről, foglalkozásáról, vallásáról, társadalmi helyzetéről stb. A név első okleveles említése nem azonos a falu keletkezésének idejével. Mire a név rögzítődött, a falu történetének egy korszaka már eltelt. A falu sorsfordulói, átalakulásai sokszor együtt jártak a név változásával, vagy módosulásával. ... Az egykori királyi szolgálónépek emléke megőrződött a helységnevekben. Ezeknek egykori foglalkozására, ill, szolgálatára, adózására utalnak az Ács, ..., Teszér (ács)– helynevek. ... A 19. sz. második felétől rendeletek és törvények szabályozták a falvak és városok elnevezését, valamint a meglévő helységnév megváltoztatását.”

A jelenleg elfogadott magyarázat szerint az Ács (Alcs, Álcsi) honfoglalás előtti, ótörök eredetű szó. Famunkát végző mesterembert jelöl. Ács nevét a korai Árpád-korban nyerte, az itt letelepült, királyi szolgálatot végző famunkás, ács (tetőfedő, ól csináló, kocsikészítő) foglalkozású népekről.

Ács településrészei

Alater tanya 1902; Alsóhegy 1944; Alsószőlők 1962-1973; Bakcsányitanya 1962-1973; Bodzamalom 1962-1973; Borospuszta 1944; Borostag telep 1888; Conczóhát telep 1888; Csémujmajor 1962; Csilla p. 1898-1985; Cukorgyártelep 1944; Czonzóhát 1898, 1933, 1944; Dunai rakodó 1962-1973; Ernő major 1933-1985; Felsőhegy 1944; Felsőszőlők 1962-1985; Gicz p. 1888; Harmathanya 1926, 1962-1973; Homokmajor 1898, 1933, 1944; Hosszúdúló 1944; Hosszúhegy 1962-1985; Jegespuszta 1873-1985; Jegyzőtag 1898; Jeneitanya 1962-1973; Juhásztanya 1973; Kalinatanya 1973, 1985; Kerülőház 1973, 1985; Kiscsémpuszta 1962-1985; Kisjegespuszta 1962-1973; Kisvasúti mérlegház 1962-1973; Kocsistanya 1973-1985; Kohn Márton tanyája 1926; Kopócs tanya 1962-1973; Likócspuszta 1898-1944; Likócsszőlők 1973; Likócsszőlő 1944, 1962, 1985; Lovad és Szabadhegy 1895; Lovadpuszta 1873-1962; Mallertanya 1962-1973; Nagy Kálmán tanya 1962-1973; Pálfitanya 1962-1973; Pál major 1902; Papszőllő 1944; Páveltanya 1973; Péntektanya 1962-1973; Plébános tanya 1902; Ref. lelkész tanyája 1902; Rostakúti tanya 1902; Rostarét 1944, 1962-1973; Röviddúló 1962-1985; Rózsatanya 1985; Schrikker p. 1898; Szőnyitanya 1973; Tejhegy 1944; Tejhegyi szőlők 1973; Tóhtanya 1973; Újmajor 1926-1985; Útőrház 1962-1973; Vasi csárda 1962-1973; Vaspuszta 1863-1985; Vasúti őrházak 1962-1985; Vörösmajor 1962-1985

Forrás: Magyarország történeti statisztikai helységnévtára

Ács vallási felekezetei

- 1751- római katolikus anyaegyház
- 1866- református anyaegyház
- 1895 izraelita
- evangélikus, Komárom

Ács közigazgatási jogállásának alakulása

- 1888 nagyközség (nk), Gesztesi j.
- 1951 önálló tanácsú község (ötk) Komáromi j.
- 1970 nagyközség
- 2007 város

Ács írásos korszakai

- Őskor** Ács területe az őskortól lakott hely. 1887-ben a Lídia-zátony kotrásakor megkövesedett mamutfogat talált a Magyar Királyi Folyammérnöki Hivatal. A Duna és a Concó menti löszös teraszok kiváló lehetőséget adtak a megtelepedésre, amire terepbejárások során talált kerámiatöredékek, kő- és csonteszközök utalnak. A rézkorból idoltöredékek, a bronzkorból több településnyom is ismert.
- Azalok, kelták** A rómaiak megtelepedése előtt ez a terület az illír eredetű azal törzs területéhez tartozott. Az i.e. 1. század körül a keltákkal keveredtek és átvették azok szokásait, kultúráját. Ács határában ie. 2-3 századi településük részlete ismert Ács-Bőnyi úti-dűlő I. lelőhelyről.
- Római kor** Ács Duna menti határán húzódott a rómaiak fontos hadiútja, amely mellett Ad-Mures- (Bum-Bum kútnál) és Ad-Statuas- (Ács-Vaspuszta helyén) megnevezésű hadászati jelentős táborok álltak. Mindkettőben 500 főnyi (1 cohorsnyi) bennszülött gyalogos állomásozott, a szomszédos Arrabona (Győr) és Brigetio (Ó-Szőny) katonai táborai közötti határszakasz biztosítására. A táborok között őrtoronyok, valamivel távolabb polgári települések helyezkedtek el. A rómaiak jelenlétét az épített emlékeken túl a római kori út nyomvonalának szakaszai, római mérföldkő, több kőemlék (Jupiter és Júnó isteneknek állított oltár, sírkő), jelölt, bélyeges téglák, szórvány pénzleletek) bizonyítják.
- Népvándorlás, Honfoglalás kor** A germán törzsek és a longobárdok uralma után, 568 körül az avar törzsek jelentek meg a vidéken. 791-ben Nagy Károly frank király vette birtokba a területet egy, az avarok felett aratott győztes csatát követően. 883-tól 892-ig Szvatopluk szláv-morva fejedelem uralkodott e vidéken. 900-tól a honfoglaló törzsek közül Lél (Lelu) és Szovárd (Zuard) nemzetsége szállta meg. Főhadiszállásuk Loul (Lovad) volt. A Concó vonalát Ogmánd (Igmánd) nemzetsége szállta meg, és itt kapott helyet a Dunától délre Koppán (Katapan) nemzetsége is. Besenyők Vaspuszta (Bysa) helyén szálltak meg. I. István király uralkodásakor az itt élőket, a településnévben őrzött ácsokat, várszolgálatra rendelték.
- 1346 Althy birtok Nagymartom Simon fiáé lesz osztozkodás folytán (Gyulay 1890)
- 1480 Hthalmi Kolos család birtoka - 1480-ben birtokosa Kolos László (Fénye 1848)
- 1529 Mohhamed szendrői bég Szőny és Ács között vert tábort. A lakosság a mocsarakba bújt el előle.
- 1540 körül A település elnéptelenedik.
- 1543 után A község a török kincstáré lett, a budai kormányzóság (vilajet) székesfehérvári bírói kerületéhez (szandzsák) tartozott.
- 1565 A néptelen községek között van említve.
- 1628 A Kolos családból való Szece György kezdte újraneépíteni Ácsot (Fényes 1848, Borovszky 1907)
- 1644 Középkori temploma helyén új – református felekezeti - templom épült. A gyülekezet birtokában levő egyházi jegyzőkönyv szerint 1640-ben működött itt az első református lelkész. A feljegyzések szerint a templom 1644-ben épült. „A

- templom 1644 körül építettett terméskőből és téglából, de a mostaninál kisebb nagyságban, s másfél évszázadnál tovább fatornya volt (Valter 1963)
- 1675 Lengyel János szigligeti örökös kapitány 1675-ben elzalogosította itteni birtokainak nagy részét a pannonhalmi főapátságnak, melyet nem is váltott vissza és e rész, a később megszerzett Nagy- és Kiskeszi és Kolos-Néma községekkel, Derhidja, Lovad és Vaspusztákkal együtt egész a 19. század végéig az apátság kezén maradt. (Gyulay 1890)
- 1690/1694 Ácson 30, majd 1694-ben 54 gazdát írnak össze (Gyulay 1894)
- 1699 137 adóköteles portát írtak össze, 2000 főre tehető lakosságszámmal.
- 1707 Rabutin öt lovas ezrede táborozott itt, érzékeny kárt okozva a községnek (Borovszky 1907).
- 1709-1710 Pestisjárvány pusztít.
18. sz. első fele A településre németeket is telepítenek
- 17-18. század Fényes Elek 1848-ban Ács birtokviszonyainak alakulását így jellemezte: „1635. Osztottak azon Hathalmy György és Pogrányi István, Ács-nak fele része, melly Dunaszernek neveztetett, Kolos Erzsébetet képviselő Hathalmy örökösöknek esvén. 1662 Mint Kolos örökösök a Lengyel családbeliek, u. m. Lengyel Zsigmond, Gáspár Imre, Katalin és Éva, ez utóbbi Törkönczy Pál neje osztottak Rabbi István ítélmester előtt közép Ácson. 1689. Thóti Lengyel János ácsi birtokrészét eladta gr. Eszterházy Jánosnak. 1694-ben pedig Horváth Mihály és Judith, mint Lengyel, így szinte Kolos örökösök adták el birtokrészeiket gr. Eszterházy Ferencz-nak. A Bucsányiak pedig 1695-ben itt levő jussokat Somogyi György nyitramegyei elecskai birtokáért cserélték el. Végre Rassy Katalin, ki szinte anyjáról a Kolos Horváthok ivadéka volt 1752-ben peralku által bocsátotta át birtokát gr. Eszterházy Jánosra, ezenkívül a gr. Eszterházy család a Rummyak után szinte leányágon birtokába jöven Ács egy részének, és így részint örökáron, részint örökösödés útján csaknem az egész ácsi jószágnek földes ura lett.”
- 1751 Katolikus plébánia alapítása.
- 1763 Földrengés hatására a református templom falai megrepedtek.
- 1784-87 A népszámlálás alapján 2985 fő a jogi népesség és 674 db ház található.
- 1790 A királyi koronaékszerek menetének áthaladása a településen.
- 1799 Vályi András: Magyar Országnek leírása
„ÁCS. Nevezetes helység, Komárom Vármegyében, földes Urai külömbféle nemes Urak, Gróf Eszterházy Uraságnak jeles Kastellyával díszeskedik. Nevezetesíti e' helységet a' földes Uraságnak ángoly ízléssel készültt igen szép, és megjegyzésre méltó kertye, melly az érzékeny szemlélőnek nem keves meglepedést szolgáltat, 's Posta is van benne, mellyet maga az Uraság bír. Lakosai katolikusok, és reformátusok, fekszik Gönyűtől, két mértföldnyire, külömbféle nemes lakosain kívül, a' közönséges emberek föld miveléssel, és szekereskedésből élnek, mind Buda, mind pedig Győr Városa felé; határja közép termékenységű, réttye, 's legelője tulajdon marháinak elegendő, vagyonyainak eladására Ország úttyában lévén, jó

- alkalmatossága; de mivel kaszállójának egy része a' Duna kiáradásának kártékonyasága alatt van, második Osztálybéli."*
- 1809 Napóleon hadjárata idején sáncerődök készültek a Conco-patak mentén. 1809-ben, a győri ütközet után, a nemes felkelő sereg a francia csapatokat Ács határában visszaverte (Borovszky 1907).
- 1839 Az Rk. templom építése megkezdődött.
- 1849.06.29. Görgey Artúr megtagadta Kossuth Lajos azon parancsát, hogy Ács települést fel kell gyújtani. „... ha a kormány a nép érdekei ellen fordul, akkor ő nem a kormány, hanem a nép érdekeinek katonája.” Kossuth ezért a visszautasításért Görgeyt árulónak nevezte.
- 1849.08.03. A szabadságharc utolsó diadala az ácsi ütközet volt.
- 1851 Fényes Elek: Magyarország geográfiai szótára
„Ács, derék magyar falu, Komárom, az uj rend. szer. Esztergom vármegyében, a buda-bécsi fő postautban, Komáromhoz 14/16, Tatához 1 11/16, Győrhez 1 2/16 állomásra. Postahivatala és váltása van Gönyő és Uj-Szőny közt. Határa 18,952 hold és 87 négyszögöl, mellyből beltelek 265 hold 764 négyszögöl, mellyből ismét majorsági belsőség 87 h. 353 négyszögöl, curialista telek 19 h. 667 négyszögöl, curialis zsellértelkek 32 h. 957 négyszögöl, szabados telek (templom, paplak stb.) 8 h. 802 négyszögöl, földes jobbágytelek 106 hold 247 négyszögöl, zsellértelkek 11 h. 132 négyszögöl. Szántóföld 10,605 hold; ebből 1774 hold 1015 négyszögöl uri majorság, 1117 h. 223 négyszögöl curialisták majorsága, 420 hold 1165 négyszögöl szabados föld, 7292 hold 573 négyszögöl urbériség. Rét 2673 h. 376 négyszögöl; ebből földesuri majorság 394 h. 68 négyszögöl, curialista majorság 248 h. 167 négyszögöl, szabados 418 h. 1154 négyszögöl, urbéri 1612 hold 187 négyszögöl. Haszonbérleti kert 59 hold 524 négyszögöl. Szőlő 623 hold 317 négyszögöl, mellyből majorsági 204 h. 168 négyszögöl, 429 h. 149 négyszögöl pedig dézmás. Majorsági erdők 461 h. 617 négyszögöl. Nádas a Czonczóban 36 h. 1120 négyszögöl. Közös legelő 3452 hold 359 négyszögöl; temető 18 h. 691 négyszögöl. Duna tiszta vize, erek, árkok 551 h. 738 négyszögöl; utak, utcák, 195 h. és 5 négyszögöl. A szántóföld többnyire fekete homok: fő terméke a tiszta búza, kevésbé a rozs, árpa inkább; a zab, kukoricza és köles rosz mivelés miatt kevés. A luczernát kerteikben a lakosok is termesztik, ezenkívül az uraság baltaczimet s más takarmányfüvet is miveltet. A rétek 2/3 száraz, s jó szénát ad, de sarjut nem, 1/3 vizenyős és sásos szénával fizet. A lovadi rét azonban, melly mintegy 700 holdat foglal el, 8 mázsa sarjuval megad özszesen holdanként 20 mázsa szénát, de ezt is néha a Duna járja. Bora igen közönséges kerti bor; de az ácsi cseresznye és sárgabarack dicséretet érdemel. Lakosai szép lovakat, sok tinót, és sok kétnyiretű birkát, a földesurak pedig sok nemesített juhok tartanak. Herczeg Lichtenstein egy angoltelivér ménest is tart 35 darabból állót; ezenkívül a futtató lovak mintegy 15-en a hajdan szép angolkertet cikázzák be. Népeisége 4000 lélek, kiknek 2/3 reform., 1/3 kath. csakhogy zsidó is találhatik vagy 300. Van itt 144 nemes család, 80 kézműves, 628 ház, 231 24/32 urb. egész telek, 2 vendégfogadó, 15 curia, mellyből 8-at Lichtenstein herczeg bir, r., kath. és reform. anyatemplomok, sinagóga, téres udvaru tisztalakok. Ácsnak birtokosa 2/3 részben h. Lichtenstein, ki birt 186 31/32

urb. telket, aztán Högyész Antalné 33 18/32 telket, végre a szentmártoni főapát 11 17/32 telket. A majorsági földek szinte csaknem ily arányban oszlanak fel; azonban ezekből curiák után e következők is birnak: Baranyai és Peöthe jogon két curia után Ghyczy Kálmán; Brogyáni és Ulman egy curiát, továbbá Lampert, Varga, végre b. Szopek jogon Uhlarik és Vrana családok. A határban sok római régiség található. 1809. a győri ütközet után itt diadalmasan megütközött a vas megyei lovas nemes ezred a francziákkal; az 1848 és 1849-ki függetlenségi háboruban pedig egy helynél sem történtek annyi és oly nagy ütközetek, mint Ácsnál; különösen az ácsi kis erdőcske iszonyu harczoknak lön színhelye, s több százaknak, sőt ezreknek temetője."

- 1854 Ács legnagyobb része leégett (Borovszky 1907).
- 1856 Megépül a Győr – Újszőny (ma Komárom) vasútvonal.
19. sz. 2. fele Külső puszták létrejötte. „Czonczóhát puszta az 1863-iki tagosításkor keletkezett és Forster Géza tulajdona volt ; tőle vette meg 1900-ban gróf Degenfeld Ottó, a kinek itt csinos úrilaka van. Csilla puszta Ghyczy Kálmán tulajdona volt és az 1863-iki tagosztály után keletkezett. A mostani tulajdonos nejének keresztnéve után nevezték el Csilla pusztának. Jelenleg Paulovics Dezső tulajdonában van.” (Borovszky 1907)
- 1871 Az Ácsi Cukorgyár megalapítása.
- 1882 Megalakult az Ácsi Önkéntes Tűzoltó Egylet.
- 1970 Ács nagyközséggé nyilvánítása.
- 2007 Ács várossá nyilvánítása.
- 2008 Szélerőművek telepítése.
- 2008-2010 Szélerőművek telepítése.

1.A.A. TELEPÜLÉSSZERKEZET ALAKULÁSA

Településhálózat és településszerkezeti összefüggések

Településhálózati és településszerkezeti összefüggések vizsgálatára többnyire a középkor vonatkozásában rendelkezünk értékelhető adatokkal. A környezet és a település kapcsolatát jól szemlélteti azonban az összegzés, amikor a településhatárba eső összes ismert régészeti lelőhely elhelyezkedését vizsgáljuk. Az ember minden esetben azokat a területeket foglalja el, melyek környezeti feltételei (domborzat, vízrajz, növényzet, állatvilág, éghajlat, később utak, szomszédos települések stb.) életmódjához, biológiai és közösségi igényeihez a leginkább igazodnak. Ugyan a technikai fejlődés a korábbihoz mérten több szabadságot ad a mai embernek ahhoz, hogy a természeti környezettől kevésbé függjön, egyes rendkívüli események, — ilyenek az árvizek — utalnak arra, hogy érdemes figyelembe venni, melyek azok a területek, melyeket valamilyen szempont alapján az ember az elmúlt évezredek során előnyben részesített. E területekkel a településrendezési terv kialakítása során nem csak oly módon kell számoljunk, hogy régészeti oldalról védendő, de oly módon is, hogy ezek azok a megfelelő referenciával bíró területek, melyek egy adott korszak adott közössége számára különösebb műszaki létesítmények nélkül is alkalmasak voltak tartós megtelepedésre.

Településhálózat

A település jelenkori létét is meghatározó, közvetlen településhálózati és településszerkezeti adottságok bemutatásához a középkori viszonyokat érdemes megismerjük.

Kubinyi András – Városhálózat a késő középkori Kárpát-medencében című tanulmányában – vizsgálta meg a késő középkori Kárpát-medence központi helyeit a középkori írott források és régészeti adatok alapján (Kubinyi 2004). A tanulmány bemutatta a városfogalom szakirodalmi megfogalmazásait. Rögzítette, hogy a középkori – jogi értelemben vett – város kialakulása előtt is léteztek olyan települések, amelyek környezetük számára gazdasági, társadalmi, igazgatási, kultikus szempontból központi funkciókat láttak el. A szabad királyi városokon, a püspöki székhelyeken túl voltak olyan további települések, melyek környezetük számára központi helyekként funkcionáltak. Ezek osztályozására Kubinyi ún. kritériumnyalábokat dolgozott ki. Nézete szerint a központi funkciónak mennél több kritériuma mutatható ki egy ilyen helységben, annál nagyobb szerepet játszik a településhierarchiában.

Kubinyi az alábbi kritériumokat vette figyelembe:

- I. Uradalmi központ, rezidencia
- II. Bíraskodási központ, hiteles hely
- III. Pénzügyigazgatási központ
- IV. Egyházi igazgatás
- V. Egyházi intézmények
- VI. A településről 1440-től 1514-ig valamely külföldi egyetemre beiratkozottak száma
- VII. Kézműves- vagy kereskedőcéhek száma
- VIII. Úthálózati csomópont
- IX. Vásártartás
- X. Jogi helyzet

E kritériumok alapján felállított pontrendszerben a maximális pontszám 60 lehetett, ezt azonban egyetlen város sem érte el. A vizsgált településeket ez alapján az alábbi csoportokba rendezte:

1. 41-55 p Elsőrendű (főbb) város
2. 31-40 p Másodrendű város
3. 21-30 p Kisebb város, valamint jelentős városfunkciót betöltő mezőváros
4. 16-20 p Közepes városfunkciót ellátó mezőváros
5. 11-15 p Részleges városfunkciójú mezőváros
6. 6-10 p Átlagos mezőváros és mezőváros jellegű falu
7. 1-5 p Jelentéktelen mezőváros, valamint központi funkciót betöltő falu

Ács város közelében (~20 km-en belül) három központi helynek minősülő település került beazonosításra: Győr, Tata, Komárom.

Győr e rendszerben 33 pontot kapott, azaz a 2. kategóriába, a „Másodrendű város”-kategóriába került. Az alatta lévő kategóriában („Kisebb város, valamint jelentős városfunkciót betöltő mezőváros”) kapott helyet Tata (24 pont). Komárom 18 ponttal a 4. „Közepes városfunkciót ellátó mezőváros”-kategóriába került. Itt kell megjegyezni, hogy a magyar mezőváros szónak semmi köze nincs a mezőgazdasághoz, hanem a kulcsos, vagy kerített város ellentétpárja, azaz nem erődített város. A mezőváros lakói – szemben a valódi városok szabad polgáraival – jobbágyok voltak.

A településhálózatban a török hódoltság jelentős változásokat eredményezett. A kutatott terület környezetében jó néhány középkori falu elpusztult, mint Árpa, Hózuga, Körtvélyestelek, Lovad, Lovász, Örvény(es), Széktelekpuszta, Tamástelke, Vas, Zászló, Zelebeg, melyek közül néhányat dűlőnévként ismerünk.

Településszerkezet és területhasználat

A természetföldrajzi, társadalmi és gazdaságföldrajzi viszonyoknak mindig meghatározó szerepük van az egyes települések kialakulásában. Ács a Duna folyótól délre, a Concó-patak és a Székes-patak partján fekszik. A város területén a Concó-patak felduzzasztásával keletkezett Felső halastavak és Malom-tó, továbbá a Székes-patak felduzzasztásával keletkezett Csillapusztai halastavak, valamint a Duna holtága jelentenek további vízfelületet.

A településszerkezet változása az I. Katonai Felmérés ábrázolásától kezdve követhető végig, nem lévén korábban erre alkalmas katonai térkép, vagy egyéb ábrázolás. A település szerkezete és mérete ebben az időszakban még jelentősen eltért nemcsak a mai állapotoktól, de még a II. Katonai Felmérésen szereplő elemektől is. A község történeti magja a mai Petőfi Sándor utca – Fő utca – Komáromi utca vonalára és a hozzá csatlakozó néhány keresztutcára, a mai Bocskai utcára, Igmándi útra, Rózsa utcára és Zúgó utcára terjedt ki.

A településszerkezetben bekövetkező jelentős változást a Kastély megépítése hozta. A II. Katonai Felmérésen már látható kastély több korábbi ház bontásával kapott helyet.

A későbbiekben a belterülethez csatlakozó „kertek” beépítésére került sor. A Czonczói dűlő, a Herkály határra dűlő egy teleksorral, illetve a vasútig tartóan, az Új kertek I. rész, a Czonczó melléke (Pénzásás), a Bőnyi útra dűlő, valamint az Új beltelkek dűlő épült be ily módon.

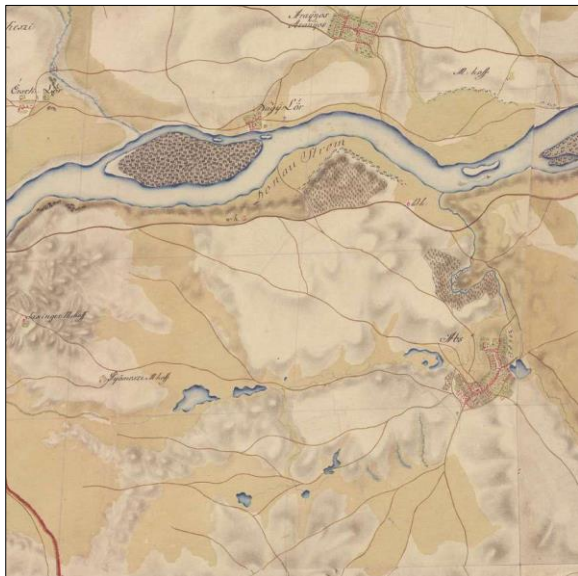
A XIX. században a vasút kiépítése hozott változást. A vasúti nyomvonal elhelyezése az akkorra beépült területeket figyelembe vette, azoktól északra haladt el. A telepítése ugyanakkor előrevetítette a települési térség vasúton túli terjeszkedését, mivel fejlesztésre alkalmas pufferterületek kihagyására nem került sor.

A vasút megépüléséhez köthető a cukorgyár megtelepedése, egyben a település eddigi belső szerkezetében egy ipari használat kiépülése. A korábbi falusias jelleget emeletes épületekkel beépített iparterület színesítette. Vasút menti önálló tömbje ma is elkülönül a város hálózatától.

Ács településszerkezetének említésre méltó elemei a külterületen elhelyezkedő, mezőgazdasági műveléshez köthető puszták, majorok. A külterületi lakott helyek némelyike egykori, a középkortól elnéptelenedő település területén foglal helyet. A külterületi területhasználatot a mezőgazdasági művelés uralja, természeti jellegű erdőfoltokkal, vízfolyások menti növénytársulásokkal.

A változások áttekintésére a katonai felmérések térképeinek Ács települést mutató részleteit szerepeltetjük. A mellékelt térképrészletek kinagyítva a település belső területeit, valamint áttekintő kivágatait ábrázolják.

I. Katonai Felmérés (1784)

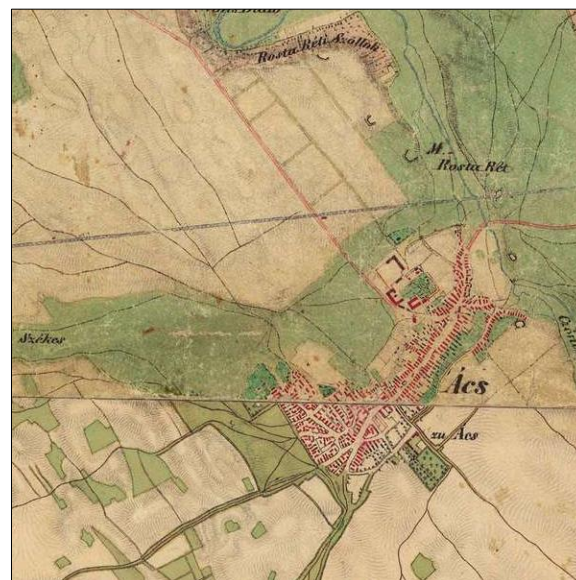
Forrás: <http://mapire.eu/hu>

II. Katonai Felmérés (1857)

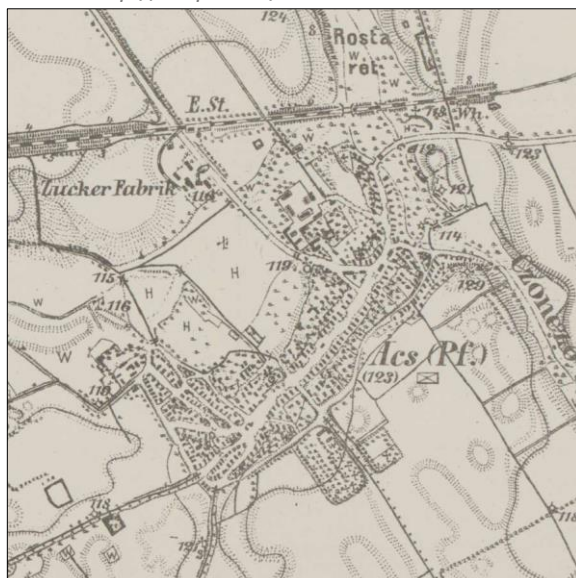
Forrás: <http://mapire.eu/hu>

III. Katonai Felmérés (1883)

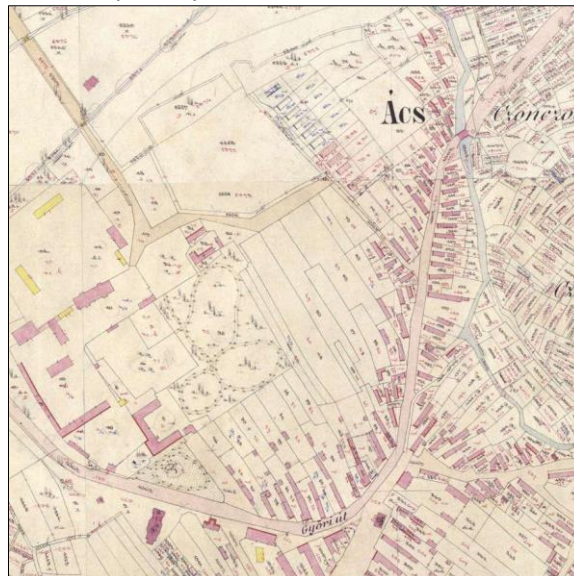
Forrás: <http://mapire.eu/hu>

Kataszteri térkép (1887)

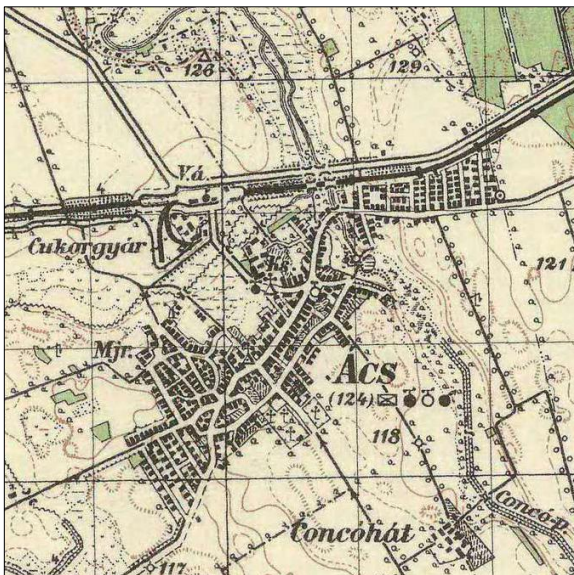
Forrás: <http://mapire.eu/hu>

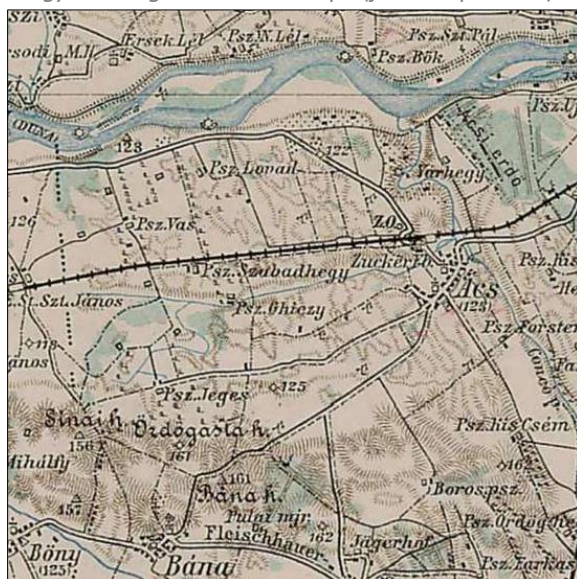
Magyarország Katonai felmérése (1941)

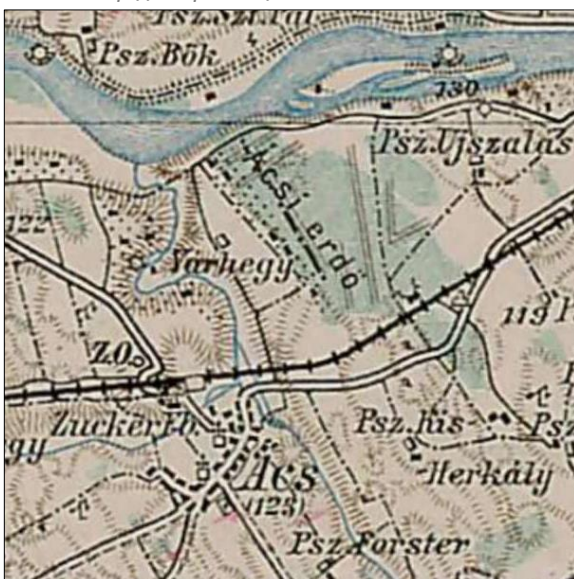
Forrás: <http://mapire.eu/hu>

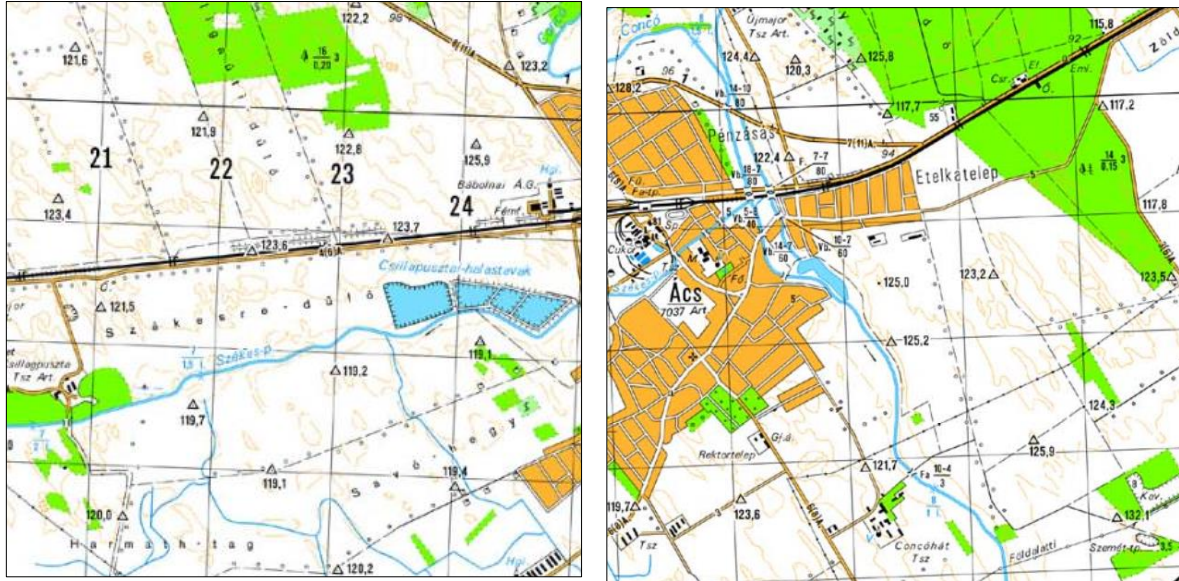
Magyarország általános térképe (foktérkép ~1910)

Forrás: <http://mapire.eu/hu>

Magyarország 1:50 000 léptékű katonai térképe

Településkarakter

A település időben eltérő beépülésének köszönhetően változatos képet mutat. A karakterbeli különbségek lehetővé teszik településrészek elkülönítését, melyek a Településfejlesztési Konceptióban kerültek lehatárolásra. Az egyes településrészek funkciójukban, megjelenésükben is kisebb-nagyobb eltéréseket mutatnak.

- Belváros

Ács legősibb településrészének utcái a természeti adottságokhoz igazodó, történeti fejlődést, növekedést tükröznek. A jellegzetes hosszúházias telkek nagy részén még fellelhetők a klasszikus mezőgazdasági termeléshez kötődő melléképületek.

Ebben a városrészben található szinte az összes intézmény és szervezeti székhely. A városrész már az I. Katonai Felmérésen is szerepel. Utcavonalai szabálytalanok, az utcák szélessége hullámzó. Telekhasználatát a városias aprótelkek, a falusias, jelentős kerti területtel rendelkező telkek és a városias intézménytelkek egyaránt jellemzik. A Belváros egyedi jellegét a Zichy park adja. Fejlesztési potenciált jelent a Gyár utca – Fő utca – Árpád utca – Völgy út közötti terület.

- Etelka-telep

Rendezett telekszerkezetű utcák jellemzik a vasút mentén, attól délre elhelyezkedő, az egykori Czonczó melléke dűlőből kialakított városrészt. A telekhasználatban a kisméretű előkerteket, oldalhatárra telepített lakóépületek, a gazdasági épületek, majd mezőgazdasági művelés alatt álló kertek követik. A földszintes épületsort néhány tetőtérrel, emelettel megemelt lakóház töri meg.

- Pénzásás-telep

Rendezett telekszerkezetű utcák jellemzik a vasúttól északra, az 1 sz. főút által határoltan elhelyezkedő városrészt. A telekhasználatban a kisméretű előkerteket, oldalhatárra telepített lakóépületek, a gazdasági épületek, majd mezőgazdasági művelés alatt álló kertek követik. A földszintes épületsort néhány tetőtérrel, emelettel megemelt lakóház töri meg. Lakóterületi funkcióján túl néhány alapfokú intézmény is helyet kapott a városrész súlypontjában.

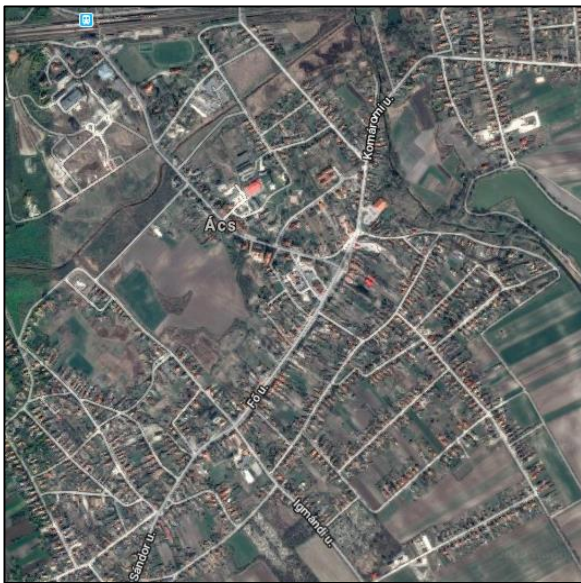
- Rektor-telep

Rendezett telekszerkezetű utcák jellemzik a Belvárostól délnyugatra, a bevezető út mentén elhelyezkedő, az egykori Bőnyi útra dűlő helyén kialakított városrészt. A telekhasználatban a kisméretű előkerteket, oldalhatárra telepített lakóépületek, a gazdasági épületek, majd mezőgazdasági művelés alatt álló kertek követik. A földszintes épületsort néhány tetőtérrel, emelettel megemelt lakóház töri meg.

- Külterület

A település jelentős mezőgazdasági művelés alatt álló földterülete ellenére mozaikos képet mutat. A szántóterületeken nagytáblás mezőgazdasági művelés folyik, kihasználva a termőhelyi adottságokat. Természetes vegetációk a vízfolyásokhoz és erdőterületeihez kötődően fordul elő.

Belváros

Forrás: Google Earth

Etelka-telep

Forrás: Google Earth

Pénzsásás-telep

Forrás: Google Earth

Rektor-telep

Forrás: Google Earth

1.A.B.TÁJSZERKEZET ALAKULÁSA

Természet, táj, tájhasználat

Ács város közigazgatási területe a Kisalföld nagytájnak, a Komárom-Esztergomi-síkság középtájhoz tartozó Győr-Tatai-teraszvidék, valamint Igmánd-Kisbéri-medence kistájai területén helyezkedik el.

Forrás: Kistájkataszter

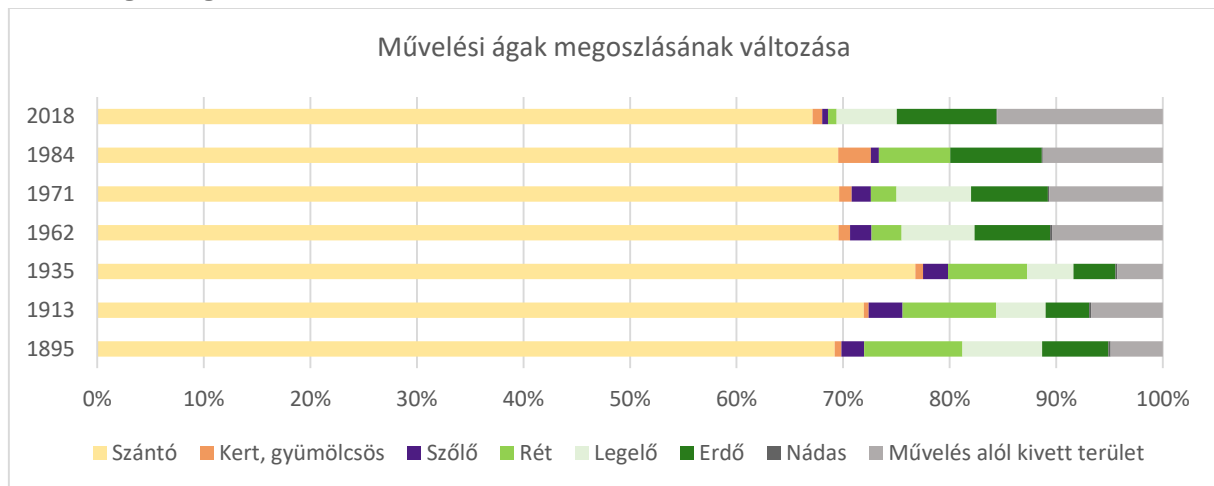
A tájat részben a NY–K-i irányt követő Duna, részben az erre merőlegesen D-ről É-ra irányuló kis folyók és patakok hordaléka építette fel, amelyekre részben lösz települt, részben a szél futóhomokot hordott. A Győr–Tatai teraszvidék Duna menti sávját fiatal folyóvízi üledékek alkotják, míg ettől délre, valamivel magasabban a Duna idősebb teraszainak kavicsanyagából felépült térszíneken, vékony lösz és homokos lösz takaró fedi a felszínt. A homokos talajok a futóhomoktól a humuszos homokig terjedő skálán mozognak. A mélyebb részeken réti és öntéstalajok vannak, amelyek mindegyike tartalmaz szénsavas meszet (forrás: Stefanovits Pál, Filep György, Fülek György: Talajtan. *Forrás: https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_521_Talajtan/ch18s02.html*

A település döntő többsége homoki tölgyesek, homok puszták, északi Duna-menti és keleti Concópatak menti része az ártéri ligeterdők, míg keleti településhatár menti része a cseres tölgyesek potenciális vegetációba tartozik

Tájtörténet

Ács területe az ősidők óta lakott hely, azonban első írásos említése 1138-ból származik. A tájszerkezetet formáló beavatkozások tehát már ekkor elkezdődtek, és lényegében szakadatlanul folynak a mai napig.

Művelési ágak megoszlása változása, 1895-2018

Forrás: Történeti statisztikai kötetek: Földterület községsoros adatok, 1895-1984, Földhivatali alaptérkép

A tájhasználatban bekövetkezett változások leginkább a történeti térképek és korabeli leírások alapján követhetők nyomon. Az 1784-ben készült I. Katonai Felmérés Ács területén a kiterjedt gyepterületeken túl szőlőket, erdőket, szántó és vizenyős területeket jelöl. A lakott terület kiterjedése a mai Belváros területének egy részére korlátozódik.

A II. Katonai Felmérés idejére megváltozott a tájhasználat. Csökkent az erdők, növekedett a szántók és a gyepterületek aránya. Vízjárta területek a Duna mentén jellemzőek. A lakott területek kiterjedése az előző felméréshez viszonyítva megnőtt. Megépült a Kastély, kiépült a vasút.

A III. Katonai Felmérésen (1883) a cukorgyár és a hozzá vezető iparvágányok már ábrázolásra kerültek. A területhasználatokat tekintve a vízjárta területek és az erdők további csökkenése jellemző.

Jelentős tájalakítással járó tevékenységet a vasút, a cukorgyár megjelenése jelentette.

Művelési ágak megoszlása, 2018

Művelési ág	Terület (ha)	Arány (%)
Erdő	976	9,4
Kert, gyümölcsös	92	0,9
Kivett	1613	15,5
Legelő	586	0,1
Nádas	6	5,6
Rét	84	0,8
Szántó	6978	67,1
Szőlő	57	0,5
Összesen	10392	100,0

Forrás: Szerző készítése a földhivatali alaptérkép alapján

Védett természeti területek

A település területén Természetvédelmi Terület, Tájvédelmi Körzet, Nemzeti Park nem található. Bár a Pannohalmi Tájvédelmi Körzet, szomszédos településeken kijelölt területeinek élőhelyei Ács területén is folytatódnak, a Tájvédelmi Körzet területeinek folytonosságát a település közigazgatási területe megszakítja. A Nemzeti Ökológiai Hálózat mag-, folyosó-, és pufferterületei a Duna folyam, a Concó-patak, valamint a Székes-patak területén találhatóak meg. A Székes-patak mentén azonban a hálózat folytonossága nem valósul meg. Nemzetközi jelentőségű természetvédelmi oltalom alatt álló A településen ex lege védett érték nincs. A természeti értékek vizsgálata és számba vétele, a természetközeli élőhelyek (mocsarak, nádasok, Concó-patak torkolata) helyi természetvédelmi oltalom alá helyezésének vizsgálata szükséges a továbbiakban.

1.A.C. TÖRTÉNETI TELEPÜLÉSMAG

Ács településmagja a mai Fő út, Komáromi utca és Gyár utca területén helyezkedett el. A pár tucat épületből álló település kialakulásában fontos szerepet játszottak a természetföldrajzi, gazdasági és társadalmi tényezők. A jelentősebb intézmények, szolgáltatások, mint művelődési ház, polgármesteri hivatal, orvosi ügyelet, bank stb. az a településmag területén helyezkedik el, mely tipikus kisvárosi hangulatot sugall az ide érkező számára.

1.B. A TELEPÜLÉSI RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉG FELMÉRÉSE

A vizsgált területek elhelyezkedése, távolsági kapcsolatok

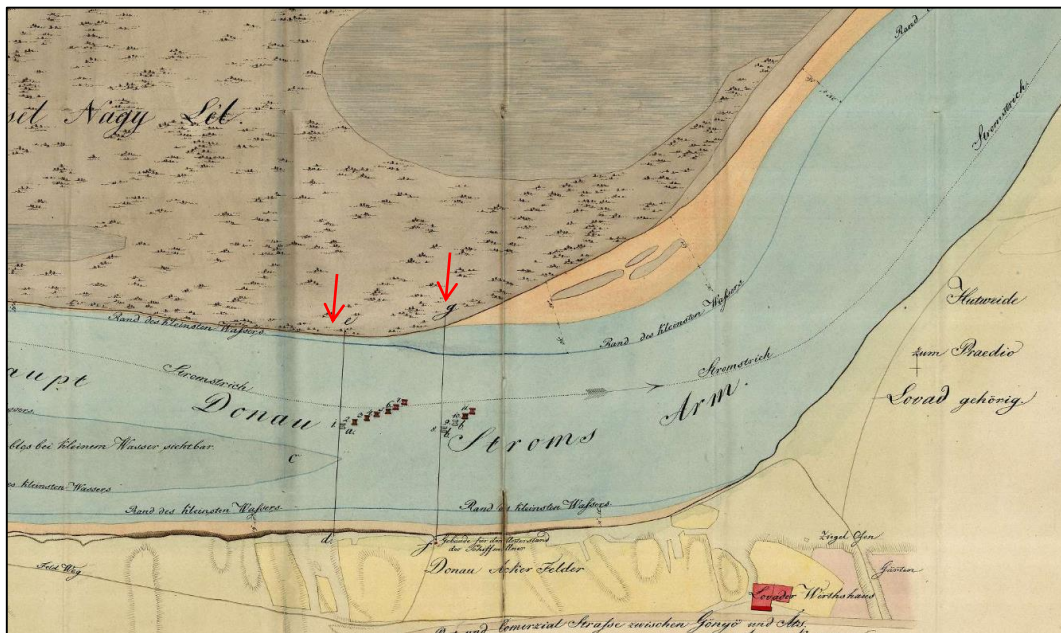
A mai település határa az alábbi eltérő jellegű egységekre bontható:

1. a Duna-folyó alluviális, vízjárta síkja, szigetei, a Concó torkolata
2. az árvíz által elöntött területeket határoló terasz(perem)-területek
3. a Concó-patak és Székes-patak menti mezőgazdasági művelésre alkalmas dombhátak
4. a Concó-patak mente, mint közlekedési tengely

1. a Duna-folyó alluviális, vízjárta síkja, szigetei, a Concó torkolata

A Duna ősidők óta fő közlekedési útvonalként létezett a térségben. Ártere a legeltető – állattartó, pákászó közösségeknek adott életteret, míg árvízmentes partjai hosszabb – többgenerációs –

települések kialakulását tették lehetővé. Az egykori dunai átjárók, illetve a Concó-torkolatvidéke stratégiai jelentőséggel is bírt, amit védelmi rendszerek kiépülése is bizonyít (pl. római limes két katonai tábora és őrtornyai, Napóleon korabeli sáncok).

Dunai átjárók a Lovadi vendéglő közelében – 1835-ben

Forrás: *Situations Plan der Donau Stroms Strecke bei dem Praedio Lovad zur Ortschaft Áts des ... Comorner Comitatus gehörig im Bezug der daselbst bestehenden Schiffmühlen ... Magyar Nemzeti levéltár Országos Levéltára S_12_-_Div._XIX._- No. 44:1-2.*

A Duna halászati és aranymosási lehetőséget kínált. Vízjárta allúviuma a rét- és legelőgazdálkodás hagyományos térszíne, ami az ígás- és hízóállatok tartását biztosította. A zátonyszigetek és ártér gyümölcstermesztésre és erdőgazdálkodásra is lehetőséget adott. Vaspusztá és Lovad környékén több átjáró is működött a Dunán.

Azonban a meder természetes alakulása a megtelepedésekre is kihatott. A Duna Vaspusztá - Lovad térségében alámossa a partot, míg a Concó torkolatánál letéve hordaléka egy részét tölti a meder partmenti részét. A mederváltozások a őskori településeket – pl. a Duna-menti részen kiemelt intenzitással megtelepedő neolit – vonaldíszes kultúra telepeit, középső és későbronzkori telepeket moshattak el (talán ez egy válasz lehet az ismert őskori lelőhelyek kis számára). A római korból van régészeti bizonyítékunk arra, hogy Ács-Vaspusztánál létesült római katonai tábor második palánktáborát az áradások és a partomlás veszélye miatt 40m-rel az első tábortól délebbre építették föl a röviddel 117 után érkezett cohors I Thracum katonái és ma ennek egy része is csak bűvárrégészeti módszerekkel kutatható. Ad Mures – Bumbumkút belső, parttól távolabbi fekvése viszont az épp ellenkező - feltöltődési - folyamatra példa, bár korábban ennek egy része is leszakadt, így nyerte a forrásokban leírt trapéz alakú formáját.

A Duna menti őskortól alapított települések sorsának alakulására később a szabályozási munkák is kihatottak. A Duna szabályozása Ácsnál is megváltoztatta a mederver viszonyokat, pl. Gönyүнél már 1780-

ban terveztek mederkorrekciós munkákat¹. A Duna párhuzamművei a) Ács határában a hozzátartozó zárgátakkal, készült 1881/82-ben, hossza 2423 m., került 186,873 forintba, fenntartása pedig 1099 írtba. Ugyanakkor a herkályi határnál a sebes Dunában egy 447 m. hosszú zárgát készült, mely 35,154 Frtba, fenntartása pedig 168 írtba került. — Ács— Aranyos közt 1882-től 1884-ig 518 napon át a Lydia-zátonyról 927,877 köbm. kavicsot emelt ki két kotrógép, melyet a párhuzamműhöz használtak fel, a kotrás került 629,460 Frtba.” Forrás: Gyulay 1892

Ad Statuas részben elmosott falai a leszakadó partfalban- Aeroart felvétele

Forrás: <http://legikep.hu/ad-statuas-romai-tabor>

2. az árvíz által elöntött területeket határoló terasz(perem)-területek

A Duna adta élettérnek köszönhetően több középkori település közvetlenül a part mellé települt, mint Vas, Lovad települések... A településközpontok a Duna-árteret délről határoló első, hirtelen kiemelkedő teraszon voltak, határhasználatuk mind az ártérre (állattenyésztés), mint a homokosabb lösz felszínborítású, növénytermesztésre alkalmas területekre kiterjedt. Itt húzódott valószínűleg a római Limes-út is, mely később a középkori Győr- Esztergom út nyomvonalává is válhatott. Római kori

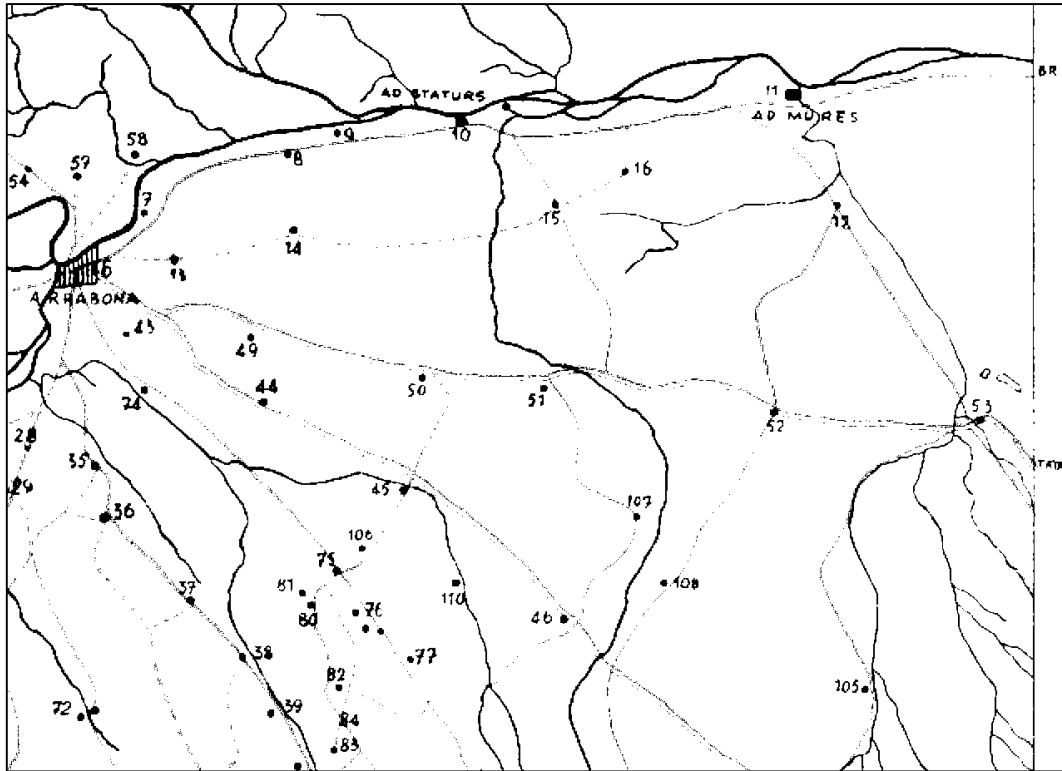
¹ Ideal Plann, Der Gegend bei Gönyü, entworfen in Betreff der Beschützung des Ufers bei dem Wirtshaus /A Duna Gönyü /Győr m./ melletti rövid szakaszának vízszabályozási térképe/Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára S 12 - Div. XVI. - No. 35:2.

nyomvonal szakaszait Gyulay Rudolf járta be (idézi Lovas 1937²): „Az ácsi erdő felső része és a homoki szőlők mellett a völgybe megy le az ácsiak által komárominak nevezett római út; átmegy a Czonzó patakján és az ácsi felső és pápista hegy szőlőin viz keresztül.” Az úttestnek ez a része a katonai térképeken megtalálható, mint forgalomban levő út.”

A középkori úthasználatról Lovas Elemért³ idézzük: „Lássuk most, hogy a középkor tesz-e valamilyen formában említést a Duna partján húzódó útvonalról. Akárhogyan vélekedjünk is a pannonhalmi alapítólevél hitelességéről, az minden esetre bizo-nyosnak látszik, hogy Szent István Koppány ellen Esztergomból a Duna partján húzódó útvonalon ment Győrig és itt fordult a szintén római korban készült veszprémi útra. A Duna mentén húzódó út volt Bouilloni Gottfríd és Barbarossa Frigyes kereszties hadainak felvonulási útja is. Oklevelek is tesznek említést az úttestről, bár nem említik, hogy tudatában volnának az utak eredetének. Ötveny-nél említik az utat többször is, sőt azt a látszatot keltik az adatok, mintha maga az Ötveny szó magára az útra vonatkoznék, esetleg magas, mesterséges töltésút-jelentésben. Az Újszőnyből Győrig húzódó szakasról Báthori István országbíró 1435-ben, mint Kvesuth-ról emlékezik meg. Valószínűen ennek az útnak Gönyü és Újszőny közé eső szakaszát említi IV. Béla 1268, évi oklevele és Szepesi Jakab 1384, évi oklevele győri nagyút néven.... Ezen az útvonalon történt 1233-ig a sószállítás Esztergomból. Ekkor azonban már veszíteni kezd jelentőségéből, mert a Beregi-egyezmény eltereli a sóforgalmat erről az útról. Még jobban csökkent a Győr és Esztergom közé eső útvonal jelentősége, mikor a tatárjárás után a királyi privilégiumok Budát kezdték Esztergom elé helyezni épen kereskedelmi kérdésekben.” Ezután Győrből az út elágazott Esztergom, illetve Fehérvár felé, viszont a két utat éppen Ács irányába kötötte össze egy keresztút, erről Lovas így ír: „A győr—fehérvári út fontos csomópontja Kisbér, Innen a már említett utakon kívül Ács felé is vitt egy út. Keresztülment ez 47,105,53 Ászáron, Vasdinnye-pusztán és Nagyigmándon. Az az út, amelyik Ács és Nagyigmánd között délkeleti irányú, tovább is folytatódott Nagyigmándon túl Szentmihály-pusztára és bizonyára még azon túl is egészen a pápa—bánhidaí útvonalig.” További középkori út haladhatott Ácstól Bábolnára.

² Pannónia római úthálózata Győr környékén. 1937, 23

³ Pannónia római úthálózata Győr környékén. 1937, 23

Lovas Elemér⁴ úthálózat-rekonstrukciója (11. Ad Mures, 12. Ács belterület, 15. Nagyszentjános, 16. Vaspusztá, 52. Bábólna, 53. Nagyigmánd)

Vaspusztától a belső „háttérszági” területek felé vezető római? út az Aeroart légifelvételén
Forrás: <http://legikep.hu/acs-romai-ut-nyoma> - 2010. júl. 2. felvétel

⁴ Pannónia római úthálózata Győr környékén. 1937, 23

3. a Concó-patak és Székes-patak menti mezőgazdasági művelésre alkalmas dombhátak

Az ármentes teraszok és a kisebb patakok mente a szántóföldi növénytermesztés bázisai (elsősorban kenyérgabona, de más gazdasági növények is), ami az élelmiszertermelés, az önellátás és mezőgazdasági reprodukció elengedhetetlen feltétele.

A Duna rendszeres áradásai a Concó völgy és Székes-patak völgyének víztelítettségére is kihatottak, ezáltal a Székes-patak medre időnként többágú, majd 1 km szélességű mocsaras – vízjárta sávot alkotott, aminek következtében a Duna felé fekvő magasabb teraszok időszakosan vizek által körbeölelt szigetként különültek el a középkori Vas és Lovad települések határai valószínűleg nem nyúltak a Székes-pataknál délebbre, míg Ács határa éppen ezektől délre feküdt.

4. a Concó-patak mente, mint közlekedési tengely

Településföldrajzi szempontból további meghatározó körülmény, hogy a Concó patak Ácsnál folyik a Dunába, a part mentén az őskortól léteztek utak, melyek a Bakony és Balaton irányába jelentettek összeköttetést.

Ha megnézzük a Concó mentét, stratégiai fekvése miatt az őskortól jelentős volt Bumbum-kút térsége, a Várhegy, és pl. a Székes- Concó összefolyásnál fekvő későbbi Zichy kastély környéke.

Később ezek közelében alakult ki a Limestől a Balaton környékére vezető belső-pannóniai útvonal (Igmánd – Kisbéri völgy). A Concó-patak bal partján vezet egy kisebb fontosságú római utat Lovas Elemér Nagyigmándnak. Ez az ácsi-concó-torkolati táborn (azonosítva Ad Mures állomással) köti össze Ács községen keresztül Igmáddal.

A négy részre osztott Pannónia provincia a IV. században

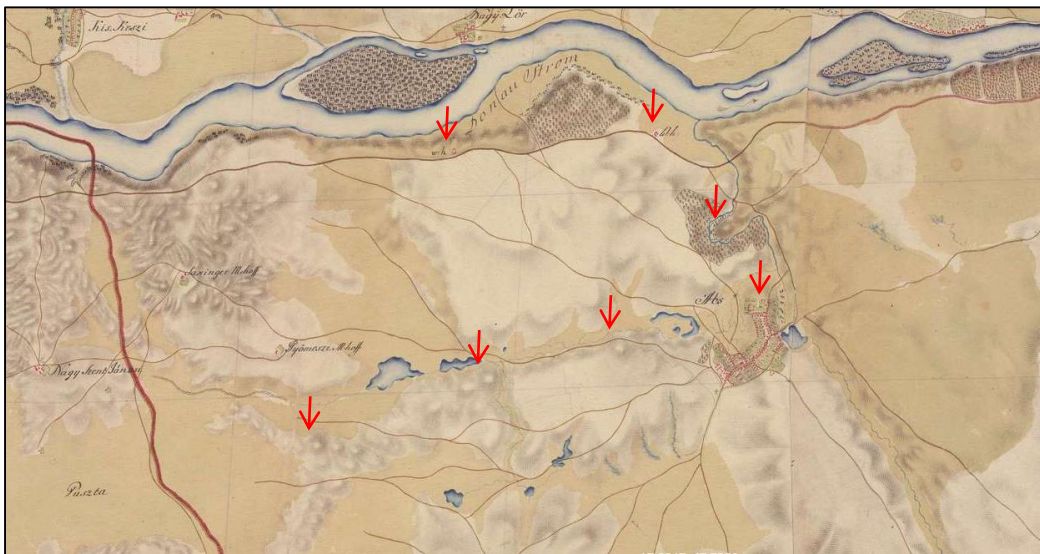
A négy részre osztott Pannónia provincia a IV. században Forrás: wikipédia - [https://hu.wikipedia.org/wiki/Pannonia_\(provincia\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Pannonia_(provincia))

Jelentős tény, hogy itt húzódott Pannonia Prima és Valeriana határa, miután a két Pannoniát Diocletianus 296-ban négy részre osztotta.

A tájhasználat szerinti tagolást segítik az 18-19. századi katonai térképek, az ún. I-II.-III. Katonai Felmérés. Az I. Katonai Felmérés (1763–1787) az első olyan térképészeti alkotás, amely több területre kiterjedően részletes és rendszeres információt tartalmaz a feltérképezett területről. A térképeken feltüntették a felszínborítást is, ami lehetővé teszi a korabeli táj rekonstrukcióját.

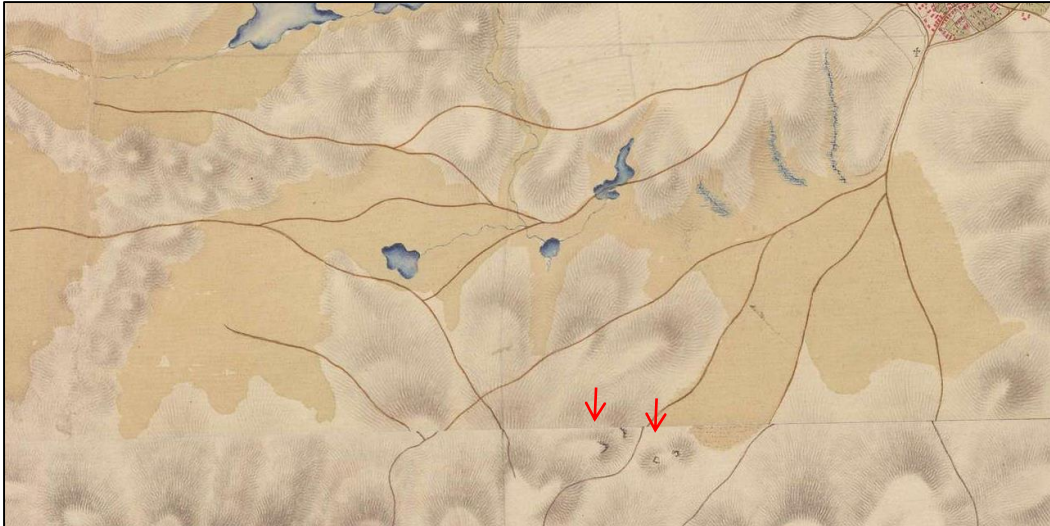
Az I. Katonai Felmérés eredeti színes, kéziratos szelvényei a bécsi Kriegsarchivban található. A térképezés felvételi méretaránya 1:28 800, (1 hüvelyk = 400 bécsi öl-ből levezetve). A térkép vetület nélküli, egységes geodéziai hálózat és koordináta rendszer nélkül készült. A vetület hiánya miatt nagyobb területen már nem lehetett pontosan illeszteni a szelvényeket, de a vizsgált település esetében a térképen számos olyan illesztési pont található, mely lehetővé teszi georeferálását, és a mai térképi rendszerekkel való összevetését.

Régészeti szempontból sajnos kevés olyan felszíninformát jelez az I. katonai térképezés, ami konkrét régészeti jelenségre utalna. A belterületi lakott területeken kívül jelzett majorságok és vendégfogadók azonban korábbi épített örökséget is magukba foglalhatnak, mint azóta bizonyításra került Bumbumkút területén vagy Lovadnál. Terepformaként markánsan jelzik a Concó-menti nagy kanyarulatban lévő Várdombot, a belterület északi határában, a Székes és a Concó összefolyásánál lévő dombot és szabályos távolságban a Székes-patak mentén lévő 3 dombot, melyek, ha elfogadjuk a Székes patak és a Duna közötti területek időszakos sziget voltát, egy belső védelmi vonalat jelezhetnek. Valószínűleg a Dunától (limestől) Pannónia belső területek felé vezető utak mellett létesítették ezeket, amit megerősíteni látszik az az Aeroart által készített légifelvétel is, melyen egy út nyomvonala látszik - Ad Statuas-tól vezet délkeleti irányban.

Fogadóként jelölt helyszínek a Duna mellett (Lovad és Bumbum-kút) és belső védvonal őrhalmi-tornyai

Talán emberi tevékenységnek tekinthetjük a Csücsös Hegy Kút környékén jelölt alakzatokat is.

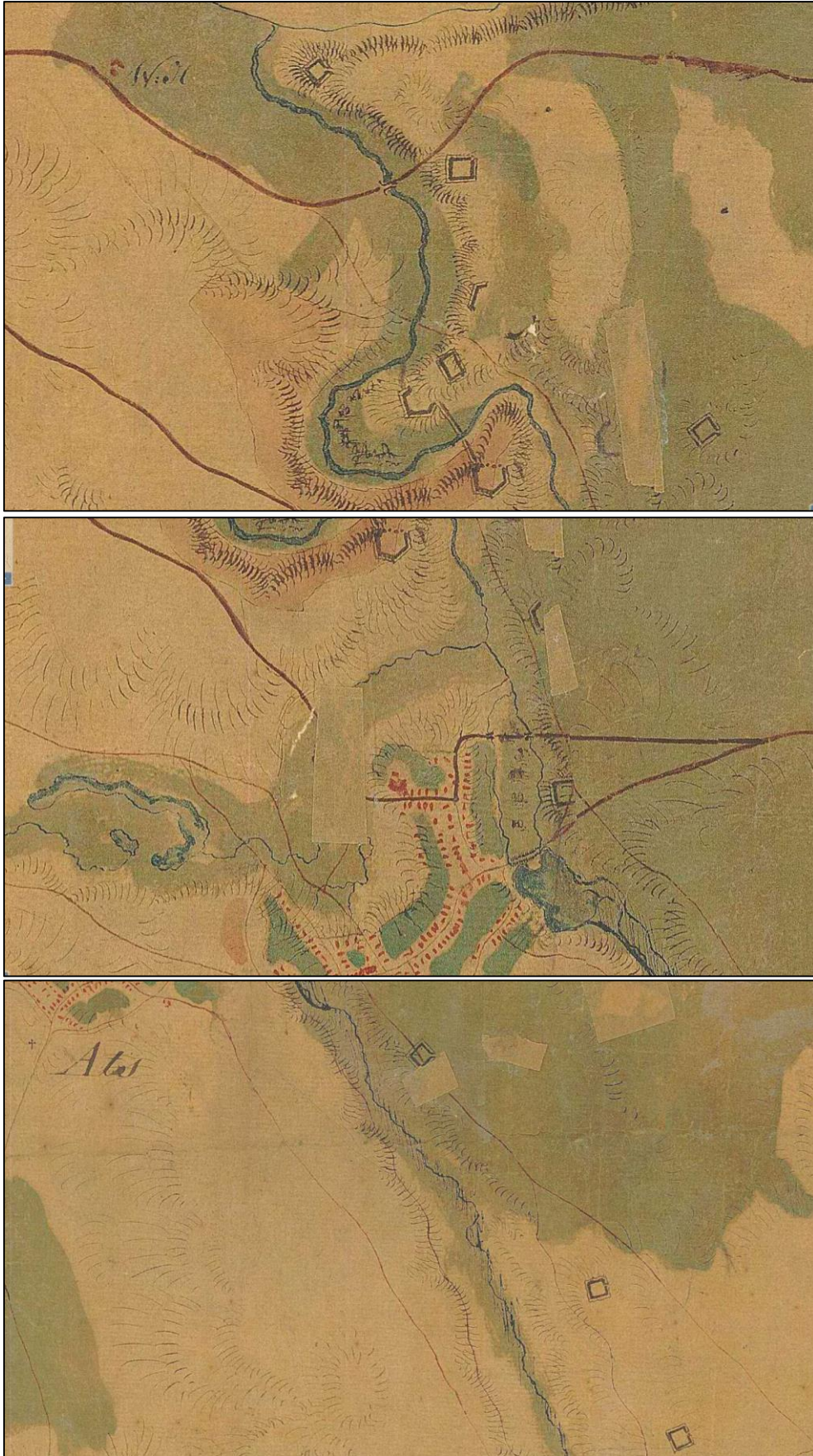
Emberi tevékenységre (sáncok/kőbányászat) utaló Ács belterületétől délre az 1. katonai felmérés térképlapján.
Forrás: mapire.eu – Csücsös Hegy Kút.

Ez a földrajzi környezet – kiemelten a Székes-patak és a Concó összefolyása alapozza meg, hogy bár a Ács város belterületéről kevés régészeti adattal rendelkezünk, bizonyosra vehetjük, hogy ősidők óta lakott hely, és a Gyár út, Komáromi út által határolt terület külön stratégiai jelentőséggel is bírt, amit megerősít, hogy az 1809. évi térképen külön út vezet ide és a településre a Concón keresztül. Megjegyzendő, hogy Borovszky S. monográfiájában feljegyzik, „Van itt egy régi, kastélyszerű épület, melyet még az Esterházyak építtettek és ez ma a gróf Zichy Ernőé. Kertjében azelőtt váromladékszerű romok voltak láthatók” (Borovszky 1907). Lovas E. is úgy véli, hogy lehetett itt akár római épület is⁵.

Az említett 1809. évi térkép más miatt is jelentős: Híven jelöli azokat a redutokat - ágyúállásokat, melyeket a Napóleoni támadás idején létesítettek (ezekről további adatok a régészeti lelőhelyek történeti áttekintésénél).

⁵ „Arrabona és Brigetio közt két statio nevét jegyezték fel a római írott források. Ezek egyike *Ad Statuas*, a mai felfogás szerint Gönyűnél, a Bakony patak torkolatánál feküdt, A másik statio, Ad Mures helyére vonatkozóan már eltérnek a vélemények, A Vas-pusztára való helyezés bizonyítékai előttem ismeretlenek. Másik feltevés szerint Ácsnál kell keresnünk az utóbbi erősséget. Itt két helyről lehet szó. A mai község területéről és a Concó-patak torkolata mellett fekvő helyről. Az említett két helynek Brigetiotól való távolsága sem írott emlékekből, sem mérföldkövekről nem ismeretes.

Csak azt tudjuk, hogy Brigetio és Arrabona egymástól XXX MP-ra feküdt. A mai útvonalon a két hely távolsága 46,5 km, nagyjában megfelel a római távolságnak. Éppen azért bátorkodunk meghatározni mai mértékkel Gönyűnek és Ácsnak Győrtől való távolságát, mint a római távolságnak megfelelőt. Gönyű Győrtől 19 km-re, az ácsi dunapartí erőd pedig kb ettől 10—11 km-re fekszik. Itt elhajlik a mai út a Duna partjáról és bevezet Ács községbe, bár azt nem mernénk állítani teljes biztossággal, hogy ez a rómaiak idejében is így volt. Ezen az útvonalon több római lelőhely fekszik.” Lovas: Pannonia római úthálózata Győr környékén. Pannonhalmi Szemle 1937

Nagy-Igmánd térsége Ács és Ászár között. 1809. Őrállások, kísérődök, útvonalak.

Forrás: Hadtörténeti Intézet és Múzeum, H IV a (1700–1820), H IV Újabbkori háborúk, H Háborúk (H IV a 1323)

A II. Katonai Felmérés átvette a napóleoni sáncok jelölését, emellett régészeti szempontból néhány figyelemre méltó változást kell megjegyezni:

1. Már megépült az Esterházy-Liechtenstein-Zichy-kastély, míg az 1. katonai térképen korábbi épületeket ábrázoltak.
2. A település temetője korábban a templom körül lehetett, ezen a térképen a település szélén – a mai temető közelében ábrázolják a temetőt,
3. A vasút megépültével a környező utak nyomvonala is megváltozik

A térképeken feltüntetett földrajzi nevek gyakran lehetőséget adnak régészeti lelőhelyek meghatározására. Vagy azért, mert maga a név egyértelműen régészeti jelenségre utal, pl. Várhegy, Pénzásás, Tatárút, vagy olyan földrajzi név, ami egy adott régészeti lelőhelyhez kötve valamely régészeti adatbázisban, adattárban szerepel (Bumbum-kút – mely már Fényes Eleknél megjelenik), és segítségével az adott régészeti lelőhely elhelyezkedése pontosítható.

A határban megismerhető földrajzi nevek közül számunkra fontosak a Vaspusztza, Lovad, Likócs helynevek, melyek okleveles forrásokból is ismert középkori falvak neveit őrizték meg, azonban régészeti terepbejárások nélkül ezek pontosabb lokalizálása még várat magára.

Ács – Régészet - kutatástörténeti áttekintés

Ács 103,83 km²-es területével a megye legnagyobb területű települése, ennek ellenére viszonylag kevés az ismert lelőhelyek száma, ezek főleg a római kori és Árpád-kori megtelepedést adatolják. Az utóbbi években a szélerőműparkok telepítéséhez kapcsolódó megelőző feltárásokkal gyorsult fel a kutatás.

Már a 19- század elején folytak kutatások, melyekről viszonylag részletes beszámolót 1848-ban közölt Fényes Elek, aki megjegyzi: „Fő figyelmet érdemel e régiségek közt az Ácsi határban a lovadi szőlőknél az úgynevezett Bumbum lyuk”.

Rómer Flóris is 1863-ban említést tesz Ács közelében talált római kori leletekről.

1886-ban a Komáromi Lapok közöl leírást Ad Mures-ről, egy év múlva a vaspusztai leletekről olvashatunk.

A 19. század végén számos lelet-előkerülésről van tudomásunk Gyulay Rudolf és a Komárom vármegyei és Komárom városi történeti és régészeti egyesület jelentései révén⁶. Az egyesület gyarapodási listáiban szintén találunk Ácsról bekerült emlékeket (mamutfog, szerpentin véső, az ácsi erdő közeléből oltártöredék, stb.).

A 20. század elején pedig Zichy Ernő római kori köveket gyűjtött össze a környékről, hogy azzal a kastélyparkot ékesítse. A grófi család két érdekes kialakítású, földbe mélyített temetkező-emlékhelyet is kialakított itt, melyek magját szintén római kori kőemlékek – szarkofág, stb. jelentették.

A római kori úthálózattal Lovas Elemér foglalkozott 1937-ben megjelent cikkében, aki szintén beszámol leletek előkerüléséről is, pl. a református templom környékéről 4. századi sírokat említ⁷.

Az első olyan régészeti kutatások, melyek dokumentációja is fennmaradt, Ács határában csak a 20. század közepétől folytak.

Az 1950-es évektől fokozatosan egyre több információval rendelkezünk Ács környezetéből: 1952-ben ismeretlen lelőhelyű faragott kövek előkerüléséről van adatunk⁸, 1954-ben pedig a falu iskolájának építése során találtak sírokat.

Régészeti leletmentés, megelőző feltárás az alábbi helyszíneken valósult meg:

1948-ban Barkóczi L. ásatása során azonosította az Ács-Vaspusztai erődöt. Szintén ő kutatta 1944-ben, 1948-ban és 1951-ben a Bum-Bum kúti római kori katonai táborn⁹. 1956-ban Ács-Bumbumkút területén figyeltek meg munkások római kori kőemlékeket, melyeket a helyszínre kiszálló Dobroszláv L. a II. századra keltezett.

Ács – Bumbum-kút lelőhely 2018. júliusában

1948-ban a vaspusztai római tábor helyén folyt ásatás, majd 1966-1967 és 1971-1972 között Gabler D.

⁶ Gyulay Rudolf: A Komárom vármegyei és Komárom városi történeti és régészeti egyesület jelentése. Komárom, 1887—1892.
Gyulay Rudolf: Komárom vármegye és város történetéhez. Komárom, 1892

⁷ Lovas 1937, lc.

⁸ Kuny Domokos Megyei Múzeum Adattára, Tata (továbbiakban KDMM Adattár)

⁹ Kulcsár Emil Miklós: Ács, a mi városunk

folytatta a kutatásokat, és 1989-ben a kutatási eredményeket egy önálló monográfiában publikálta¹⁰. A település Duna által elmosott részén Tóth János Attila kezdett vízalatti régészeti kutatásokat a 2000-es években.

1961-ben Valter Ilona tárta fel a református templomot (Valter 1963).

1969-ben V. Vadász É. és Vékony G. járta be a Concó-patak völgyét, azonosítva több lehetséges római település nyomát, többek között Ács vonzaskörzetéből is (közöletlen kutatási anyag).

1984-ben, valamint 1988-1989-ben Bumbum-kút nevű lelőhelyen Tóth Endre ásott.

1990 tavaszán fémkeresővel bronz katonai diplomát találtak Jegespuszta területén¹¹.

2003-ban megelőző feltárás történt Kisné Cseh J. vezetésével Felső-Jegespusztán, ahol római kori és Árpád-kori jelenségek kerültek elő.

2006 folyamán László János végzett a szerkezeti és szabályozási terv módosítása által érintett területeken szisztematikus terepbejárást és készítette el egyidejűleg Ács rendezési tervéhez az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészét¹².

A szélerőmű-park beruházáshoz kapcsolódva 2009-ben Stibrányi M. végzett terepbejárást, aki a területen számos lelőhelyet azonosított. 2009-2010-ben több helyen valósult meg leletmentő feltárás, mint pl. a Scott és Csoma szélerőmű-park építéséhez kapcsolódóan a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat szakemberei Ács, Kovács-rétek lelőhelyen 7339 m² tártak fel, ahol későbronzkori, késő római kori és Árpád-kori telepjelenségek kerültek elő (Czifra – Kisjuhász 2010; Vágvölgyi 2013), illetve Fűkőh Dániel vezetésével Ács-Öbölkút lelőhelyen, ahol 2008 novembere és 2009 áprilisa között a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat megbízásából végeztek 12 884 m²-en régészeti feltárást. (Fűkőh 2010; Tóth – Merczi 2015). 2009-ben szélerőmű-beruházáshoz kapcsolódóan Fűkőh Dániel vezetésével 7902 m² területet tártak fel Ács, Bőnyi-úti-dűlő területén (rézkori, kelta, római kori és középkori leletek). Ács, Hegyre-dűlő 1. lelőhelyen Petkes Zsolt vezetésével pedig későbronzkori és római kori telepjelenségek kerültek elő 4512 m²-en¹³.

2014-ben László János Leier 1 lelőhelyen végzett megelőző feltárást. A feltárás során két félig földbe mélyített házat, egy gödröt, valamint három külső kemencét és három kemencebokrot találtak. Mindezeket kör alakú árok vette körül¹⁴. Közeliében a terepbejárást további Árpád-kori telepeket jelöl, mely egy szabadabb településszerkezetű Árpád-kori település meglétét vetíti elő (Leier 1-3 és Falurét dűlő 1 lelőhelyek).

2017-ben Melis Eszter végzett az 1-es út mentén terepbejárást a létesítendő Gönyű-Komárom kerékpárút nyomvonalán, mely során három új lelőhelyet talált (római kori, népvándorlás kori és Árpád-kori jelenségek)¹⁵.

¹⁰ Gabler Dénes, The Roman Fort at Ács-Vaspuzsta (Hungary) on the Danubian Limes, British Archaeological Reports International Series 531 (1989)

¹¹ Petényi S.: Praetorianus diploma Ács-Jeges-pusztáról. Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei 5. (1997) 229-243

¹² László János: Örökségvédelmi (régészeti) hatástanulmány Ács község településrendezési tervének módosításához. kézirat – 2006

¹³ Czifra Szabolcs – Kisjuhász Viktória: Ács – Kovács-rétek. Régészeti Kutatások Magyarországon 2010, pp. 166; a lelőhely későrómai kori anyagát feldolgozta: Vágvölgyi B. 2013

Fűkőh Dániel: Ács, Bőnyi úti dűlő. Régészeti Kutatások Magyarországon 2009, pp. 133-134.

Fűkőh Dániel: Ács, Öbölkút-dűlő Régészeti Kutatások Magyarországon 2010, pp. 166-168

Petkes Zsolt: Ács, Hegyre dűlő 1. Régészeti Kutatások Magyarországon 2009, pp.134

Tóth Gábor – Merczi Mónika: Ács-Öbölkúti dűlő lelőhely római kori sírjainak embertani eredményei In Hadak Útján XXIV, Budapest – Esztergom 2015, 81–86.

¹⁴ László János: Régészeti kutatás Ács, LEIER 1. kora Árpád-kori lelőhelyen. Kuny Domokos Múzeum Közleményei 21 (2015) 79-95.

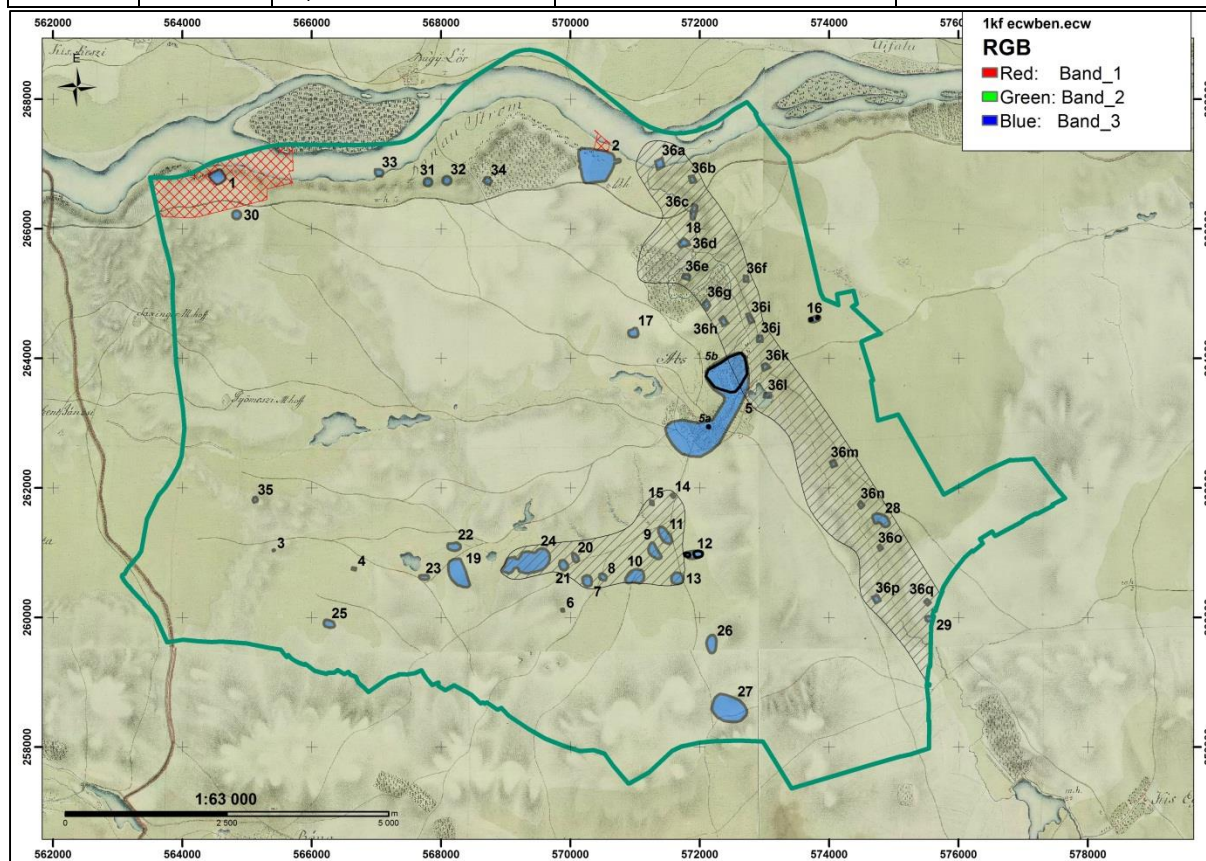
¹⁵ Miniszterelnökség Nyivántartási Iroda Ács város régészeti lelőhelyei - szakmai adatszolgáltatás 2018.7.3.

Történeti leírás /általános történeti áttekintés/

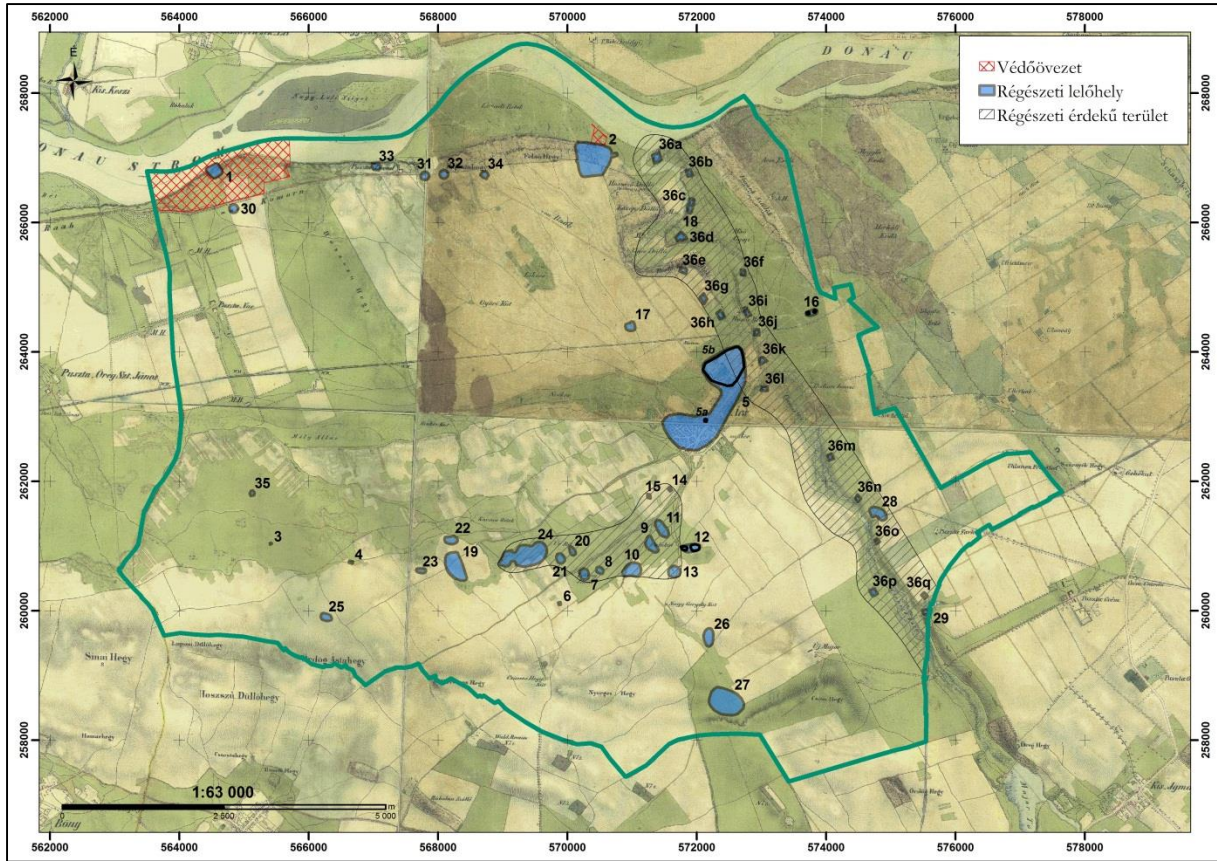
Ács város közigazgatási határából ismert régészeti lelőhelyek korszakonkénti besorolása

Sorszám-Tanulmány	Központi azonosító	Név	Jelenség	Kutatottság Megjegyzés
1	26556	Ács-Vaspuszta	Ad Statuas katonai tábor	részben feltárt, részben a Duna-mederbe szakadva
2	26558	Ács-Bumbukút	Ad Mures katonai tábor	részben feltárt, részben leszakadva
3	43396	Ács-Felsőjeges-puszta	római kori telep Árpád-kori telep	megelőző feltárás
4	54522	Ács-Tervezett szélérőmű	Árpád-kori telep középkori telep	terepbejárás
5	új lh. 55715	Ács-középkori településmag Ács-Református templom	4. századi római kori temető középkori templom, templom körüli temető, középkori település	templom feltárva
5b.	új lh.	Ács-Kastélypark	őskori telep római kori telep középkori épületek	19. században kutatva
6	55716	Ács-McDonald's Étterem	Árpád-kori telep	terepbejárás
7	55717	Ács-Autópálya mente 1.	Árpád-kori telep	terepbejárás
8	55719	Ács-Autópálya mente 2.	Árpád-kori telep	terepbejárás
9	55720	Ács-Falurét-dűlő 1.	Árpád-kori telep	terepbejárás
10	55721	Ács-Falurét-dűlő 2.	bronzkori telep Árpád-kori telep	terepbejárás
11	55723	Ács-LEIER 1.	Árpád-kori telep	megelőző feltárás
12	55724- 55725	Ács-LEIER 2. - LEIER 3.	Árpád-kori telep	terepbejárás
13	55727	Ács-Nádas-kúti-dűlő	őskori telep Árpád-kori telep	terepbejárás
14	55728	Ács-Rektor-telep 1.	Árpád-kori telep	terepbejárás
15	55729	Ács-Rektor-telep 2.	Árpád-kori telep	terepbejárás
16	55731- 55732	Ács-1-es út mente-1-es út mente 2.	Árpád-kori telep	terepbejárás
17	55733	Ács-HARTMANN telephelye	Árpád-kori telep	terepbejárás
18	55734	Ács-Várhegy	római kor? újkori sánc	terepbejárás
19	66818	Ács-Bőnyi úti-dűlő I.	őskori-rézkori telep kelta telep és temető Árpád-kori telep	megelőző feltárás
20	67057	Ács-Úr-rét I.	Árpád-kori telep	terepbejárás
21	67059	Ács-Úr-rét II.	Árpád-kori telep	terepbejárás
22	67061	Ács-Maller-tanya	római kori település	terepbejárás
23	67063	Ács-Bőnyi-úti-dűlő II.	Árpád-kori telep	terepbejárás
24	67065	Ács-Kovács-rétek	bronzkori telep római kori telep Árpád-kori telep	megelőző feltárás
25	67067	Ács-Jeges-puszta	római kori telep	megelőző feltárás
26	67069, 67071	Ács-Hegyre-dűlő I. - Hegyre- dűlő II.	bronzkori telep római kori telep	megelőző feltárás
27	67073	Ács-Öböl-kúti-dűlő	római kori telep római kori temető	megelőző feltárás
28	85211	Ács-Halom alja- dűlő	római kori telep	terepbejárás
29	51452	Ács (Csém)-Vasúti órház	római kori telep	feltárás
30	93871	Ács-Vaspuszta-dűlők	római kor - épület	terepbejárás
31	93873	Ács-Duna – Magaspart I.	rézkori telep római kori telep	terepbejárás
32	93875	Ács-Duna – Magaspart II.	népvándorlás kori telep Árpád-kori telep	terepbejárás

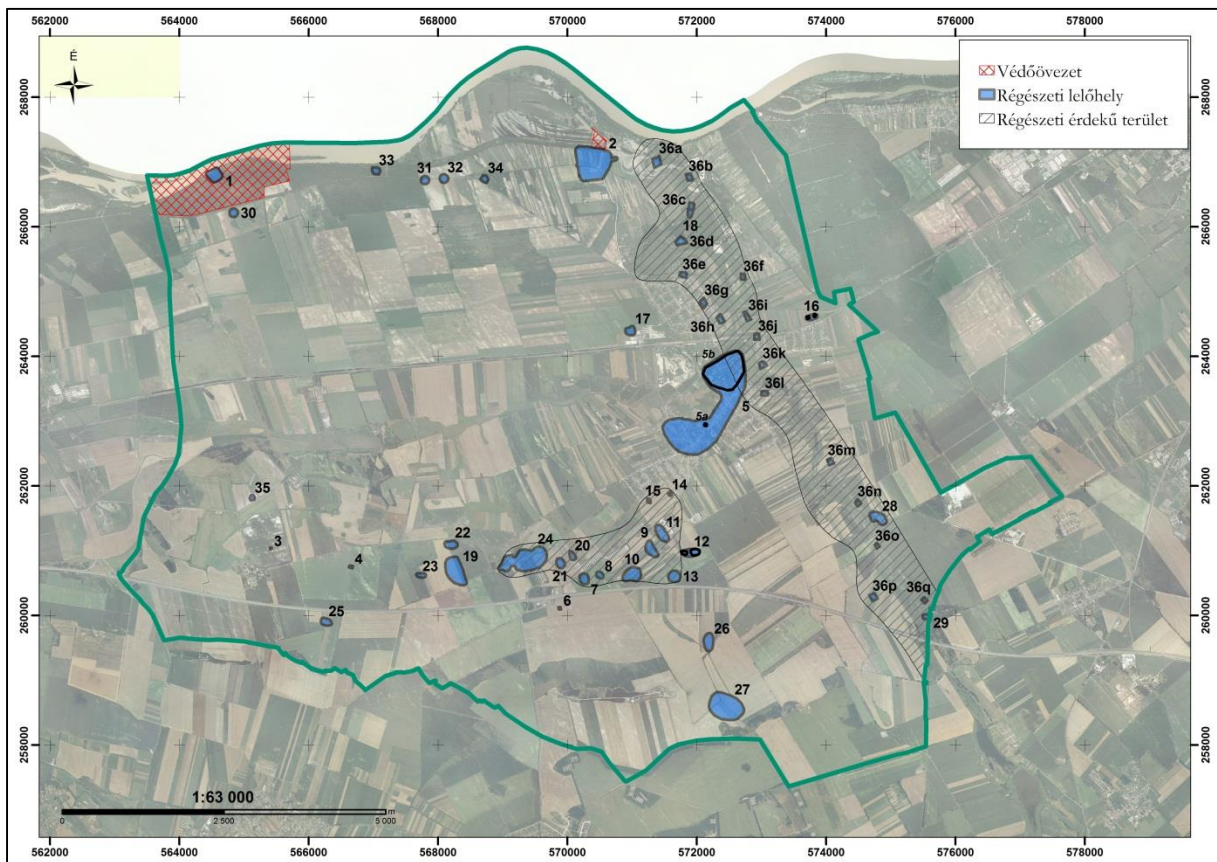
Sorszám-Tanulmány	Központi azonosító	Név	Jelenség	Kutatottság Megjegyzés
33	új lh.	Ács-Lovadpuszta	római kor - őrtorony	
34	új lh.	Ács-Felsőszőlők	római kor - őrtorony	
35	új lh.	Ács – Jeges puszta 2.	római kor – bronz katonai diploma	fémkeresős tevékenység
36	új lh.	Ács-Napóleoni sáncok – Concó mente	1809	
	85901	Ács-Vaspuszta védőövezete	római kor	
	88191	Ács-Bumbukút védőövezete	római kor	
		Concó mente érdekerület		
		Árpád-kori érdekerület		

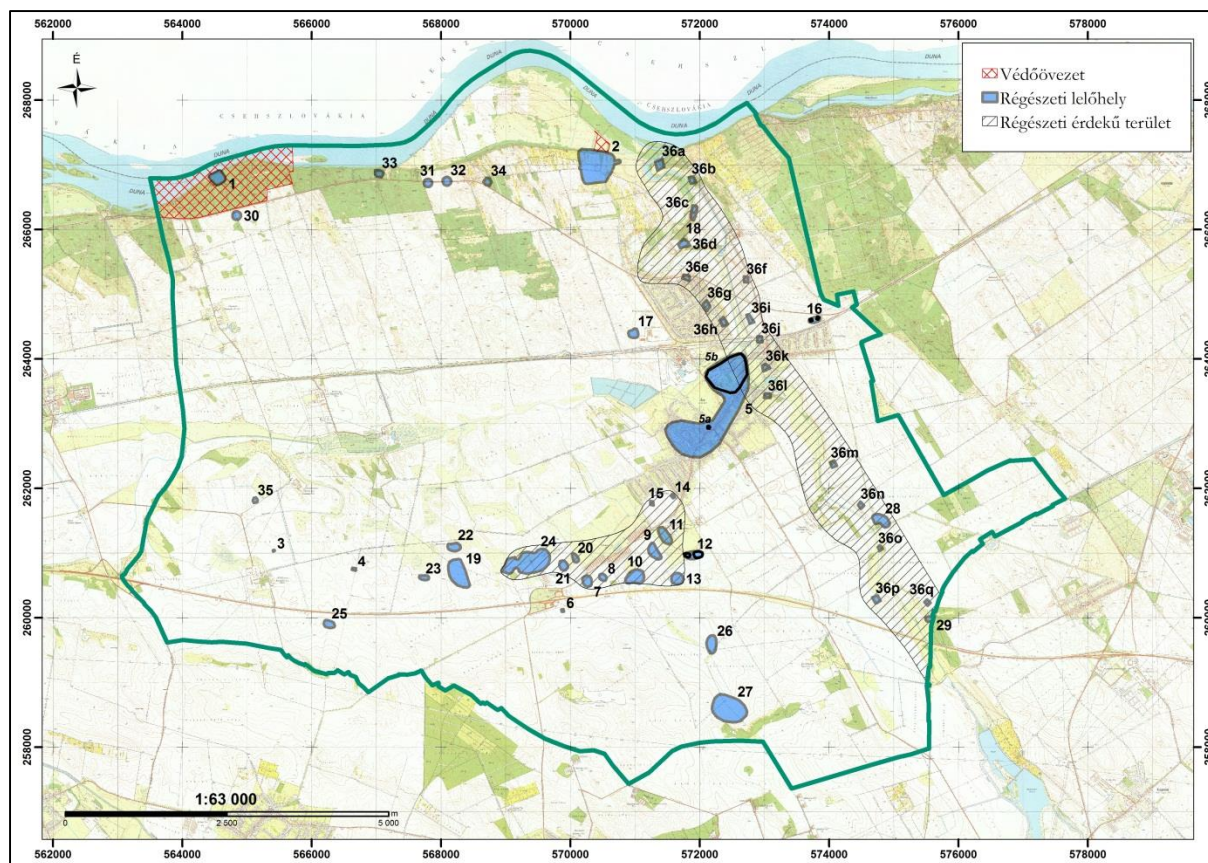
Régészeti lelőhelyek Ács határában - áttekintő térképek I.

Régészeti lelőhelyek Ács határában - áttekintő térképek II.

Régészeti lelőhelyek Ács határában - áttekintő térképek III.

Régészeti lelőhelyek Ács határában - áttekintő térkép IV.

Őskor

A kutatástörténeti fejezet alapján egyértelmű, hogy Ács város területének régészeti kutatása nem terjed ki a teljes közigazgatási határra – nem valósult meg még szisztematikus régészeti terepbejárás csak beruházási területekre (szélerőműpark, kerékpárút nyomvonal), illetve kutatási területekre fókuszálva (limes, napóleoni sáncok); ezért például hiányos a növénytermesztésre legalkalmasabb területeken létrejött őskori települések, illetve a középkori forrásokból is ismert Árpád- és középkori települések beazonosítása. Ennek ellenére számos adat utal arra, hogy a földművelés elterjedésének időszakától -időszámításunk előtt kb. 5000-tól lehet számolni a környéken megtelepedéssel.

A neolitikum lelőhelyeinek előkerülése várható, kiemelten a partközeli területeken (vonaldíszes kultúra, zselízi kultúra. A lengyeli kultúra idejéből női idoltörödékeket közöl Ács, a mi városunk kötele Kulcsár Emil Miklós kutatásai nyomán Ács - Dunaszakasról.

A rézkorból Ács, Bőnyi-úti-dűlő (66818 – tanulmány 19. lh) és Ács-Duna – Magaspart I (93873-31. lh) lelőhelyről ismert leletanyag.

A bronzkor – későbronzkor időszakából több lelőhely ismert, mint pl. Ács-Falurét-dűlő 2. – 10. lh. Ács-Kovács-rétek lelőhelyen pl. egy nagyméretű, cölöpszerkezetes, leégett ház részletét is sikerült feltárni (24. lh). Ásatás Petkes Zsolt vezetésével a későbronzkori Ács-Hegyre-dűlő I. - Hegyre-dűlő II (26. lh) lelőhelyen is megvalósult.

A vaskorból csak szórványos adataink vannak, a késővaskor – kelták idejéből. Az Ács, Bőnyi-úti-dűlőn feltárt objektumok közül néhány a kora kelta időszakra, az i.e. 3-2 századba tartozik.

Római kor

Több információval a római korból rendelkezünk. A Mosonmagyaróvártól Kölkedig tartó határvonal mentén 2 legiótábor (Komárom-Brigetio, Óbuda-Aquincum), 21 segédcsapattábor (Moson-

magyaróvár, Lébény, Győr, Ács-Vaspuszta, Ács-Bumbum-kút, Almásfüzitő, Nyergesújfalu, Esztergom, Dunabogdány, Szentendre, Albertfalva, Nagytétény, Százhalombatta, Adony, Dunaújváros, Baracs, Tolna, Ócsény, Várdomb, Dunaszekcső, Kölked), néhány késő római erődítmény (Tokod, Visegrád, Pilismarót, Bölcske) és közel 200 őr- vagy jelzőtorony, valamint hídfőállás található.

A magyarországi szakasz külön érdekessége, hogy a határvonal mentén – sokszor a mai utakkal megegyező nyomvonalon – futó római hadiút helye is több szakaszon ismert. A limes-út mentén a táborokat egymástól 10-30, az őrtornyokat 1-2 km távolságra gyöngyszerű elrendezésben építették. Az emlékek közel harmada felett ma falvak, városok településrészei találhatók. A katonai határvédelmi örökség bemutatása mellett az erődök körül létrejött polgári települések ismert részei, épületei is a védendő és felterjesztett helyszínek közé tartoznak.

Ács határában is kiemelt jelentőségű útvonalak haladtak át (Vindobona – Brigetio - Aquincum). Dunai átkelők és két katonai tábor (Ad Statuas, mely a Duna-meder változásai következtében részben a vízalatti régészet módszereivel kutatható és Ad Mures) is létezett viszonylag közel egymáshoz, melyeket őrtornyok egészítettek ki (Arrabona 10 – a településhatártól 20 m-re nyugatra, a két tábor között Ad Stauas 1-2 (Ács 33 és 34. lelőhelyek), az Ácsi Erdő közelében, már talán nem Ács határában kelet felé újabb őrtorny).

Számos leletet ma már csak említésből ismerünk és nehéz ezeket konkrét lelőhelyhez kötni. Fényes Elek jegyzi fel, hogy „Gróf Eszterházy Károly idejében a határban régi idők óta találtató számos római régiségek a kastélykertbe hordottak össze, melyet egy bizonyos főőrmeister a gróf barátja (neve nem tudatik) különféle alakzatban állított fel.” Lovas Elelemér 1937-ben az alábbiakat jegyzi fel: „Annál több emléket ismerünk Ácsról. Innen került ki M. Antonius III. VIR leg IUI. feliratos (Babelon 107. sz.) ezüstdénárja, az erdőben találtak Lupicinus-bélyeges téglákat, római faltörmelésekkel együtt egy csonka Juppiter-oltárt. A Dunához közel eső szántásokban és közvetlenül a Duna vizétől mosott parton is sok apró római tárgy és pénz kerül kézbe. A pénzek közül ismerem a már említett M. Antonius-félét és 2 db. IV. századi darabot.”

Római táborok, őrállások

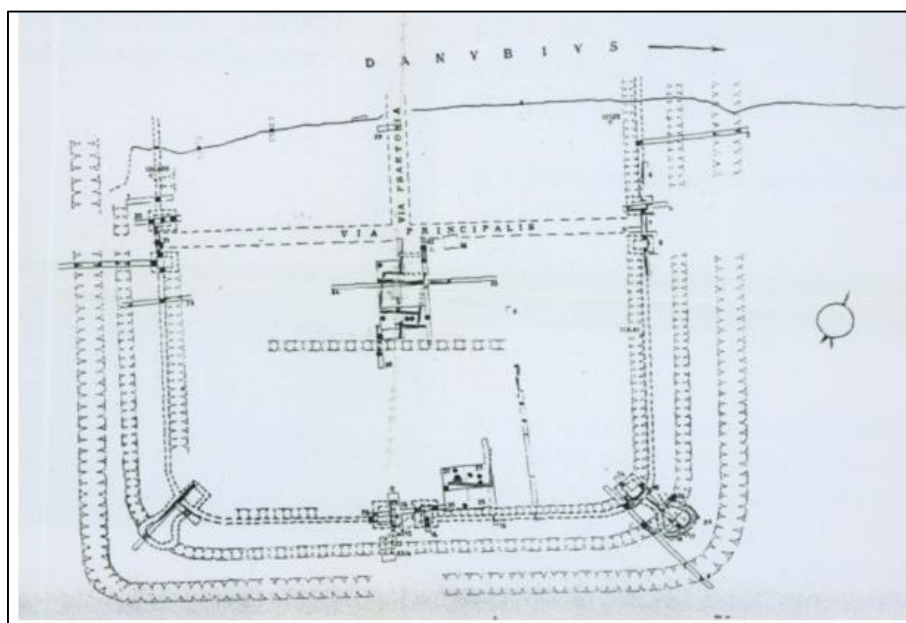
Ad Statuas

Már 1887-ben hírt adtak a vaspusztai római katonai erődőről (A Komárom-Vármegyei és Komárom Városi Történeti és Régészeti Egylet jelentése 1.: „Megyénk dunántúli részén 1. a vasi pusztá Dunára dülő részén a meredek partban láthatók öles római falak, az itt létezett erőd egyenközeny alakú volt, de alapfalai már nagyon ki vannak aknázva;” Az első ásatást 1948-ban Barkóczi László végezte, azóta is számos szórványlelet látott napvilágot. Maga az erődítmény egy a Duna szintje fölé mintegy 4 – 5 m magasságban kiemelkedő dombra épült. A szabályos téglalap alakú castellumnak kb. 1/3-át már elvitte a Duna. Az állandó laterális erózió következtében a víz alámossa a partot — így a folyó irányára merőleges principalis falak, valamint a praetentúrában levő épületrészek alázuhannak. Alacsony vízállás idején jól láthatók a víztükör melletti partszegélyen a bezuhant falszakaszok. Ácsról, sőt magából a vaspusztai castrumból is már több kőemléket ismerünk. Egy II. sz. végéről származó töredékes tábla egy benefiearius építkezéséről számol be, aki egy templomot állíttatott helyre a császárok üdvéért és győzelméért. Vaspusztáról származik a győri múzeum lapidáriumában álló, Theseus és a Minotaurus harcát ábrázoló domborműves kő is¹⁶. A legtöbb kőemlék Septimius Severus korára keltezhető; uralkodásának idején nyilván nagyméretű építkezések folyhattak Ad Statuas táborában is.

¹⁶ Gabler Dénes: Újabb feliratos kőemlék az ácsi táborból, *Archaeológiai Értesítő* 1967. 194-197.;
Gabler Dénes, Újabb feliratos kőemlék Ács-Vaspusztáról, *Archaeológiai Értesítő* 96 (1969) 199-206

Vaspusztai oltár töredékei a kapufalazásba beépítve: Az oltár bal oldala Mars alakjával. Az oldal jobb oldala Victoria alakjával.

Ad statuas - alaprajz és rekonstruált látkép a feltárások alapján

Forrás: http://www.acs-varos.hu/acs_latnivalok.php

Az erődöt Gabler Dénes tárta fel. Az első faépítésű periódus a II. század első éveire keltezhető, amikor a cohors I Hispanorum állomásozott itt. A második palánktábor az áradások és a partomlás veszélye miatt 40m-el délebbre építették föl a röviddel 117 után érkezett cohors I Thracum katonái. Lőrincz Barnabás föltevése szerint korábban a cohors IIII voluntariurum volt Ad Statuas helyőrsége. A kőerődöt csak a markomann háború után építették, itt is úgy, hogy a kőfalat a korábbi árok külső szélébe alapozták. Az erőd szélessége 106 m, hossza pedig - a porta praetoria alacsony vízállásnál a Dunából kilátszó csonkja alapján - 112 m volt. Előreugró kaputornyokkal és belső saroktornyokkal is ellátták, kívül pedig széles árokkal övezték. Ez utóbbit a IV. század elején elegyengették, és a faltól 13 m-re egy újabbat húztak, hogy így helyet teremtsenek a legyező alakú saroktornyoknak. Feltehető, hogy három megmaradt kaput ekkor, esetleg valamivel később, elfalazták. A principia egyes részeit is sikerült föltárni. A föltárt falak több periódushoz tartoznak. Gabler Dénes megfigyelései szerint a kő principium csak Caracalla uralkodása idején építették meg. Habár semmilyen késői, Valentinianus kori építési periódust sem lehetett kimutatni, a besimított kerámia meglepte mindenképpen azt bizonyítja, hogy az erődöt még az V. század első évtizedeiben is használták. *Forrás: <http://www.ripanannonica.hu/magyar/kulturalis.php?id=11>*

Itt éremlelet is előkerült. Az éremlelet darabjai egy megújított padlószinten kerültek elő szétszórva, az omladék akkor zuhant rájuk, amikor a tornyot egy tűzvész elpusztította. Gabler D. a leletet a 351 – 354 közötti évekre keltezi, záródásának időpontja a 354. év, – mely időpont összefügghet a kvádok betörésével - hasonlóan keltezett a közeli öregcsémi pénzlelet is¹⁷

Ad Mures – Bumbumkút lelőhelyről van több irodalmi feljegyzés a 19. századtól, legszemléletesebb leírást Fényes Elek adja:

„Találtak e felhozottakon kívül, több emlékek, kivált falakban berakott táblákon domborúfaragású emberképek, melyek mind megannyi tanúságai, hogy itt hajdan római város volt, de legbizonyosabban meggyőződik a régiségek vizsgálója ez iránt, ha az úgynevezett Bumbum szőlőhegy napkeleti oldalában az 1814 körül felfedezett üregeket megnézik. Ez üreg nyílása Uhlarik és Ullana urak birtokában levő szőlők árkában van, s jelenleg be van hányva. Az üreg belső fedele mindegy 3' hosszú, ugyan annyi széles faragott négyszegű atka, vagy homokkövekből vagy kőből kirakva, melyeknek összeütköző szegleteit, mind megannyi igen finom égetett verestégla-oszlopocskák tartják. A Duna felőli oldalon több bolthajtásos ürcgecskék (Nischen) vannak, melyeknek födezetekből 5 - 6 szegletes cserépszindelyből készült négyszegű csövecskék emelkednek felfelé. Délre

¹⁷ Gabler D: Későrómaiéremlelet Ács Vaspusztáról Arch Ért 99 1973 232; Radnóti A.: Későrómai éremlelet Öregcsémről. Numizmatikai Közöny 41(1942) 11-23,

az üreg egy kőfallal záratik el, mellyen ismét két szűk nyílás szemlélhető; ezek nagyobbikóin áthatván, mintegy 16V ölre terjedő 3 láb magas üreg tűnik fel, hol már az oszloprendek szorosabb helyzetben állnak egymáshoz, 2' távolságnyira, s mind gömbölyű faragott atkakövekből készültek, és csak fejezeteik vannak négyszegű téglákból rakva. Innen tovább nehezen lehet menni; azonban az üreg még messze tarthat, mivel a szőlők közt régebben történt beszakadásokból is hasonló szegletes atka kövek szedettek ki. Mi lehet az épület, bizonytalan. Terjedelmét tekintve, gabonatárnak tarthatnák, ha az oszloprendek, mellyek a gabona kiszedést felette akadályozták volna, ez állításunktól elállani nem kényszerítenek. Izzasztó fürdőnek (caldearium) mondhatnák, ha a bemenetel kényelmesb volna, mire pedig a rómaiak sokat adtak. Fürdőfűtő helyének (hypocaustum) legbátrabban lehetne mondani, mert csakugyan belső alkotása hasonlít Schattiusnak azon fürdőházi hypocaustumához, mellyet ketté metszve Antiquitates Graecae et Romanae című munkája II. darabja 98 réztábláján az 1-ső szám alatt előterjeszt, csak hogy ennek falain, vagy fedezetén az égésnek semmi nyomai sem látszanak. Végére is tehát ezt római földalatti temetkező épületnek (catacomba) tarthatjuk, melly vélekedést megerősíteni látszanak a Duna felől levő azon üregecskék, miilyenekben hajdan a rómaiak hamvedreiket szokták lerakni...¹⁸

Az addigi kutatásokat összefoglalva Lovas E. 1937-ben lejegyzí:

„Az erdővel és a Duna-menti szántóval összefüggő terület a szőlők területe. Itt, a Felső- és a Pápista-szőlőkben másfél méter vastag alapfalakra bukkant Gyulay Rudolf és Berkovics mérnökkari százados 1886 táján. Az alaprajz „ferdényded” alakot mutatott. Egyik oldalán lenyúlt a Dunáig annyira, hogy a víz elmosta a parti részletet. Ezt a Duna felé eső hézagot 140 lépés hosszúnak, az ezzel pár-huzamos déli falat 25 (!), a keletit 266, a nyugatit 200 lépésnyinek mérték. Egy 1871-ben publikált leírás arról beszél, hogy a szőlőkben „mythologiai istenszobrokat” találtak. A nép még ma is beszél a földben található szobrokról. De találtak itt hypokaustum-csöveket és fűtőkemencét is.”

Az egyetlen védőárokkaal övezett castellum nagyságát pontosan meg lehetett határozni. Szélessége eszerint mintegy 130 m, hosszúsága pedig 175 m volt. Az utóbbi azonban nem a teljes hosszúságot adja, mivel az erőd északi sávját elmosta a Duna. Itt legutóbb 1989-ben végeztek leletmentést. Az erőd területén nagy mennyiségben hevernek kő- és tégladarabok, egyéb apró leletek. A téglák között bélyegesek is láthatóak (legio XIII gemina, legio XIII gemina, legio XV Apollinaris), és ezek alapján biztosra vehető, hogy az erődöt a brigetioi legios táborral együtt Traianus uralkodása idején létesítették. A tábor egy ala számára szűk lett volna, így feltehetően a legio I adiutrix egy vexillatioja teljesített itt szolgálatot. Az erőd környékén, de elsősorban a déli oldalon, kifejlődött a polgári település, a vicus, amelynek világos nyomai különböző régészeti leletek formájában a felszínen is megfigyelhetők. A temető a castellumtól keletre helyezkedik el, a településről kifelé vezető limes-út mentén. Az utóbbit az elmúlt századok során elmosták az áradások, részben a Concó-patak.¹⁹

Római kori kőtoronyok is álltak a Duna-parton, pl.: a Lovadi-rét melletti magaslaton vagy a Felső Szőlők területén. Továbbá nem kizárt, hogy az újkorban létesült megfigyelőállások-redutok részben korábbi – talán római kori - őrállások helyén létesültek, mint pl. volt ez más jelentős útvonalak mentén (római kori megtelepedés a Napóleon kori sáncok közül az Ács 18 - Ács-Várhegy, Ács 28 - Ács-Halom alja- dűlő, Ács 29 - Ács (Csém)-Vasúti őrház. lelőhelyeken adatolt) és ide sorolható a még hitelesítendő lelőhely, melyről Gyulay Rudolf emlékezik meg 1887-ben: „a Czonczó torkolata alatti sziget orrának megfelelő kis fenyes szélén az úgynevezett »kőbányá«-nál az alapfalakból és a hely magasságából ítélve

¹⁸ Fényes 1848

¹⁹Római kalandozások Pannóniában: római tábor az óskori kút mellett. 2007. október 30. 13:00 - <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=18790>; <http://www.ripanannonica.hu/magyar/kulturalis.php?id=10>

őrtorony állhatott, itt egy fogadalmi oltárt találtam”. A Concó-patak jelentőségét mutatja a már nagyigmándi határban fekvő villa rustica - Nagyigmánd – Szelhossza-dűlőn.²⁰

Ács-Várhegy légifotója – 18. lelőhely (Oroszi Z. felvétele 2018.07.12.)

Római kori temetők: A mai település belterületéről (5. lh.) és az Ács 27 - Öböl-kúti dűlőből vannak adataink római kori sírokról. A református templom közelében fekvő Matesz-kertben IV. századi pénzekkel datált csontvázakat találtak, másutt, egyik ház udvarán pedig pénzek nélkül apa, anya és gyermekük sírja került elő²¹.

Római kori polgári települések Ács határában

Ács 27-Öbölkúti-dűlő lelőhelyen, az M1-es autópálya közelében feltárt római település használati idejét elsősorban az edénytöredékek alapján és a főként szórványként előkerült több mint 50 érme alapján tudták a kutatók a 300-360 közötti időszakra szűkíteni. A hozzá tartozó temetőből 38 sírt sikerült feltárni. Ezen a lelőhelyen római provinciális építkezésekre jellemző nem, vagy csak alig megmunkált mészködarábak mellett tetőcserep-maradványok, padlófűtés tégláinak töredékei és egy kémény oromdísze is előkerült. Részben felszín alá mélyített paticsfalú és felszínfeletti cölöpszerkezetes épületek voltak jellemzőek, ezeknél is a tetőfedést égetett cserepekkel oldották meg²². Ács, Kovácsrétek lelőhelye Az itt 2009-2010 folyamán végzett ásatások során bronzkori és Árpád-kori objektumok mellett egy késő római település részlete is felszínre került. A lelőhelyen feltárt nagy számú objektum, valamint a belőlük előkerült leletek számos fontos információval szolgálnak a dunai limes hátszágának római kori települési viszonyairól egy olyan területen, mely bár Komáromtól alig 15 kilométerre délnyugatra található.²³

További római településnyom – villa rustica? - Jegespuszta környékén (35. lh.) lehetett, ahol egy veterán katona diplomája került elő²⁴. Itt mások római téglavetőt feltételeztek. Összefügghet a településföldrajzi viszonyokkal és azzal a Lovas E. által megfogalmazott feltevessel, hogy „Dunától

²⁰ Szabó Máté: *Roncsolásmentes régészeti módszerek alkalmazása római kori vidéki települések régészetében Magyarországon*. 2018. 133. o. JATE PhD dolgozat pea.lib.pte.hu/handle/pea/17182

²¹ Lovas 1937

²² Tóth Gábor – Merczi Mónika: Ács-Öbölkúti dűlő lelőhely római kori sírjainak embertani eredményei In *Hadak Útján XXIV*, Budapest – Esztergom 2015, 81–86.

²³ Czifra – Kisjuhász 2010; Vágvolgyi 2013

²⁴ Petényi S.: Praetorianus diploma Ács-Jeges-pusztáról. Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei 5. (1997) 229-243 „A császároknak a tabella intus oldalán teljes részletességgel olvasható titulaturája és a consules ordinarii 206-ra kelteztek az okmányt. A kiállítás napja február 22 volt, amely megfelel annak a gyakorlatnak, amely 148 óta - egy kivétellel - fennállt, miszerint februárban bocsátották el a Róma-városi csapatok katonáit.”

távolabb is találunk római lelőhelyeket Győr és Ács között. Nem mernénk állítani, hogy ezen a vonalon is vezetett volna római út, bár egy ilyen belső út létét a középkorban ki lehet mutatni. Sokkal valószínűbb, hogy ezek a lelőhelyek a délebbre fekvő főút és a Duna mentén húzódó főút összekötő mellékútjai mentén feküdtek.” Ugyanezen lelőhelyek közé sorolhatjuk Pénzásás határrészben pontosabban nem meghatározott – talán már a beépített terület alatt lévő - lelőhelyet, melyre a beszédes név utal: azt a helyet jelöli, ahol nagy mennyiségben került elő római pénz, és a régi házak alapjaiban, falaiban is sok kőfaragványt építettek be.

Azok a feliratos emlékek, melyek a vaspusztai leleteken kívül még Ács területén kerültek elő: részben a Bum-bumkúti Ad Mures táborhoz, részben pedig a környék kis villáihoz, településeihez tartozhattak. A többi kőemlék részben sír, részben pedig oltár fogadalmi felirata.

Népvándorlás kori település nyomait Ács-Duna – Magaspart II. lelőhelyről ismerjük.

A középkori Ács

A középkori Ács a Concó- és Székes-patak összefolyásánál, a patakok által körbeölelt teraszra települt, és középkori temploma alapján a török alatt elnéptelenedett település volt a magja az újkorban újraterlepült falunak. Az 1961-es templomfelújítás során megtalálták a tatárjárás előtti templom oldalfalát és apszisát, ezt az épületet a tatárjárás után kibővítették.

Ács (Áts) a két patak összefolyásánál, az ártér feletti teraszon a középkori falu helyén kezdett kiépülni az újkorban (1. katonai térképezés térképlapja, forrás: mapire.eu).

A középkori megtelepedés nemzetségi hátterét Borovszky S. monográfiájában igyekeztek kifejteni, a térségben két nemzetséget említ a Koppánt (Katapán) és az Igmánd nemzetséget, előbbihez tartozott Vas és Lovad (Luoul), fontos hogy a közelben feküdt a nemzetségi monostor is: „A Koppán (Katapán) nemzetség, ha ugyan nem tartozik az első foglalók közé, kétségtelen, hogy már nemzeti királyságunk első századában itt lakott. Karácsonyi János szerint e nemzetség közös őse legalább is a 13. század elején élt. A nemzetségi monostor, melyet vagy Merkúr fia, Katapán (1138.), székesfehérvári prépost,

vagy az a másik Katapán épített, a ki 1198-ig székesfehérvári prépost, majd egri püspök volt, a Duna jobb partján emelkedett, közel Komáromhoz, a mai Ó-Szőnytől nyugatra. E nemzetség a Csallóközben telepedett le, ősi birtokai is leginkább a Csallóközben feküdtek, vagy pedig a Duna partján, mint Lovad és Vas (Ács határában)²⁵.

Ácsról középkori történetéről legkorábbi adattal a református templom feltárása szolgált, mivel az itt talált tárgyi anyag megelőzi az első írásos forrásokat. 1961 tavaszán a református egyházközség tataroztatni akarta kívülről a templomot, s a tatarozás megkezdése előtt leverték a falról a külső vakolatot. A templom D-i falában két román kori ablak került elő. A torony előtt, a lelkészlak udvarát az iskolaudvartól elválasztó kerítés mellett a felszínhez közel régi alap-falakat találtak. Feltehetően a román templomok külső kerítőfala lehetett.

Walter Ilona a templom építéstörténetét így vázolta: „Először épült egy 7,30 X 11,80 m méretű patkó alakú szentélyzáródású templom, feltehetően a 12. sz.-ban. A templom építési korának keltezését bizonyítják az ásatás során feltárt sírok, melyek nagyrészt e templom temetőjéhez tartoztak. Különösen fontos az 5. sz. sír, melynek melléklete a medencéjénél két vas-karika. E sírokat a kora Árpád-korba keltezhetjük.

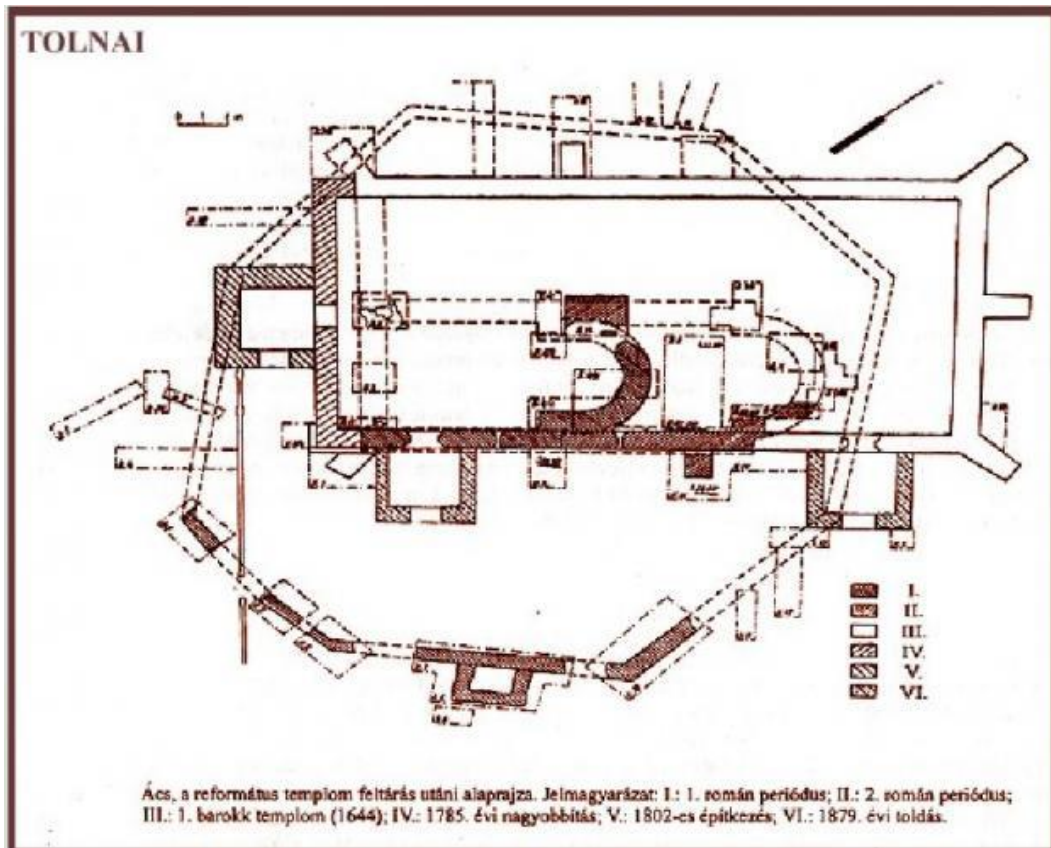
E korai templomot egy szabálytalan nyolcszög alakú kerítőfal vette körül, négyszög alakú kapuépítménnyel. 2. A 13. sz.-ban (feltehetően a század első felében) ezt kibővítik K-i irányban egy félköríves záródású, kb. 19,00 X 7,30 m méretű templommá. 3. A román templom pusztulásával 1644-ben épült az első barokk templom, négyszög alakú formában, sarkain támpillérekkel. 1785-ben ezt megnagyobbítják Ny-felé 1,70 m-rel. 5. 1802-ben a Ny-i oldalra hozzáépítenek egy 4,00 X 5,00 m méretű tornyot.”

A község ismert birtokosai között kevés gazdag, nagyobb jelentőséggel bíró családot találunk. Nem tudjuk, hogy a korai időben kinek a birtoka volt. Első ismert birtokosa 1346-ban Bajóthy Nagymartom Simon fia volt. E családnak az egész országba szétágazó birtokai voltak, de zömmel a Dunántúl területén. A család tagjai sorában országos tisztséget viselőket is találunk. 1321 körül Magymartoni Pál országbíróként említik²⁶. 1434-től Pál és Vilmos frankói grófok tulajdona lett. A terület egyháziilag a győri egyházmegyéhez tartozott, feltehetően a komáromi főesperességhez. Ez a középkorban a mai Komárom megye Ny-i részét foglalta magába. Győr- és Komárom megye közt a 15. században napirenden voltak a fegyveres határvillongások. Egy időben Ács, Vas és Lovad is Győrhöz, máskor pedig Gönyő, Szent-János és Böny határának egy része is Komáromhoz tartozott (Gyulay 1890).

A törökök Lovad és Vas falakkal együtt 1540-ben teljesen elpusztították. 1590-ben "Ácsi" falut négy család lakta. 1628 után Szecse György újra telepíti a községet. Hamarosan felépült újra a temploma is (1644-ben). Birtokosai a Hathalmi, majd Lengyel, a Kolos és a Pogrányi családok voltak. A későbbi századokban a pannonhalmi bencés főapátság és az Esterházy család szerzett itt birtokot. A 18. században már nagy és gazdag településként említik (Borovszky 1907).

²⁵ 1297. Lovadot. — 1295. Vast említik mint a nemzetség faluját.

²⁶ Walter 1963

Ács, a református templom feltérés utáni alaprajza

Forrás: <http://www.varak.hu/latnivalo/index/1102-Acs-templom/>

További egykori középkori települések Ács mai közigazgatási határában:

LOVAD

Fényes Elek 1848-ban így írta le Lovad történetét: Ácstól 1 órányira hajdan külön határral bírt, jelenleg Ácscsal egyesített, és azon részét teszi a határnak, mellyen a Bum-bum szőlőhegyen a nevezetes római régiséget leírtuk. Itt megy keresztül az országút, mellyen az úgynevezett lovadi vendégfogadó van. Ezen pusztá története többnyire Ácséval megegyezik. 1567-ben azonban Thúry György, néhai Némái Kolos János mag-szakadásából királyi adományúl nyerte. 1700-ban Ordódy Klára, Katalin és Pongrácz Katalin folytattak Ocskay Magdolna, gr. Eszterházy János özvegye és ennek fia Ferencz ellen örökvallomást erőltető pert; de ugyanez az ácsi birtok egy részére is kiterjedt.

Lovad (Loval) Szent Jakab tiszteletére emelt templomát 1297-ben kelt oklevél említi. (Borovszky 1907).

Vasról Gyulay így emlékezik meg

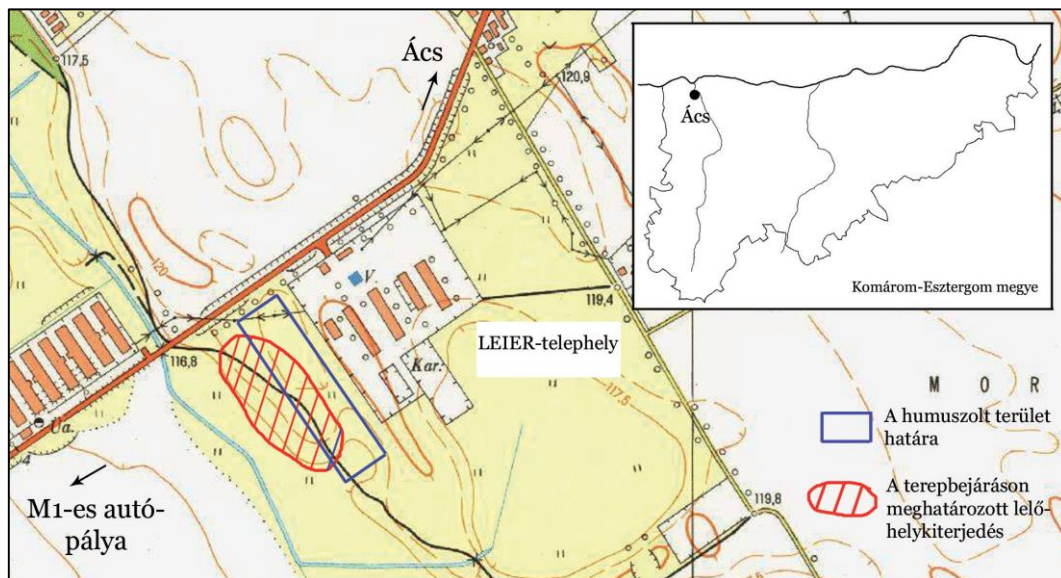
„Hornecki Ottokár krónikájában IV. Béla korára vonatkozó említett „Herzog der Wossen“ úgy látszik nem egyéb, mint a besenyők (vasok) főispánja — Vasas Podhraczký szerint Skytha eredetű szó, Bassus és Bessusból lett és besenyőt jelent; ez állításon fennakadni nem fog aki tudja, hogy a **b** és **v** egymást fölcserélő betűk. — Vas Vesből, ez pedig Besből lett

- 1229- ben említetik Vas a pannonh. apátság egy pörében
- 1273-tól 1283-ig Vason és Zelebeben királyi szekerészek laktak
- 1284-ben Was falut IV. László Miklósnak, ki Fatranak is nevezetett, és Mihálynak, a királyi lovászok és gyümölcsadók comeseinek adományozza— 1289-ben Wost és Zelebyget királyi adományba kapja az örökös nélkül meghalt Fatra Miklós testvére, Sydói Mihály
- 1291-ben III. Endre megerősíti IV. Lászlónak Vas és Zelebegre vonatkozó adományát Mihály, másképp Zsidó (Simon-Juda) testvérei számára, mert azok Bécs kapui előtt hősileg harcoltak

- 1295-ben a Catpanok eladják Vast Banai Imre 3 fiának 25 márkáért
- 1297-ben Wes falu Lovad szomszédja
- 1380-ban Ponya de Vas komárommegyei földbirtokos
- 1386-ban Vos birtokában Kolosfia Jakab megerősítették;
- 1450-ben előfordul a Vason lakó Kolos Jeromos és fiai;
- 1489-ben Némái Kolos Lászlót uralja.
- A török dúlások alatt elpusztult 1635-ben egy a Kolos-családbeliek közül újra benépesíti Vast, de az ismét elpusztult. Volt itt a Duna mellett egy vár is (alapfalai rómaiak), de ezt a gf. Esterházy család levéltárában őrzött adatok szerint, a törökök még 1648 előtt lerombolták
- 1675-ben ismét népesnek mutatkozik, és ekkor Lengyeltóti János a maga részét *Gencsy* pannonhalmi főapátnak zálogosítja el. 1809-ben a francziák dúlták fel²⁷.

Sajnos a fenti történeti forrásokban ismert településeket terepen még nem sikerült azonosítani, mint ahogy a határleírásokban említett Árpád és Zelebeg falvakat sem, melyek valószínűleg a Duna szemközti oldalán feküdtek.

Régészeti adatokból viszont ismertek Árpád-kori leletek a település határából: A szélerőmű beruházások kapcsán és később is több helyen kerültek elő középkori leletek, pl. település részlete került feltárára Ács-Kovács rétek lelőhelyén, ahol az Árpád-kori településrészletet a 12. században lakhatták, amit a kerámia tárgyak mellett a szórványként előkerült III. Béla érem támaszt alá. 4 Árpád-kori veremház a Ács, Bőnyi-úti-dűlőn került elő, legutóbb Leier telephelynél folyt ásatás, László János vezetésével.

²⁷ Fényes : i. m. 165.). Gyulay 1889 – további irodalommal; Borovszky 1907

Külső kemence Ács – Leier 1. lelőhelyen (forrás: László 2015)

Földbemélyített Árpád-kori ház Ács – Leier 1. lelőhelyen (forrás: László 2015)

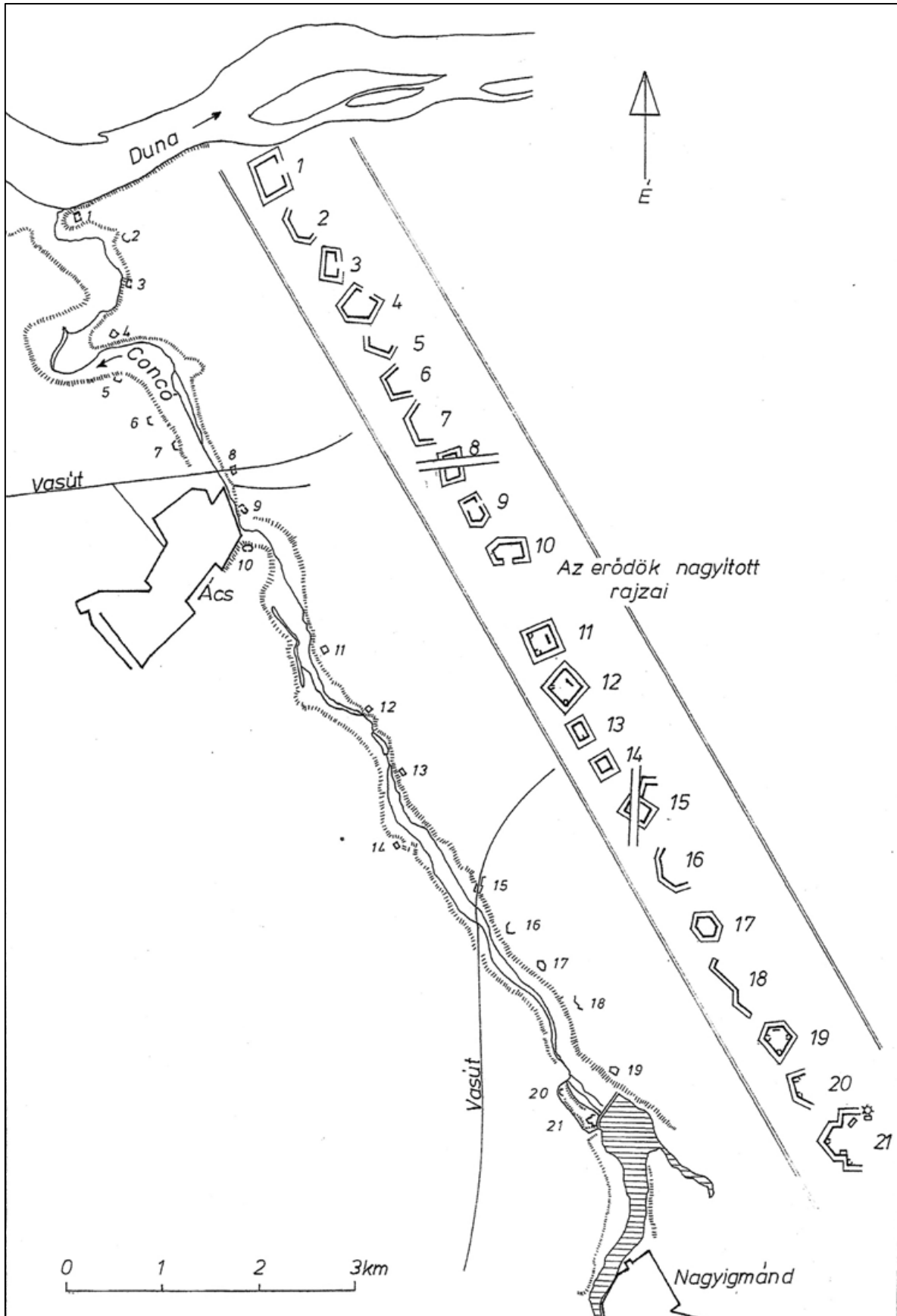
Napoleon-kori hadtörténelmi örökség Ács határában

Különleges emlékek Ács határában a Napóleon korabeli sáncok. Ács és Nagyigmánd térségében, a Concó-patak mentén egy hosszú védővonal redutjainak, ágyúállásainak történetét Nováki Gyula és Tolnay Gergely dolgozták fel. A Concó-patak menti redutsort az 1809. évi őszi háborús készülődés

közepette építették meg, de támadás sohasem érte. Ezután pedig, bár a közeli Komárom erődítéseit a következő évtizedekben a Duna mindkét partján jelentősen fejlesztették, többé már egyáltalán nem számoltak vele, a redutokra és sáncokra a teljes elhagyatottság várt. Ennek ellenére a Concó mentén jópár közülük beazonosítható.

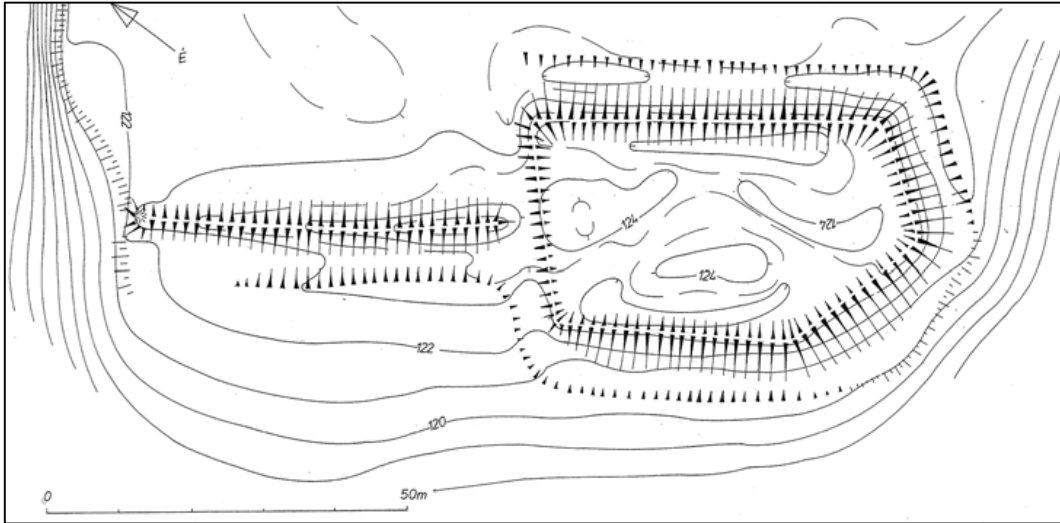
A védelmi tervek értelmében az osztrák hadsereg a Concó-patak keleti, magasabb partján, 24 kilométeres szakaszon épített fel összesen 35 redutot, a patak dunai torkolatától egészen Csép falu nyugati előteréig. Ez a 35 sokszögletű, nagyrészt zárt sánc alkotta a védelmi vonal gerincét, támpontjait, míg a térközöket a patak, annak mocsaras és meredek falú medre biztosíthatta. Nagyigmándtól északra, a Duna (és Ács felé) a térközök távolsága jelentősen csökken; két kivétellel nem haladja meg a 770 métert; az átlaguk 607 méter. Azaz a 6 fontos ágyúk hatásos kartácsoló lőtávolságán belül voltak a távolságok, így az előterep minden méterét legalább egy erőd (4–8 ágyú) kartáccsal be tudta lőni.

Az Ács határában lévő sáncok

1. redut: A zárt sánc hossza 52, szélessége 30 m, az árok szélessége 7–8 m.

A zárt sánchoz az északi oldalon egy 50 m hosszú, egyenes sánc csatlakozik, amely a Duna feletti meredek partig tart, ezzel teljesen lezárva a dombnyúlvány végét. Délnyugat felől 7 m széles, részben elmosódott árok kíséri.

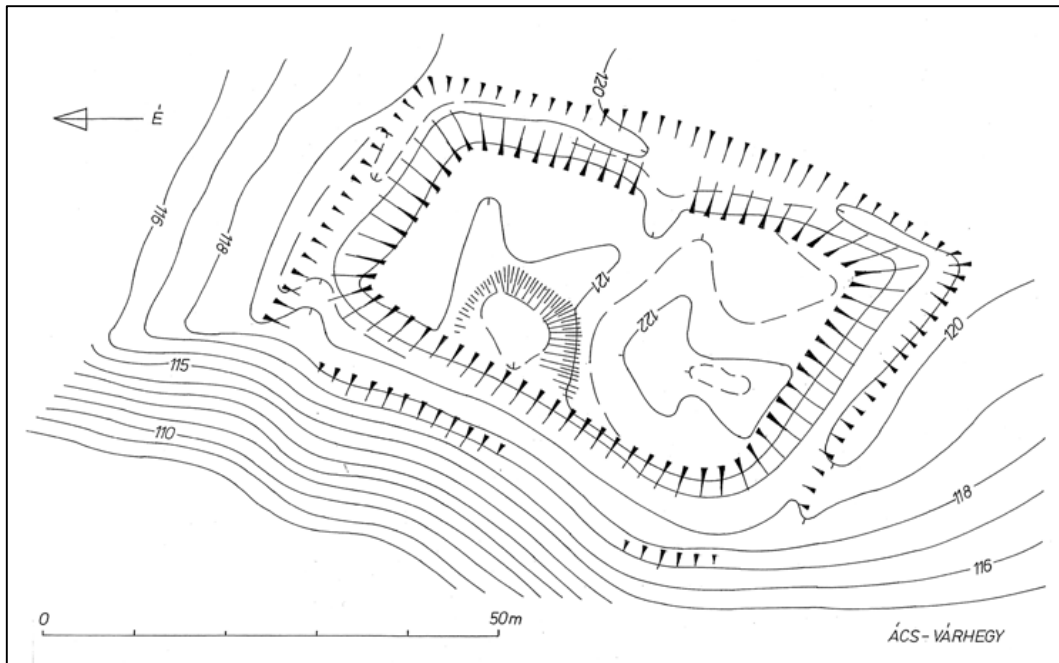
1. redut

3. redut Ács északi szélétől északra 1 km-re, nagy szemétkerakó hely déli szélé mellett van.

A térképek „Várhegy” felirattal jelölik. Nyugat felől a Concó-patak feletti meredek part szegélyezi, a többi oldala felé egy síkban van a környezetével. Fűves terület.

Alaprajzilag kissé szabálytalan téglalap. Peremén sánc nincs, 7–9 m széles árok veszi körbe. Belső területének déli felében 2. világháborús, betemetett betonbunker dombja emelkedik, a földet a mellette lévő nagy gödörből termelték ki. A redut keleti oldalán egy bemélyedés bejárat lehetett.

Hossza 45, szélessége 20–25 m.

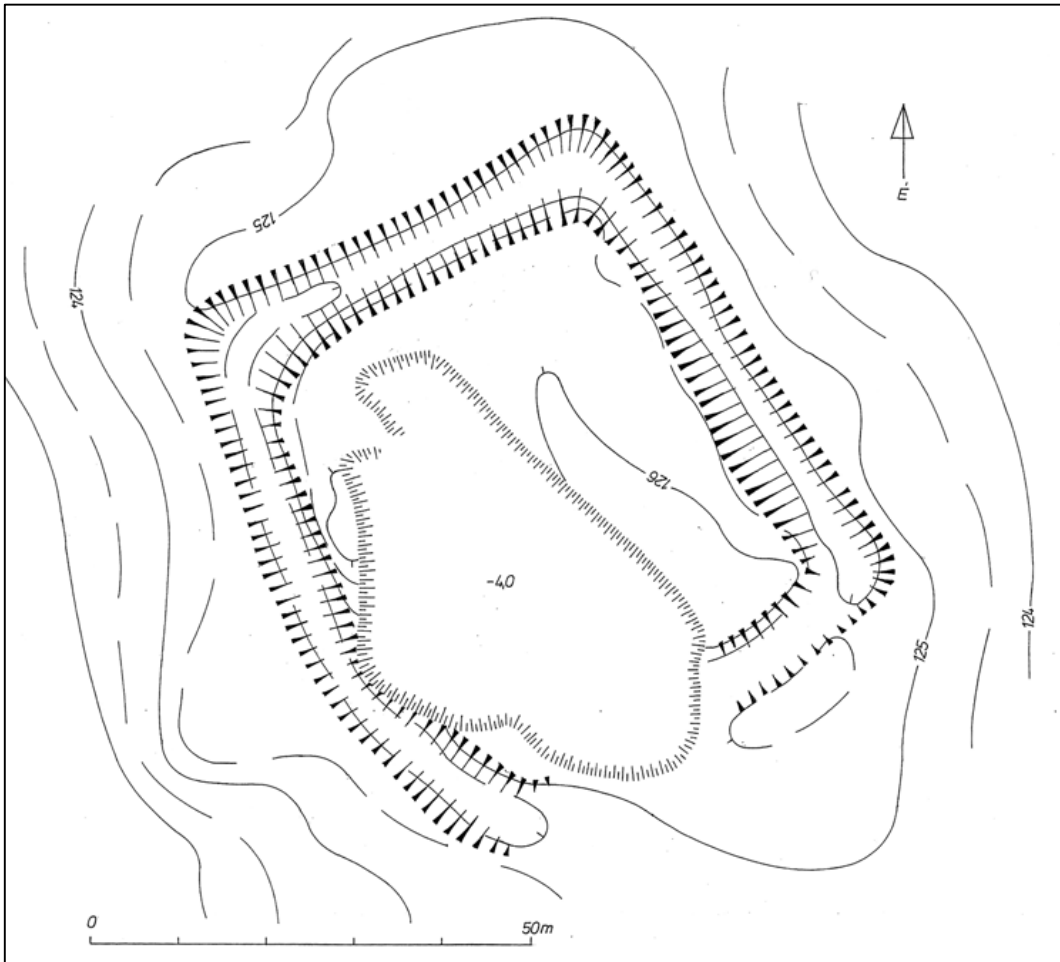

Ács-Várhegy 3. redut 1

11. redut. (Ács délkeleti szélétől délkeletre 1,1 km-re, a Concó-pataktól 150 m-re emelkedik a redut dombja. Sűrű erdő fedi, körülötte szántóföldek területnek el. Alaprajzilag megközelítően négyzet alakú.

Peremén sánc nincs, viszonylag sekély árok veszi körbe. Belső területének a felét kibányászták, amivel a déli oldalán az árkot kb. 30 m hosszán megsemmisítették, a redut többi része ép.

Átmérője 50, illetve 45 m.

11. Redut Ács belterületétől délre

13. redut légifotón a 20. század közepéről és Google Earth felvételen

1.C. A VÉDETT MŰEMLEKI ÉRTÉKEK TELEPÜLÉSI ÉRTÉKTÁRA

1.C.A. A VILÁGÖRÖKSÉGI, ÉS A VILÁGÖRÖKSÉGI VÁROMÁNYOS HELYSZÍNEK ÉS TERÜLETEK

Az Országos Területrendezési Terv – 3/6. számú melléklete alapján Ács város világörökségi és világörökségi várományos területtel érintett.

A Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékéről szóló 27/2015. (VI. 2.) MvM rendelet alapján Ács város „A római birodalom határai – A dunai limes magyarországi szakasza” cím alatt szerepel a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékében.

1.C.B. AZ ORSZÁGOS ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉG ELEMEL

Az Örökségvédelmi Hatástanulmány a műemléki adatait a Miniszterelnökség Kulturális Örökségvédelemért Felelős Helyettes Államtitkárság által vezetett hivatalos nyilvántartásra alapoztuk.

A Miniszterelnökség által vezetett, a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kötv.) 71. § szerinti központi, közhiteles hatósági nyilvántartás 2018. márciusi állapota szerint:

Ács város közigazgatási határain belül

- 2 műemléket és 1 műemléki környezetet tart nyilván.

A műemlékek határait a kapcsolódó digitális adatbázis poligonok útján jelöli, míg a táblázatos adatok helyrajzi számos formában szerepelnek a következő táblázatban dokumentáltak szerint.

Nyilvántartott műemlékek

Törzsszám	Azonosító	Megye	Helység	Cím	Név	Védelem	Bírság kategória	Védési ügyiratok	Helyrajzi szám	EOV Y koordináta	EOV X koordináta
2535	27842	Komárom-Esztergom	Ács		Ref. templom ex-lege műemléki környezete	Műemléki környezet			2265/2, 2264/2, 2263/1, 2263/2, 2267/6, 2267/5, 2267/1, 1227/1, 1228, 1230/1, 2265/1		
2535	6100	Komárom-Esztergom	Ács	Fő u. 69/b.	Ref. templom	Műemlék	II.	22509/1958 .ÉM 120344/1958. MM, 1311/1964. ÉM	2264/1	572147	262957
11156	11706	Komárom-Esztergom	Ács	Conchópuszta	Forster-Degenfeld-Schonburg-kastély	általános műemléki védelem	III.		0558/10	573744	261634

Forrás: Miniszterelnökség adatszolgáltatása, 2018. március

A műemléki védettség fokozatai

A műemléki védettségről a 2001. évi LXIV. törvény rendelkezik az alábbi módon:

„32. § A nyilvántartott műemléki értékeket a miniszter rendeletben nyilvánítja műemlékké, aminek tartalmaznia kell:

- a) a védetté nyilvánítás tényét,
- b) a védetté nyilvánított műemléki érték meghatározását, a védelem célját,
- c) a védelem fajtáját (műemlék, műemléki terület),
- d) az egyedileg védett ingatlanra (ingatlanrészre) vonatkozó, elővásárlási joggal kapcsolatos rendelkezést, ha a védetté nyilvánítást megalapozó érték kiemelkedő jelentősége indokolja,
- e) a műemléknek kormányrendeletben meghatározott szempontjai szerinti kategóriába sorolását,
- f) a műemlék ingatlan (ingatlanrész) és a műemléki terület meghatározását, az azonosításához szükséges helyrajzi adatokkal.

32/A. § A hatóság évente legalább egyszer javaslatot tesz a nyilvántartott műemléki értékek műemlékké nyilvánítására.

32/B § A műemléki védettség a védett műemléki érték értékleltárba vett, műemléki értéket megalapozó, hiteles alkotórészeire, tartozékaira, valamint beépített berendezési tárgyaira is kiterjed.

33. § Egyes jelentős történeti és kulturális értékű, illetve veszélyeztetett helyzetű műemlékek és műemlék-együttesek fokozott védelmét biztosítani kell.

34. § A műemléket, valamint indokolt esetben fontosabb megközelítési pontjain a védett területet a hatóság a jellemző adatokat ismertető „Műemlék” feliratú táblával jelöli meg.”

A műemlékek örökségvédelmi bírság kategóriákba történő besorolását az örökségvédelmi bírságról szóló 191/2001. (X. 18.) Kormányrendelet 1. § (1)-(4) bekezdése határozza.

„1. § (1) A kulturális örökség fogalmkörébe tartozó elemek az örökségvédelmi bírság (a továbbiakban: bírság) megállapításának szempontjából I., II., III. és IV. kategóriába tartoznak.

(2) A kategóriába sorolás során figyelemmel kell lenni a kulturális örökséghez tartozó elemek korára, ritkaságára, a kulturális örökség egészén, valamint az érintett társadalmi (etnikai, kulturális, vallási) közösségen belüli történeti, művészeti, gazdasági és funkcionális jelentőségére.

(3) A műemléket a bírság szempontjából

a) I. kategóriába kell sorolni, ha a műemlék a (2) bekezdésben foglaltak tekintetében eszmei jelentősége és egyedisége révén országos szinten kiemelkedő műemléki jelentőséggel bír vagy jelentős gazdasági-fejlesztési potenciállal is rendelkezik,

b) II. kategóriába kell sorolni, ha a műemlék nem tartozik az I. kategóriába.

(4) A nyilvántartott műemléki érték a III. kategóriába tartozik.”

Az Ács város területén található két műemlék közül a Ref. templom II., míg a Forster-Degenfeld-Schonburg-kastély III. bírságkategóriába sorolt.

1.C.C. A VÉDETTÉ NYILVÁNÍTOTT RÉGÉSZETI LELŐHELYEK ÉS A NYILVÁNTARTOTT RÉGÉSZETI LELŐHELYEK

Az Örökségvédelmi Hatástanulmány régészeti adatait a Miniszterelnökség Örökségvédelmi Hatósági Főosztály Örökségvédelmi Nyilvántartási Osztály által vezetett hivatalos nyilvántartásra alapoztuk.

A Miniszterelnökség által vezetett, a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kötv.) 71. § szerinti központi, közhiteles hatósági nyilvántartás 2018. márciusi állapota szerint:

Ács város közigazgatási határain belül

- 34 db régészeti lelőhelyet ismer.

A régészeti lelőhelyek határait a kapcsolódó digitális adatbázis poligonok útján jelöli, míg a táblázatos adatok helyrajzi számos formában szerepelnek a következő táblázatban dokumentáltak szerint.

Nyilvántartott régészeti lelőhelyek

Azonosító	Megye	Település	Lelehelyszám	Azonosítatlan	Név	Védelem	Bírság kategória	Védési jogi aktusok	HRSZ	EOV Y koordináta	EOV X koordináta
26556	Komárom-Esztergom	Ács	2		Vaspuszta	kiemelten védett	I.	1620-33/1951 VKM, 32/2014. (IV.14.) BM	088, 0186	564543	266801
26558	Komárom-Esztergom	Ács	4		Bumbumkút	kiemelten védett	I.	1620-33/1951 VKM, 86256/1992. MKM, 8/2015. (II. 27.) MvM	8347/1, 8348, 8349, 8350, 8351/1, 8351/2, 8353, 8354, 8355, 8356/2, 093/1, 093/2, 093/3, 8347/2, 8346/2, 8345, 8344/5, 8344/4, 8344/3, 8344/2, 8344/1, 8343/4, 8343/3, 8343/1, 8341, 8340, 8339/1, 8338, 8337, 8336, 8335/1, 8334, 8333, 8332, 8331, 8330, 8329, 082/10, 082/11, 082/8, 082/9, 0110/10, 0110/11, 083, 0109/2, 0109/3, 8323, 8361, 8362/1, 8362/2, 8365, 8367/2, 8363, 084, 091/1, 091/2, 8335/2, 8339/2, 8346/1, 8352/1, 8356/1, 8357, 8324, 8325, 8326, 8327, 8328, 8358, 8359, 8360, 0109/4, 082/18, 082/2, 6776/4, 6777/4, 6777/5, 6779/2, 6780, 6781/2, 6782/2, 8318, 8319, 8320, 8321, 8342, 8352/2	570366	267077
43396	Komárom-Esztergom	Ács	5		Felsőjegepuszta	szakmai			0339	565411	261038
54522	Komárom-Esztergom	Ács	6		Tervezett szélérómű	szakmai			0383/1, 0381	566651	260753
55715	Komárom-Esztergom	Ács	7		Református templom	szakmai			2264/1, 2265/1	572136	262945
55716	Komárom-Esztergom	Ács	8		McDonald's Étterem	szakmai			0433/18	569879	260114
55717	Komárom-Esztergom	Ács	9		Autópálya mente 1.	szakmai			0433/7, 0433/14, 0433/15	570259	260566
55719	Komárom-Esztergom	Ács	10		Autópálya mente 2.	szakmai			0433/13, 0433/14	570500	260625
55720	Komárom-Esztergom	Ács	11		Falurét-dűlő 1.	szakmai			0431/54, 0431/55, 0431/56, 0431/57, 0431/58, 0431/59, 0431/61, 0431/60,	571296	261021

Azonosító	Megye	Település	Leőhelyszám	Azonosítatlan	Név	Védelem	Bírság kategória	Védési jogi aktusok	HRSZ	EOV Y koordináta	EOV X koordináta
									0431/53, 0431/34, 0431/35, 0431/36, 0431/37, 0431/38, 0431/39, 0431/40, 0431/41		
55721	Komárom-Esztergom	Ács	12		Falurét-dűlő 2.	szakmai			0431/39, 0431/38, 0431/37, 0431/35, 0431/36, 0431/41, 0431/40, 0431/34, 0431/33, 0431/32, 0431/31, 0431/97, 0431/29, 0431/27, 0431/25, 0431/21, 0431/23, 0431/96, 0431/4	571003	260630
55723	Komárom-Esztergom	Ács	13		LEIER 1.	szakmai			0431/8, 0431/54, 0431/55, 0431/56, 0431/57, 0431/58, 0431/59, 0431/61, 0431/62, 0431/60, 0431/53, 0431/11, 0431/63	571437	261271
55724	Komárom-Esztergom	Ács	14		LEIER 2.	szakmai			0431/44, 0431/11, 0429/7, 0431/79	571807	260968
55725	Komárom-Esztergom	Ács	15		LEIER 3.	szakmai			0431/74, 0431/75, 0431/11, 0431/71	571974	260978
55727	Komárom-Esztergom	Ács	16		Nádas-kúti-dűlő	szakmai			0431/87, 0431/88, 0431/89, 0431/90	571651	260603
55728	Komárom-Esztergom	Ács	17		Rektor-telep 1.	szakmai			0426/6, 0426/7, 0426/8	571588	261878
55729	Komárom-Esztergom	Ács	18		Rektor-telep 2.	szakmai			0426/9, 0426/10, 0426/11	571259	261772
55731	Komárom-Esztergom	Ács	19		1-es út mente	szakmai			07, 05/7	573824	264631
55732	Komárom-Esztergom	Ács	20		1-es út mente 2.	szakmai			05/7	573720	264601
55733	Komárom-Esztergom	Ács	21		HARTMANN telephelye	szakmai			0120/72, 3250	570977	264394
55734	Komárom-Esztergom	Ács	22		Várhegy	szakmai			048/5	571902	266239

Azonosító	Megye	Település	Leőhelyszám	Azonosítatlan	Név	Védelem	Bírság kategória	Védési jogi aktusok	HRSZ	EOV Y koordináta	EOV X koordináta
66818	Komárom-Esztergom	Ács	25		Bőnyi úti-dűlő I.	szakmai			0421/17, 0415, 0419/22, 0419/19, 0419/20, 0419/21, 0419/18	568266	260686
67057	Komárom-Esztergom	Ács	26		Úr-rét I.	szakmai			0421/15, 0421/16	570075	260922
67059	Komárom-Esztergom	Ács	27		Úr-rét II.	szakmai			0421/14	569892	260809
67061	Komárom-Esztergom	Ács	28		Maller-tanya	szakmai			0419/18, 0419/20, 0419/19, 0419/16, 0419/17	568201	261094
67063	Komárom-Esztergom	Ács	29		Bőnyi-úti-dűlő II.	szakmai			0419/30, 0419/29	567737	260621
67065	Komárom-Esztergom	Ács	30		Kovács-rétek	szakmai			0419/5, 0415, 0419/2, 0419/4, 0421/11, 0421/18, 0419/8, 0419/9, 0421/12, 0421/13, 0421/14, 0421/9	569350	260855
67067	Komárom-Esztergom	Ács	31		Jeges-pusztá	szakmai			0382/7, 0382/8, 0382/2, 0382/3, 0377	566268	259902
67069	Komárom-Esztergom	Ács	32		Hegyre-dűlő I.	szakmai			0454/59, 0454/45, 0469/1, 0469/3	572185	259592
67071	Komárom-Esztergom	Ács	33		Hegyre-dűlő II.	szakmai			0454/86, 0454/57, 0454/61, 0454/64, 0454/67	572072	259447
67073	Komárom-Esztergom	Ács	34		Öböl-kúti-dűlő	szakmai			0469/13, 0469/12, 0454/85, 0469/14, 0469/15, 0469/16, 0469/17, 0469/19, 0469/18, 0454/87, 0451/6, 0453, 0451/8, 0451/7	572448	258593
85211	Komárom-Esztergom	Ács	35		Halom alja-dűlő	szakmai			0530, 0548, 0583, 0555, 0554/1, 0552/30, 0552/29, 0552/31, 0552/33, 0552/32, 0552/37, 0552/34, 0552/38, 0554/2, 0554/3	574805	261509
85901	Komárom-Esztergom	Ács	36		Vaspusztá védőövezete	védőövezet		32/2014. (IV.14.) BM	088, 0186	564653	266699
88191	Komárom-Esztergom	Ács	37		Bumbumkút védőövezete	védőövezet		8/2015. (II. 27.) MvM	084, 091/1, 091/2	570481	267311

Azonosító	Megye	Település	Lelőhelyszám	Azonosítatlan	Név	Védelem	Bírság kategória	Védési jogi aktusok	HRSZ	EOV Y koordináta	EOV X koordináta
51452	Komárom-Esztergom	Csém	1		Vasúti őrház	szakmai			0530, 033	575554	259981

Forrás: Miniszterelnökség adatszolgáltatása, 2018. március

A régészeti lelőhelyek osztályba sorolása a védelem fokozatai szerint

A régészeti lelőhelyek védelméről a 2001. évi LXIV. törvény rendelkezik az alábbi módon:

- „11. § (1) Az ismertté vált régészeti lelőhelyeket nyilvántartásba kell venni.
(2) A nyilvántartott régészeti lelőhelyek e törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak.”

Ez esetünkben azt jelenti, hogy az Ács város közigazgatási határain belül található, valamennyi nyilvántartott régészeti lelőhelyet védelem illeti meg. Területüket a fenntartható használat elvének figyelembevételével csak olyan mértékben lehet igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik ne károsodjanak. Lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni azokat.

Ami kezelésüket meghatározza, hogy a régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük, azaz a hatástanulmány készítése során lehetőségünk van olyan javaslatok megtételére, melyek a régészeti lelőhelyek állapotmegőrzését szolgálják.

Az általános védelem mellett a miniszter külön rendeletben védetté nyilváníthat régészeti lelőhelyeket. A nyilvántartott régészeti lelőhelyek védetté nyilvánítása a 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről alapján:

- „12. § Az ország kiemelkedő történeti és kulturális jelentőségű nyilvántartott régészeti lelőhelyeit jogszabályban kell védetté nyilvánítani.
13. § (1) A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeken nem lehet olyan tevékenységet folytatni, amely a lelőhelynek akár részleges állapotromlását eredményezheti.
(2) A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyhez védőövezetet lehet kijelölni.
(3) A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhely kategóriába kell sorolni.
(4) Kiemelten védett az a lelőhely, mely kivételes tudományos jelentőséggel, és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír. Fokozottan védett az a régészeti lelőhely, melynek tudományos jelentősége megállapítható, és egy nagyobb tájegységre nézve kiemelkedő fontossággal bír.
14. § (1) A védetté nyilvánítás előkészítését a Hivatal folytatja le, amely évente legalább egyszer javaslatot tesz a nyilvántartott régészeti lelőhelyek védetté nyilvánítására.
(2) A védelem alá vonni tervezett lelőhelyhez és a lelőhely régészeti védőövezetéhez tartozó ingatlanok tulajdonosait és az egyéb érintett személyeket jogszabályban meghatározott módon értesíteni kell.”

A Miniszterelnökség adatszolgáltatása alapján 2 db kiemelten védett régészeti lelőhely ismert Ács város területén. A Vaspusztá megnevezésű 2 lelőhely és a Bumbumkút megnevezésű 4 lelőhely egyaránt I. bírság kategóriába tartozik.

Régészeti értékleltár

Az Örökségvédelmi Hatástanulmány régészeti fejezeteit a Miniszterelnökség által vezetett hivatalos régészeti lelőhely nyilvántartásra alapoztuk. E nyilvántartás Ács város közigazgatási határain belül 34 régészeti lelőhelyet ismer és két védőövezetet jelöl ki a kiemelten védett római kori épített örökség (katonai táborok – tanulmány 1-2. lelőhelye) környezetének védelmében.

Jelen tanulmány írója több adattári adat és a lelőhelyek térbeli kiterjedésére és a megtelepedésre vonatkozó szakmai adatok elemzése alapján kezdeményezi a központi nyilvántartásba néhány új lelőhely felvételét, illetve néhány korábbi lelőhely egy azonosító alá való összevonását. A fentiek figyelembe vételével 35 régészeti lelőhely ismert a település határában, továbbá a napóleoni sáncok, a világörökségi várományos helyszínek védőövezetei és két újonnan lehatárolt régészeti érdekű terület. A fentieket alátámasztják a megelőző fejezetben vázolt régészeti lelőhelyek áttekintése és rövid településtörténet, illetve az alább kifejtett indokok:

A hatástanulmány előkészítő munkái során nyilvánvalóvá vált, hogy további régészeti lelőhelyek is ismertek a település határában, azonban ezek átvezetésére még a közhiteles nyilvántartásba nem került sor. Ilyen pl. Ács város középkori településmagja (jelen tanulmány 5. lh), vagy a megtelepedés szempontjából részben önálló történetű Ács-Kastélypark (Ács – 5.b. lh) lelőhely. A Duna mentén a Digital Atlas of the Roman Empire még két őrtornyot ismer²⁸ (Ad statuas 1 - Lovadpuszta, illetve Ad statuas 2 – Felsőszőlők (33-34. lelőhelyek). Ezen lelőhelyek a 2018-ban Vaspusztá-dűlők név alatt (központi azonosító: 93871) nyilvántartásba vett római kori épülettel (jelen tanulmány 30. lh) együtt szerves részét képezik a római limesnek, mint világörökségi várományos helyszínnek. Földmunkával, emberi tevékenység által kialakítottak az 1809. évi napóleoni sáncerődök, régészeti módszerekkel kutathatók, így megfelelnek a régészeti lelőhely definíciónak (jelen tanulmányban egy szám alatt, mint 36. lh. a-b-c, stb. szerepelnek, a térképlapokon jelölésre kerültek). A napóleoni sáncok egyike-másika, mint tájban megjelenő terepforma – tájképi elem a 1996. évi LIII. törvény – Természetvédelemről szóló törvény hatálya alá is esik. További felmérésük kiemelten fontos feladat, mely lehetővé teheti turisztikai irányú fejlesztések megfogalmazását is. Általános védelem mellett javasolt ezek kiemelt védettségének kezdeményezése.

Néhány közel fekvő regisztrált lelőhely esetében (a köztük lévő távolság kevesebb, mint 50 m), és melyeken ugyanolyan jellegű leletanyag került elő, meggyőződésünk, hogy egy megtelepedés – egy lelőhely részei, ezért javasoljuk egy azonosító alatti összevonásukat. Ezek a jelenlegi közhiteles nyilvántartásban 55724 és 55725 alatt külön lelőhelyként jelölt Leier 2-3 lelőhelyek (tanulmány 12. lh), illetve a 55731-55732 alatt külön jelölt 1-es út mente I-II lelőhelyek tanulmány 16. lh), továbbá a 67069 és 67071. számú alatti Hegyi dűlő I-II római kori lelőhelyek (jelen tanulmány 26. lh.).

Egy lazább településszerkezetű Árpád-kori település meglétét feltételezzük az M1-től északra a Kovács rétek térségében, így itt lehatárolásra került egy Árpád-kori érdekerület, melyen belül az egymáshoz közel fekvő lelőhelyek mindegyikén került elő Árpád-kori leletanyag (jelen tanulmány 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 20, 21, 24 lelőhelyek, illetve ide sorolható a most összevont 12. lelőhely). Feltételezzük, hogy

²⁸ <http://dare.ht.lu.se/places/10873.html>

az itt lakó népesség kisebb családi egységekben telepedett meg, a gazdaságok közötti területet pedig főleg állattartással hasznosították.

Fontos megjegyezni, hogy a településföldrajzi viszonyok és a jól megkutatott szélérőműparki területeken előkerült új lelőhelyek magas száma azt mutatja, hogy szisztematikus kutatás esetén további lelőhelyek előkerülése várható, a jelenlegi lelőhelyszám akár többszöröse is lehet (lásd 3 új lelőhely a tervezett kerékpárút nyomvonalán). Külön kívánatos lenne a Concó mente régészeti örökségének régészeti terepbejárással és kiegészítő vizsgálatokkal (geofizika, Lidar, stb.) történő felmérése, illetve az Ács mai közigazgatási határain belül egykor fekvő középkori falvak pontosabb lokalizálása. A Concó mente kiemelt jelentőségét mutatja az őskortól valószínűsíthető, a római kortól adatolt medret kísérő úthálózat és különböző korokban létrejött megtelepedés, melynek egyik használati csúcspontja a napóleoni háborúk idején kiépített sáncrendszer. Mindezek alapján a meder menti területek régészeti érdekű területként való megjelölését mindenképpen indokoltnak látjuk.

A régészeti lelőhelyek határait a kapcsolódó digitális adatbázis poligonok útján jelöli, míg a táblázatos adatok helyrajzi számos formában szerepelnek a következő táblázatban dokumentáltak szerint.

Nyilvántartott régészeti lelőhelyek

Lh. sorszáma a tanulmányban	Azonosító	Megye	Település	Lelőhelyszám	Azonosítatlan	Név	Védelem	Bírság kategória	Védési jogi aktusok	HRSZ	EOV Y koordináta	EOV X koordináta
1	26556	Komárom-Esztergom	Ács	2		Vaspuszta	kiemelten védett	I.	1620-33/1951 VKM, 32/2014. (IV.14.) BM	088, 0186	564543	266801
2	26558	Komárom-Esztergom	Ács	4		Bumbumkút	kiemelten védett	I.	1620-33/1951 VKM, 86256/1992. MKM, 8/2015. (II. 27.) MvM	8347/1, 8348, 8349, 8350, 8351/1, 8351/2, 8353, 8354, 8355, 8356/2, 093/1, 093/2, 093/3, 8347/2, 8346/2, 8345, 8344/5, 8344/4, 8344/3, 8344/2, 8344/1, 8343/4, 8343/3, 8343/1, 8341, 8340, 8339/1, 8338, 8337, 8336, 8335/1, 8334, 8333, 8332, 8331, 8330, 8329, 082/10, 082/11, 082/8, 082/9, 0110/10, 0110/11, 083, 0109/2, 0109/3, 8323, 8361, 8362/1, 8362/2, 8365, 8367/2, 8363, 084, 091/1, 091/2,	570366	267077

Lh. sorszáma a tanulmányban	Azonosító	Megye	Település	Lelőhelyszám	Azonosítatlan	Név	Védelem	Bírság kategória	Védési jogi aktusok	HRSZ	EOV Y koordináta	EOV X koordináta
										8335/2, 8339/2, 8346/1, 8352/1, 8356/1, 8357, 8324, 8325, 8326, 8327, 8328, 8358, 8359, 8360, 0109/4, 082/18, 082/2, 6776/4, 6777/4, 6777/5, 6779/2, 6780, 6781/2, 6782/2, 8318, 8319, 8320, 8321, 8342, 8352/2		
3	43396	Komárom-Esztergom	Ács	5		Felsőjégespuszta	szakmai			0339	565411	261038
4	54522	Komárom-Esztergom	Ács	6		Tervezett szélérőmű	szakmai			0383/1, 0381	566651	260753
5	új lh.	Komárom-Esztergom	Ács			középkori településmag	szakmai					
5a	55715	Komárom-Esztergom	Ács	7		Református templom	szakmai			2264/1, 2265/1	572136	262945
5b	új lh	Komárom-Esztergom	Ács	7		Kastélypark	szakmai					
6	55716	Komárom-Esztergom	Ács	8		McDonald's Étterem	szakmai			0433/18	569879	260114
7	55717	Komárom-Esztergom	Ács	9		Autópálya mente 1.	szakmai			0433/7, 0433/14, 0433/15	570259	260566
8	55719	Komárom-Esztergom	Ács	10		Autópálya mente 2.	szakmai			0433/13, 0433/14	570500	260625
9	55720	Komárom-Esztergom	Ács	11		Falurét-dűlő 1.	szakmai			0431/54, 0431/55, 0431/56, 0431/57, 0431/58, 0431/59, 0431/61, 0431/60, 0431/53, 0431/34, 0431/35, 0431/36, 0431/37, 0431/38, 0431/39, 0431/40, 0431/41	571296	261021
10	55721	Komárom-Esztergom	Ács	12		Falurét-dűlő 2.	szakmai			0431/39, 0431/38, 0431/37, 0431/35, 0431/36, 0431/41,	571003	260630

Lh. sorszáma a tanulmányban	Azonosító	Megye	Település	Lelőhelyszám	Azonosítatlan	Név	Védelem	Bírság kategória	Védési jogi aktusok	HRSZ	EOV Y koordináta	EOV X koordináta
										0431/40, 0431/34, 0431/33, 0431/32, 0431/31, 0431/97, 0431/29, 0431/27, 0431/25, 0431/21, 0431/23, 0431/96, 0431/4		
11	55723	Komárom-Esztergom	Ács	13		LEIER 1.	szakmai			0431/8, 0431/54, 0431/55, 0431/56, 0431/57, 0431/58, 0431/59, 0431/61, 0431/62, 0431/60, 0431/53, 0431/11, 0431/63	571437	261271
12.a.	55724	Komárom-Esztergom	Ács	14		LEIER 2.	szakmai			0431/44, 0431/11, 0429/7, 0431/79	571807	260968
12.b.	55725	Komárom-Esztergom	Ács	15		LEIER 3.	szakmai			0431/74, 0431/75, 0431/11, 0431/71	571974	260978
13	55727	Komárom-Esztergom	Ács	16		Nádas-kúti-dűlő	szakmai			0431/87, 0431/88, 0431/89, 0431/90	571651	260603
14	55728	Komárom-Esztergom	Ács	17		Rektor-telep 1.	szakmai			0426/6, 0426/7, 0426/8	571588	261878
15	55729	Komárom-Esztergom	Ács	18		Rektor-telep 2.	szakmai			0426/9, 0426/10, 0426/11	571259	261772
16.a.	55731	Komárom-Esztergom	Ács	19		1-es út mente	szakmai			07, 05/7	573824	264631
16.b.	55732	Komárom-Esztergom	Ács	20		1-es út mente 2.	szakmai			05/7	573720	264601
17	55733	Komárom-Esztergom	Ács	21		HARTMANN telephelye	szakmai			0120/72, 3250	570977	264394
18	55734	Komárom-Esztergom	Ács	22		Várhegy	szakmai			048/5	571902	266239
19	66818	Komárom-Esztergom	Ács	25		Bőnyi úti-dűlő I.	szakmai			0421/17, 0415, 0419/22, 0419/19, 0419/20, 0419/21, 0419/18	568266	260686
20	67057	Komárom-Esztergom	Ács	26		Úr-rét I.	szakmai			0421/15, 0421/16	570075	260922

Lh. sorszáma a tanulmányban	Azonosító	Megye	Település	Lelőhelyszám	Azonosítatlan	Név	Védelem	Bírság kategória	Védési jogi aktusok	HRSZ	EOV Y koordináta	EOV X koordináta
21	67059	Komárom-Esztergom	Ács	27		Úr-rét II.	szakmai			0421/14	569892	260809
22	67061	Komárom-Esztergom	Ács	28		Maller-tanya	szakmai			0419/18, 0419/20, 0419/19, 0419/16, 0419/17	568201	261094
23	67063	Komárom-Esztergom	Ács	29		Bőnyi-úti-dűlő II.	szakmai			0419/30, 0419/29	567737	260621
24	67065	Komárom-Esztergom	Ács	30		Kovács-rétek	szakmai			0419/5, 0415, 0419/2, 0419/4, 0421/11, 0421/18, 0419/8, 0419/9, 0421/12, 0421/13, 0421/14, 0421/9	569350	260855
25	67067	Komárom-Esztergom	Ács	31		Jeges-pusztá	szakmai			0382/7, 0382/8, 0382/2, 0382/3, 0377	566268	259902
26.a.	67069	Komárom-Esztergom	Ács	32		Hegyre-dűlő I.	szakmai			0454/59, 0454/45, 0469/1, 0469/3	572185	259592
26.b.	67071	Komárom-Esztergom	Ács	33		Hegyre-dűlő II.	szakmai			0454/86, 0454/57, 0454/61, 0454/64, 0454/67	572072	259447
27	67073	Komárom-Esztergom	Ács	34		Öböl-kúti-dűlő	szakmai			0469/13, 0469/12, 0454/85, 0469/14, 0469/15, 0469/16, 0469/17, 0469/19, 0469/18, 0454/87, 0451/6, 0453, 0451/8, 0451/7	572448	258593
28	85211	Komárom-Esztergom	Ács	35		Halom alja-dűlő	szakmai			0530, 0548, 0583, 0555, 0554/1, 0552/30, 0552/29, 0552/31, 0552/33, 0552/32, 0552/37, 0552/34, 0552/38, 0554/2, 0554/3	574805	261509
29	51452	Komárom-Esztergom	Ács-Csém	1		Vasúti őrház	szakmai			0530, 033	575554	259981
30	93871	Komárom-Esztergom	Ács			Vaspusztá-dűlők	szakmai			0165, 0187/29	564992	266302
31	93873	Komárom-Esztergom	Ács			Duna – Magaspart I.	szakmai			0145/2, 0146/3	567797	266803

Lh. sorszáma a tanulmányban	Azonosító	Megye	Település	Lelőhelyszám	Azonosítatlan	Név	Védelem	Bírság kategória	Védési jogi aktusok	HRSZ	EOV Y koordináta	EOV X koordináta
32	93875	Komárom-Esztergom	Ács			Duna – Magaspart II.	szakmai			0117, 0145/2	568141	266809
33	új lh.	Komárom-Esztergom	Ács			Lovadpuszta	szakmai		forrás: Ad Status 1 - Ács Lovadpuszta <i>Digital Atlas of the Roman Empire</i>		47.74096	17.94116
34	új lh.	Komárom-Esztergom	Ács			Felsőszőlők	szakmai		forrás: Ad Status 2, Ács-Felsőszőlők (valójában Felsőszőlők) <i>Digital Atlas of the Roman Empire</i>		47.73943	17.96309
35	új lh.	Komárom-Esztergom	Ács			Jeges-puszta 2	szakmai		László J. 2006 ²⁹	0342/4		
36. a-b-c-d	új lh.	Komárom-Esztergom	Ács			Napóleoni sáncok – Concó mente	szakmai					
	85901	Komárom-Esztergom	Ács	36		Vaspuszta védőövezete	védőövezet		32/2014. (IV.14.) BM	088, 0186	564653	266699
	88191	Komárom-Esztergom	Ács	37		Bumbukút védőövezete	védőövezet		8/2015. (II. 27.) MvM	084, 091/1, 091/2	570481	267311
		Komárom-Esztergom	Ács			Concó mente	régészeti érdekű terület					
		Komárom-Esztergom	Ács			Árpád-kori érdekerület	régészeti érdekű terület					

Forrás: Miniszterelnökség adatszolgáltatása, 2018. március, szakmai adatszolgáltatása 2018. július, adatgyűjtés KR

A régészeti lelőhelyek osztályba sorolása a védelem fokozatai szerint

A régészeti lelőhelyek védelméről a 2001. évi LXIV. törvény rendelkezik az alábbi módon:

„11. § (1) Az ismertté vált régészeti lelőhelyeket nyilvántartásba kell venni.

(2) A nyilvántartott régészeti lelőhelyek e törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak.”

²⁹ László J: Örökségvédelmi (régészeti) hatástanulmány Ács község településrendezési tervének módosításához. 2006

Ez esetünkben azt jelenti, hogy az Ács város közigazgatási határain belül található, valamennyi nyilvántartott régészeti lelőhelyet védelem illeti meg. Területüket a fenntartható használat elvének figyelembevételével csak olyan mértékben lehet igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik ne károsodjanak. Lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni azokat.

Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a település területén számos további régészeti lelőhely található, melyek pontos kiterjedése még nem ismert (római utak, Vas és Lovad Árpád-kori települések, stb..)

Ami kezelésüket meghatározza, hogy a régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük, azaz a hatástanulmány készítése során lehetőségünk van olyan javaslatok megtételére, melyek a régészeti lelőhelyek állapotmegőrzését szolgálják.

A régészeti örökség védelme érdekében minden esetben különös gonddal kell eljárni az építési és művelési ág változási engedélyek kiadásakor, mivel bármilyen, a föld felszíne alá mélyedő kivitelezési munkával a régészeti örökség elemei pusztulhatnak el.

Régészeti lelet előkerülése esetén a hivatkozott jogszabályok szerint kell eljárni, a munkákat fel kell függeszteni és értesíteni kell az illetékes kormányhivatalt és a területileg illetékes múzeumot, mindemellett nagyon fontosnak tartjuk az örökségtudatos lakossági tájékoztatást.

Az általános védelem mellett a miniszter külön rendeletben védetté nyilváníthat régészeti lelőhelyeket. A nyilvántartott régészeti lelőhelyek védetté nyilvánítása a 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről alapján:

„12. § Az ország kiemelkedő történeti és kulturális jelentőségű nyilvántartott régészeti lelőhelyeit jogszabályban kell védetté nyilvánítani.

13. § (1) A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeken nem lehet olyan tevékenységet folytatni, amely a lelőhelynek akár részleges állapotromlását eredményezheti.

(2) A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyhez védőövezetet lehet kijelölni.

(3) A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhely kategóriába kell sorolni.

(4) Kiemelten védett az a lelőhely, mely kivételes tudományos jelentőséggel, és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír. Fokozottan védett az a régészeti lelőhely, melynek tudományos jelentősége megállapítható, és egy nagyobb tájegységre nézve kiemelkedő fontossággal bír.

14. § (1) A védetté nyilvánítás előkészítését a Hivatal folytatja le, amely évente legalább egyszer javaslatot tesz a nyilvántartott régészeti lelőhelyek védetté nyilvánítására.

(2) A védelem alá vonni tervezett lelőhelyhez és a lelőhely régészeti védőövezetéhez tartozó ingatlanok tulajdonosait és az egyéb érintett személyeket jogszabályban meghatározott módon értesíteni kell.”

Fokozott védelemre méltó lelőhelyek a Napóleoni sáncok, ezért javasoljuk fokozottan védett kategóriába való előterjesztésüket. Ezeknek a lelőhelyeknek pontosabb felmérése Nováki Gyula és Tolnai Gergely³⁰ által részben megtörtént, részben további, pl. geofizikai módszerek alkalmazásával tovább adatható. A módosított 2001. évi LIV. törvény rendelkezései alapján fontos azon lelőhelyek meghatározása és egyedi felmérése, melyek mint emberkéz alkotta morfológiai formák ma is terepen tereptárgyként azonosíthatók. A 68/2018. (IV. 09.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról 2. § (11) pontja alapján az alábbiak szerint definiálhatók: *tájképi jelentőségű*

³⁰ Nováki – Tolnai 2010

régészeti lelőhely: olyan régészeti lelőhely, amely megjelenésével környezetének meghatározó tájképi eleme (így különösen erőd, erődítés, vár, templom maradványai, földvár, halomsír, kunhalom, a domborzatból kiemelkedő, többszörösen rétegzett tell-település). A terepformaként azonosítható sáncok megfeleltethetők a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (a továbbiakban Tvt.) „kunhalom” és „földvár” definíciójának is. Ezek megfelelő felmérése további védelmük érdekében alapvető és sürgető. Kiterjedésük, állapotuk, művelési módjuk, növényzeti borításuk pontos felmérése, esetenként történeti térképek alapján történő elemzése, történeti adatokkal való alátámasztása és a veszélyeztető tényezők kiértékelése alapján a felmérés célja hatékony kezelési javaslatok megfogalmazása lehet.

A Miniszterelnökség adatszolgáltatása alapján 2 db kiemelten védett régészeti lelőhely ismert Ács város területén. A Vaspusztá megnevezésű 26556 központi azonosítójú lelőhely és a Bumbumkút megnevezésű 26558 központi azonosítójú lelőhely egyaránt I. bírság kategóriába tartozik, mintkettő köré védőövezet került kihirdetésre.

Ács-Vaspusztára vonatkozó rendelet

32/2014. (IV. 14.) BM rendelet egyes régészeti lelőhelyek védetté nyilvánításáról, valamint a régészeti lelőhely és a műemléki érték védetté nyilvánításáról, nyilvántartásáról és a régészeti feltárás részletes szabályairól szóló 80/2012. (XII. 28.) BM rendelet módosításáról

„1. § (1) Védett régészeti lelőhellyé nyilvánítom és kiemelten védett régészeti lelőhely kategóriába sorolom az Ács (Komárom-Esztergom megye), 088 és a 0186 helyrajzi számú ingatlan területén fekvő 26556 nyilvántartási számú régészeti lelőhelyet.

(2) Régészeti védőövezetnek az Ács, 088 és a 0186 helyrajzi számú ingatlan régészeti lelőhelyként nem védett részét jelölöm ki.

(3) Az (1) és (2) bekezdésben megjelölt területen a régészeti védelem célja a római kori, Ad Statuas nevű katonai tábor maradványainak megőrzése, kutathatóságának biztosítása.

(4) Az örökségvédelmi bírság megállapításának szempontjából a kiemelten védett régészeti lelőhelyet az I. kategóriába sorolom.

(5) A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1620-33/1951. számú döntésének 1. pont f. alpontjában védetté nyilvánított történeti és régészeti jelentőségű földterület védettségét - az (1) bekezdés szerint védetté nyilvánított régészeti lelőhely területének kivételével - megszüntetem.”

Ács-Bumbum-kútra vonatkozó rendelet

8/2015. (II. 27.) MvM rendelet egyes régészeti lelőhelyek védetté nyilvánításáról, illetve régészeti védettség megszüntetéséről

„5. § (1) Védett régészeti lelőhellyé nyilvánítom és kiemelten védett régészeti lelőhely kategóriába sorolom az Ács (Komárom-Esztergom megye), 084, a 091/1, a 091/2, a 093/1, a 093/2, a 093/3, a 8329, a 8330, a 8331, a 8332, a 8333, a 8334, a 8335/1, a 8335/2, a 8336, a 8337, a 8338, a 8339/1, a 8339/2, a 8340, a 8341, a 8342, a 8343/1, a 8343/3, a 8343/4, a 8344/1, a 8344/2, a 8344/3, a 8344/4, a 8344/5, a 8345, a 8346/1, a 8346/2, a 8347/1, a 8347/2, a 8348, a 8349, a 8350, a 8351/1, a 8351/2, a 8352/1, a 8352/2, a 8353, a 8354, a 8355, a 8356/1, a 8356/2 és a 8357 helyrajzi számú ingatlan területén fekvő 26558 nyilvántartási számú régészeti lelőhelyet.

(2) Régészeti védőövezetnek az Ács, 084, a 091/1 és a 091/2 helyrajzi számú ingatlan régészeti lelőhelyként nem védett részét jelölöm ki.

- (3) Az (1) és (2) bekezdésben megjelölt területen a régészeti védelem célja a római kori, Ad Mures nevű katonai tábor maradványainak megőrzése, kutathatóságának biztosítása.
- (4) Az örökségvédelmi bírság megállapításának szempontjából a kiemelten védett régészeti lelőhelyet az I. kategóriába sorolom.
- (5) A művelődési és közoktatási miniszter 66256/1992. számú határozatában védetté nyilvánított történeti-régészeti jelentőségű földterület védettségét - az (1) bekezdés szerint védetté nyilvánított régészeti lelőhely területének kivételével - megszüntetem.”

Ács város képviselő testülete a 114/2016.(VII.08.) sz. határozatában úgy döntött, hogy: „A testület Vaspusztánál a 0186 hrsz-ú, állami tulajdonú ingatlanon létrehozandó tanösvény és "római pihenőhely" tervét támogatja.

A Bumbukútnál a saját tulajdonú 8329 és 8330 hrsz-ú területeken megvalósítandó látogató központ létrehozását nem támogatja.”

151/2016.(IX.29.) sz. határozatában pedig kinyilatkoztatta azon szándékát, hogy

„Ács Város K épviselő-testülete támogatja, hogy a közigazgatási területén található római emlékekkel a település részese lehet a magyarországi Limes szakasz - Ripa Pannonica in Hungary - világörökséggé nyilvánításának, így a jövőben továbbra is részt kíván venni a folyamatban.

A testület Vaspusztánál a 0186 hrsz-ú, állami tulajdonú ingatlanon létrehozandó bemutatóhely létrehozását támogatja, vállalja a magterületen kívüli területen parkolók létesítését, valamint a létesítmény fenntartásával, üzemeltetésével és a programszervezéssel kapcsolatos költségeket.”

Régészeti védőövezet kijelölése esetén a 68/2018. (IV. 09.) Korm. rendelet 88. § (5) rendelkezései irányadók:

„A régészeti védőövezetet érintő szakhatósági eljárásokban vagy örökségvédelmi szakkérdés vizsgálata során a hatóság az e §-ban, valamint a 89. §-ban meghatározott szempontokon túl tekintetbe veszi a tervezett beavatkozás hatását a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyre – összhangban a védetté nyilvánítás céljával –, különös tekintettel arra, hogy a tervezett tevékenység, beruházás, építmény nem veszélyezteti-e a védetté nyilvánított lelőhely a) tájképi megjelenését, b) megközelíthetőségét, c) fenntartható használatát, hosszú távú megőrzésének lehetőségét, d) esetleges bemutathatóságát vagy e) rövid és hosszú távú kutathatóságát.”

Világörökségi helyszín esetén a 68/2018. (IV. 09.) Korm. rendelet 89. § (3) rendelkezései irányadók:

„A történeti tájat, világörökségi helyszínt és területet vagy világörökségi területet érintő szakhatósági eljárásokban vagy örökségvédelmi szakkérdés vizsgálata során a hatóság vizsgálja a) a történeti tájon azon jellemzők fennmaradásának és érvényesülésének biztosítását, amelyek a védetté nyilvánítás céljaként meghatározásra kerültek, b) a világörökségi helyszínen és területen vagy világörökségi területen az érintett világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értéke fennmaradásának és érvényesülésének biztosítását,”

A hatályos településszerkezeti tervhez képest a rendezési terv-előkészítés jelen szakaszában nem került területfelhasználási módosítás meghatározásra, ezért jelen tanulmány keretében ilyen irányú régészeti – örökségvédelmi vizsgálatok nem végezhetők, így általánosságban összefoglaljuk a vonatkozó szabályozást:

A Kötv. törvény és a 68/2018. (IV. 09.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról 21. § alapján

- (1) A nyilvántartott régészeti lelőhelyen állapotromlással járó tevékenység csak a Kötv. és a rendelet alapján, engedéllyel végezhető.
- (2) A nyilvántartott régészeti lelőhely állapotromlásának minősül a réteg vagy rétegsor átvágása, a történeti összefüggés megszüntetése, a régészeti leletek eredeti helyükről történő elmozdítása régészeti feltárás nélkül.
- (3) A földmunkával járó beruházással el kell kerülni
 - a) a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyet,
 - b) a nyilvántartott tájképi jelentőségű régészeti lelőhelyet és
 - c) az eredeti összefüggéseiben megmaradt, helyben és fizikai állapotromlás nélkül megőrzendő régészeti emléket.
- (4) A lelőhely állapotváltozásával járó régészeti feltárás esetén előnyben kell részesíteni az eredeti rétegsort és történeti összefüggést tartalmazó lelőhelyrész megtartását.

A lelőhelyek a településszerkezeti terveken és a településrendezési tervlapokon feltűntetésre kerülnek. A helyi építési szabályzat hivatkozik a régészeti lelőhelyek által érintett telkek területén történő építésre vonatkozó jogszabályokra.

A Kötv 11.§-a szerint a régészeti lelőhelyek ex lege védettek, de régészeti érdekű területről is a régészeti örökség elemei csak feltárás keretében mozdíthatók el (Kötv 19.§ (1). A földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal, beleértve az ásványi vagyon kitermelését is (a továbbiakban együtt: fejlesztések, beruházások), a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket jogszabályban meghatározott esetekben és módon el kell kerülni. A régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el (Kötv 19.§ 1-2). A régészeti feltárások költségeit általában annak kell fedeznie, akinek érdekében az elvégzendő földmunka vagy a nyilvántartott régészeti lelőhely bolygatása szükségessé vált (Kötv 19.§ 3).

A régészeti feladatellátás hatósági ár alapján végezhető. A hatósági ár képzésének szabályait, módját és mértékét jogszabály határozza meg. A hatósági árra vonatkozó szabályokat évente felül kell vizsgálni (Kötv 19.§ 4).

Régészeti feltárás elvégzésére jogosult

- a) a Magyar Nemzeti Múzeum,
- b) a Budapesti Történeti Múzeum,
- c) a megyei hatókörű városi múzeum,
- d) a régészeti gyűjtőkörrel rendelkező területi múzeum,
- e) a régészet szakon mesterképzés folytatására jogosult felsőoktatási intézmény,
- f) a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézete, valamint
- g) a jogszabályban kijelölt örökségvédelmi szerv.

A nyilvántartott régészeti lelőhelynek a beruházással kapcsolatos földmunkával érintett részén megelőző régészeti feltárást kell végezni.

A földmunkával járó beruházások előkészítése során előzetes régészeti dokumentáció készíthető, különösen a földterület-kiválasztáshoz és nyomvonal-kijelöléshez. Nem nagyberuházás esetén a beruházó az előzetes régészeti dokumentáció készítésével a feltárássra jogosult intézményt bízhatja meg (Kötv 22.§).

Olyan, beépítésre szánt terület esetében, melyek területén régészeti lelőhely található, a beruházások földmunkával, közműkiépítéssel járhatnak/járnak, ezért szükséges a régészeti örökség érintettségének vizsgálata. A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyen a hatóság örökségvédelmi engedélye szükséges:

- minden 30 centiméter mélységet meghaladó földmunkához, tereprendezéshez, valamint depó, feltöltés, töltés létesítéséhez
- régészeti emlék megóvási, konzerválási munkálataihoz

E lelőhelyek védelmére megelőző feltárás javasolt.

A településrendezési terv által közvetlenül nem érintett, de minden földmunkával járó beavatkozást (alapásás, közművesítés stb.) fokozott figyelemmel kell kísérni minden ismert régészeti lelőhelyen. Ezekben a kialakult használat folytatható, de attól a lelőhely nem károsodhat. Lelet, vagy jelenség előkerülésekor a 2001. évi LXIV. tv. szerint kell eljárni. Ács város mai belterülete beépítettsége miatt régészeti szempontból pontosabban nem értékelhető, viszont a belterületen belül bármilyen földmunka esetén régészeti szakfelügyelet javasolt (lásd Ács– Református templom; jelen tanulmánnyal egyidejűleg bejelentett Ács - középkori településrag és Ács – Kastélypark lelőhelyek). A régészeti szakfelügyelet részben az ismert lelőhelyek kiterjedésének meghatározására ad lehetőséget, részben konkrétan „leletmentesíti” a beruházási területeket, így elkerülhető kulturális örökségünk megsemmisülése.

A 68/2018. (IV. 09.) Korm. rendelet 37. § (1) alapján a Nagyberuházással kapcsolatos régészeti feladatellátás esetén a régészeti feltárás elvégzésére vonatkozó általános követelményeket és a megelőző feltárásra vonatkozó szabályokat a 38–45. §-ban foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

A 68/2018. (IV. 09.) Korm. rendelet 37. § (3) alapján a rendelkezésre álló örökségvédelmi hatástanulmány vagy próbafeltárás nélkül készült előzetes régészeti dokumentáció esetén a hatóság dönt arról, hogy az alkalmas-e az elvégzendő régészeti feladatellátás módjának, valamint idő- és költségvonzatának meghatározására. A hatóság – a 3. § (3) bekezdése szerinti örökségvédelmi szerv (jelenleg Budavári Kft) véleményének kikérésével, ésszerű határidő kitűzésével – előírja a hiányzó munkarészek pótlását vagy új előzetes régészeti dokumentáció elkészítését.

Valamennyi, a régészeti feltárás esetén kívül előkerült régészeti emlék, ill. lelet esetében is törekedni kell a régészeti örökség elemeinek helyszíni megőrzésére. A Kötv. 24. § (2) bekezdésében foglaltak értelmében, amennyiben a földmunkák során régészeti emlék, lelet, vagy annak tűnő tárgya kerül elő, a felfedező (a tevékenység felelős vezetője) az ingatlan tulajdonosa, az építető vagy a kivitelező köteles az általa folytatott tevékenységet azonnal abbahagyni, a jegyző útján a hatóságnak (Komárom Megyei Kormányhivatal Tatabánya Járási Hivatala Építésügyi és Örökségvédelmi Osztály - 2800 Tatabánya, Bárdos L. u.2, tel. (34) 795-661; email: epitesugy.tatabanya@komarom.gov.hu) azt haladéktalanul bejelenteni, amely arról haladéktalanul tájékoztatja a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt, továbbá köteles a tevékenységet szüneteltetni, a helyszín és a lelet őrzéséről - a felelős őrzés szabályai szerint - a feltárásra jogosult intézmény intézkedéséig gondoskodni. A bejelentési kötelezettség elmulasztása a Kötv. 82. § (2) bekezdése, valamint az *örökségvédelmi bírságról* szóló 191/2001. (XI.18.) Korm. rendelet alapján örökségvédelmi bírság kiszabását vonhatja maga után!

1.D. A HELYI ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉG TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRA

1.D.A. TELEPÜLÉSSZERKEZET

A településszerkezet és annak változása az *1.A.a. Településszerkezet alakulása* fejezetben került bemutatásra.

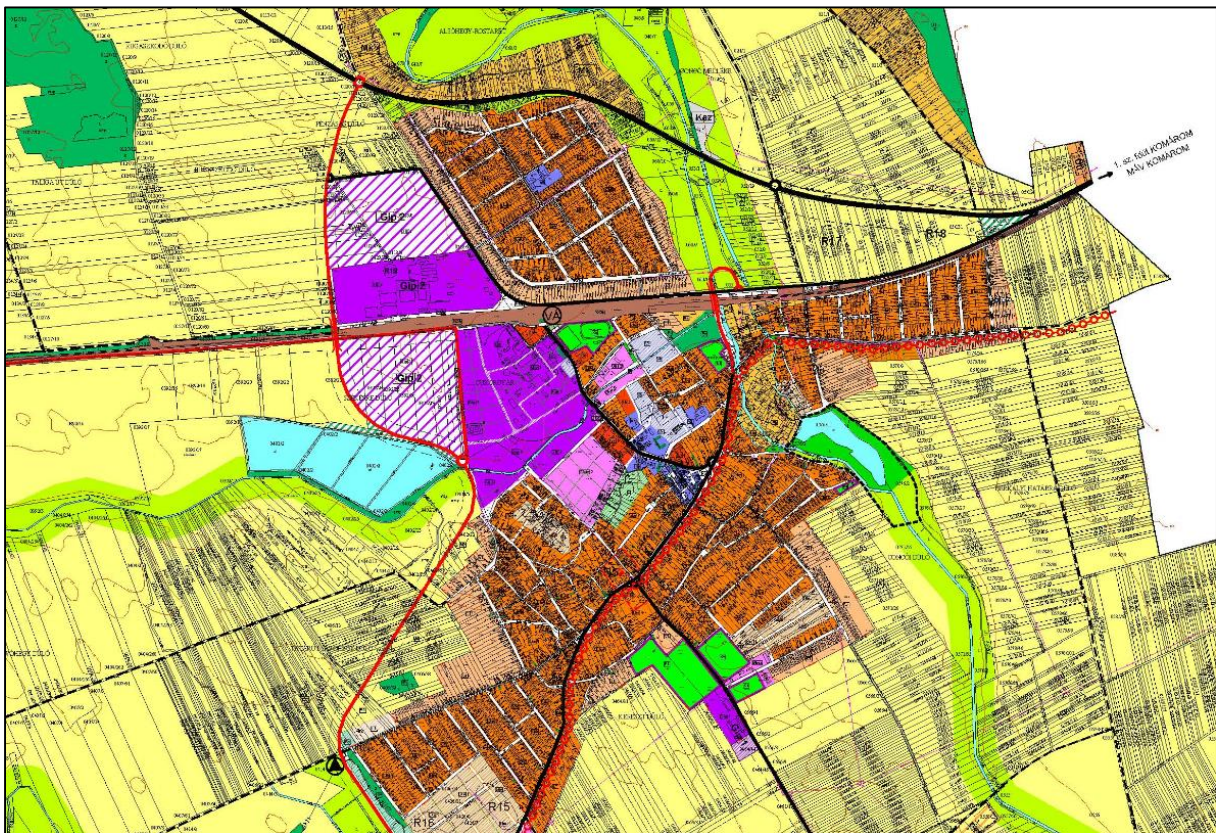
1.D.B TELEKSTRUKTÚRA ÉS UTCAVONAL-VEZETÉS

Telekszerkezet és telekhasználat

A település telekszerkezete a történeti utcahálózatot követi. Tervezett utcanyomvonalak, egységes épület-elhelyezésű telkek a történelmi településmagon kívül kerültek kialakításra. A telkek mérete változó. Belterületen 300 m² alatti és 5000 m² feletti telkek egyaránt előfordulnak, legjellemzőbb telekméret 800-1200 m² között változik. Külterületen 50.000 m² feletti telekméret, zártkertekben a 2500-5000 m²-es telkek a meghatározóak.

A hatályos településrendezési eszközök alapján a belterület telekhasználatát lakóterületi túlsúly jellemzi, mely a falusias, kertvárosias - és kisvárosias lakóterületre tagolódik, településközpont vegyes és zöldterületi besorolással tarkítva. Többszerű foltokban helyezkednek el gazdasági területei, míg a különleges területek nagyobb részekre egymástól elkülönülve találhatók. Külterületen az általános és korlátozott mezőgazdasági és erdőterületek, zártkerteken a kertes mezőgazdasági terület besorolás jellemző.

Ács Város Településszerkezeti Terve, 2017

Forrás: Ács Város Településrendezési Terv Módosítása, Környezetterv Kft. 2017

Beépítési mód

Az ingatlanok beépítettségének mértékét a földhivatali alaptérkép adatai alapján vizsgáltuk. A beépítetlen ingatlanokat fehér, a növekvő beépítettségi mértéket sötétedő színekkel jelöltük.

Az alaptérkép szerint a településen 8390 db ingatlan található. Ebből 5187 db (61,82%) beépítetlen, melyek túlnyomó többsége a külterületen található. A településen az 5-20%-os beépítettségi arány a legjellemzőbb, mely az ingatlanok 26,28%-ánál figyelhető meg. A magasabb mértékű, 50% feletti beépítés nem számottevő 2,42%.

1.D.C. UTCAKÉP, UTCAKÉP RÉSZLET

Ács Belváros településrész utcái spontán fejlődtek, míg az Etelka-telep, a Pénzásás-telep és a Rektor-telep városrészek utcái magukon hordozzák a múlt századra jellemző tervezettséget. Az ácsi utcákra mindenhol jellemző azonban, hogy meglehetősen szélesek, legtöbb esetben mindkét oldalon zöldfelülettel, sok helyütt fákkal. A térarányok kellemes érzetet biztosítanak, ugyanis az utca szélességének mértéke meghaladja a térfalak magasságának mértékét. Ez a főutca mentén elhelyezkedő többemeletes épületek esetén is megvalósul.

Fő utca utcaképe

Forrás: Szerző készítése

Pénzásás-telep utcaképe

Forrás: Szerző készítése

1.D.D. EGYÉB TELEPÜLÉSKARAKTER ELEMEEK

Az épülettípusok több szempont szerint tipizálhatók:

- Funkció
- Magasság és tömeg
- Kidolgozottság és anyaghasználat
- Minőség

A fenti szempontokat azonban felülírja annak ténye, hogy az adott épület képvisel-e értéket akár saját belső és külső tulajdonságai alapján, akár a közösség életében betöltött szerepe szerint. E szempontokat követve kerültek kijelölésre a helyi védelem alatt álló épületek, illetve válogattuk ki a helyi értéket képviselő elemeket, struktúrákat, melyeket Értékkataszter formájában rögzítettünk.

Helyi védett épületek

Ács város a helyi építési szabályzatról szóló 20/2006. (IX. 14.) önkormányzati rendelet 1. melléklete 3 db helyi védelem álló épületet tüntet fel.

Helyi egyedi védelem alatt álló érték

HELYI VÉDETT ÉPÜLETEK			
SZÁM	CÍM	MEGNEVEZÉS	HELYRAJZI SZÁM
1	Zichy park	Volt Esterházy-Zichy kastély (most művelődési ház)	2/39
2	Jeges puszta	Jeges pusztai volt Zichy kúria	0337/9
3	Gyár utca	Katolikus templom	2352

Forrás: Ács helyi építési szabályzatáról szóló rendelete

Védelem alatt nem álló helyi egyedi építészeti érték

VÉDELEM ALATT NEM ÁLLÓ HELYI EGYEDI ÉPÍTÉSZETI ÉRTÉK			
SZÁM	CÍM	MEGNEVEZÉS	HELYRAJZI SZÁM
1		Vasútállomás	2465/1
2	Cukorgártelek utca	Épület	2448/5
3	Duna folyó és Concó-patak találkozásánál	Vízmű épület	047/5

Forrás: Ács Város Értékkatasztere

1.D.E. ÉPÍTMÉNYRÉSZLET VAGY AZ ALKALMAZOTT ANYAGHASZNÁLAT, TÖMEGFORMÁLÁS, HOMLOKZATI KIALAKÍTÁS

Ács területén járva elvértve találkozhatunk jellegzetes, visszatérő építményrészlettel, anyaghasználattal, tömegformálással, homlokzati kialakítással. Az ácsi parasztházak tömegformálása hasáb alaprajzú, hosszházas elrendezésű, vályog és vert falúak, náddal és zsúppal fedett.

A hagyományos épületek rendszerint merőleges hossz tengelyűek, nyeregtetősek, melyek az oromfalakkal fordulnak az utca felé, illetve fellelhetők kontyolt-nyeregtetős épületek is. A lakóház rendszerint hosszan benyúlik a telekbe, a főbb melléképületek (istálló, ólak, színek) mögötte sorakoztak. A házak mindig a telek oldalhatárára épültek, mivel így a porták kihasználtsága kedvezőbb. Néhány helyen látható még a településre jellemző faragott virágdíszes kőoszlop a tornácokon. Az oldalfalakat rendszerint fehérre meszelték, Az oromfalakat fa deszkázattal látták el.

Az épületek homlokzata fehérre meszelt, csak a fal alját festették kékre, szürkére, sárgára vagy zöldre. A vakolatdíszek közül a nyílások alatti könyöklőpárkány, a nyílások keretezése és koronázása elterjedt.

A gazdasági életvitelre berendezkedett telkeken a lakóépületen kívül számos melléképület található, ezek közül jellegzetes a kenyérsütő kemence, a csöves kukorica tárolására szolgáló „góré”, fedett kocsisín, a fészter.

1.D.F. TÁJ- ÉS KERTÉPÍTÉSZETI ALKOTÁS, EGYEDI TÁJÉRTÉK, NÖVÉNYZETE

Táj- és kertépítészeti alkotás

A Történeti Kertek Adattára alapján Ács város területén 2 db történeti kert lelhető fel. *Forrás: <http://www.historicgarden.net/>*

- Concópusztai park
Középkori, reneszánsz kert. A majorsághoz vezető utat szelídgesztenye-fasor kíséri. A kastélyépület körül számos díszfa található az egykori parkból: nyárfa, feketefenyő, hegyi juhar, kocsányos tölgy.
- Zichy-Liechtenstein-Esterházy kastély

Középkori, reneszánsz kert.

Egyedi tájértékek

Az egyedi tájértékek meghatározását a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 6. §-a tartalmazza az alábbiak szerint.

„6. § (1) A táj a földfelszín térben lehatárolható, jellegzetes felépítésű és sajátosságú része, a rá jellemző természeti értékekkel és természeti rendszerekkel, valamint az emberi kultúra jellegzetességeivel együtt, ahol kölcsönhatásban található a természeti erők és a mesterséges (ember által létrehozott) környezeti elemek.

(2) A tájhasznosítás és a természeti értékek felhasználása során meg kell őrizni a tájak természetes és természetközeli állapotát, továbbá gondoskodni kell a tájak esztétikai adottságait és a jellegét meghatározó természeti értékek, természeti rendszerek és az egyedi tájértékek fennmaradásáról.

(3) Egyedi tájértéknek minősül az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténeti, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van.

(4) Az egyedi tájértékek megállapítása és nyilvántartásba vétele a védett természeti területek természetvédelmi kezeléséért felelős szerv (a továbbiakban: igazgatóság) feladata.

(5) A településrendezési terv tartalmazza a tervezési területen található egyedi tájértékek felsorolását.”

Az egyedi tájértékek meghatározásakor a TÉKA (<http://tajertektar.hu/hu/>) adatbázist használtuk fel, mely tartalmazza az Ács város területén lévő egyedi tájértékeket, illetve azok elhelyezkedését. Az adatbázis 2017. júniusi állapota szerint a település területén 22 db tájérték található.

Egyedi tájértékek Ács város területén

#	Megnevezés	Típus
1	Várhegy	Római kori erődítés
2	1848/49 Emlékkő	Emlékmű; emlékszobor; emlékoszlop; emléktábla
3	Vaspuszta	Római kori tábor
4	Emlékmű, szobor, egyedülálló oszlop	Szobor
5	Bumbumkút	Római kori tábor
6	Külterületi pince	Pince
7	Szent István	Emlékmű; emlékszobor; emlékoszlop; emléktábla
8	Zichy-Liechtenstein-Esterházy-kastély	Történelmi kert
9	Külterületi pince	Pince
10	Gémeskút	Gémeskút
11	Külterületi pince	Pince
12	Kossuth Lajos	Szobor
13	Függőleges földkéregmozgást vizsgáló hálózat alappontja	Településsel kapcsolatos egyedi tájértékek
14	Emlékmű, szobor, egyedülálló oszlop	Szobor
15	Concópusztai park	Kastély
16	Gémeskút	Gémeskút
17	Emlékmű, szobor, egyedülálló oszlop	Szobor
18	Függőleges földkéregmozgást vizsgáló hálózat alappontja	Településsel kapcsolatos egyedi tájértékek
19	Ref. templom	Templom
20	magas kőrís	Faegyed; jelesfa

#	Megnevezés	Típus
21	Függőleges földkéregmozgást vizsgáló hálózat alappontja	Településsel kapcsolatos egyedi tájértékek
22	Külterületi pince	Pince

Forrás: <http://tajertektar.hu/hu/>

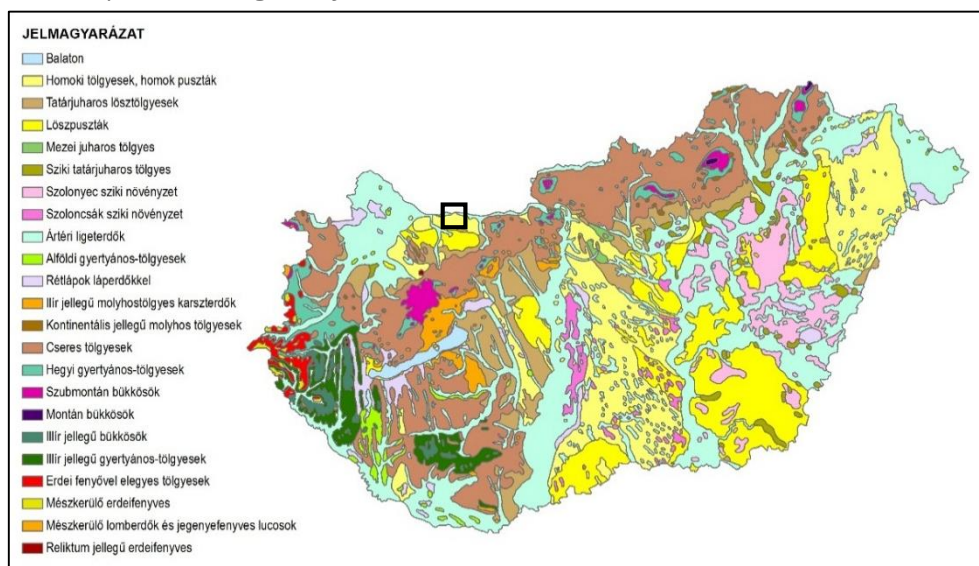
A Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság adatszolgáltatása (1757/2/2018. Üi-sz.) hivatalosan egyedi tájértékké nyilvánított elemet nem tartalmaz.

Növényzet

A terület az Alföld flóraidék (*Eupannonicum*), Kisalföld flórajárásához (*Arrabonicum*) tartozik. A kistáj potenciális vegetációja ártéri ligeterdők és mocsarak valamint homoki tölgyes és homokpuszta. Néhány nevezetes növényelőfordulás a csajkavirág, a báránypirosító, és a homoki ternye. A területen az inváziós növények előfordulása gyakori, mint például zöld juhar, bálványfa, gyalogakác, selyemkóró.

Forrás: *Kistajkataszter*

A terület potenciális vegetációja

Forrás: <http://www.novenyeterkep.hu/node/684>

A település külterületeinek felszínborításában a szántóföldi növénykultúrák a meghatározóak. A MÉTA program (Magyarország Élőhelyeinek Térképi Adatbázisa) keretei között készített, Magyarország természetközeli növényzettel való borítottságát ábrázoló térkép szerint Ács város növényzettel való borítottsága 10% alatti. Forrás: <http://www.novenyeterkep.hu/node/46>

Helyi jelentőségű védett természeti terület

Ács Város Önkormányzat Képviselő-testületének a helyi jelentőségű védett természeti területekről szóló 15/2012. (III. 30.) önkormányzati rendelete tartalmazza Ács város helyi jelentőségű védett természeti területeit, természeti emlékét.

Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a védett természeti területeket nyilvántartó keresőfelületen egyetlen törzskönyvi számmal rendelkező természeti terület, vagy természeti emlék sem található. Forrás: <http://www.termeszetvedelem.hu/index.php?pg=pl>

Helyi jelentőségű védett természeti terület, természeti emlék főbb adatai

Terület neve	Concó-patak torkolati vidéke Természetvédelmi Terület
Helyrajzi szám	082/3-20, 048/6
Kiterjedés	15,04 ha
Védetté nyilvánítás indoka, természetvédelmi célja	Növénytani, vízügyi, tájképi

Terület neve	Concópusztai park Természetvédelmi Terület
Helyrajzi szám	0558/4
Kiterjedés	4,535 ha
Védetté nyilvánítás indoka, természetvédelmi célja	Növénytani

Terület neve	Ernő majori vizes élőhely Természetvédelmi Terület
Helyrajzi szám	0301/1
Kiterjedés	7,83 ha
Védetté nyilvánítás indoka, természetvédelmi célja	Növénytani, vízügyi

Terület neve	Hétvezér facsoport Természeti Emlék
Helyrajzi szám	580
Kiterjedés	940 m ²
Védetté nyilvánítás indoka, természetvédelmi célja	Növénytani

Terület neve	Horgásztó és környéke Természetvédelmi Terület
Helyrajzi szám	0576/1, 0576/2
Kiterjedés	horgásztó kb 48.650 m ² , környéke kb. 124.250 m ²
Védetté nyilvánítás indoka, természetvédelmi célja	Növénytani, vízügyi, tájképi

Terület neve	Jeges pusztai kastélypark Természetvédelmi Terület
Helyrajzi szám	0337/9
Kiterjedés	horgásztó 2,1 ha
Védetté nyilvánítás indoka, természetvédelmi célja	Növénytani

Forrás: 15/2012. (III. 30.) önkormányzati rendelet, <http://www.termeszetvedelem.hu/index.php?pg=pl>

Helyi védelemre javasolt természeti érték

A település területén jelenleg törzsszámmal rendelkező, helyi jelentőségű védett természeti terület, természeti emlék nem található. Az előző táblázatokban szereplő természeti értékek mindegyike védelemre és nyilvántartásba vételre javasolt.

1.D.G. SZOBOR, KÉPZŐMŰVÉSZETI ALKOTÁS, UTCABÚTOR

Ács város területén számos szobor, képzőművészeti alkotás, emlékmű, kereszt található. A köztéri alkotások jelentős része a település múltjához, a vallási élethez és a cukorgyártáshoz köthető.

A mélyen vallásos lakosság által állított út menti kereszték, fészületek és kápolnák szakrális tartalmat hordozva, jól látható módon tagolják a teret. Megtalálhatóak utak mentén, dűlők határában, szabad tereken, templomok környezetében, fontosabb utak kereszteződésében, temetőkből, magaslati pontokon és lakótelepeken.

A kereszték többségét magánszemélyek, családok, esetleg kisebb közösségek állították valamilyen fogadalomból, járványok, természeti katasztrófák, különböző csapások (háborúk), elvándoroltak emlékére, illetve vallásgyakorlási szempontból. Anyaguk kiválasztása során az időtállóság és a költséghatékonyság játszott szerepet, lehetnek fából, kőből, műkőből, öntöttvasból, plébából. *Forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_SKAN_Kk_2005_Lakaskultura/?pg=206&layout=s*

Az utak mentén, köztereken álló kereszték jelentős szerepet játszottak a múlt század és a jelen emberének életében, az előtte elhaladót, a vele vizuális kontaktusba kerülőt a vallásosságra emlékeztették.

Az Ács város területén található kereszték és egyéb szakrális objektumok, szobrok, képzőművészeti alkotások részletes jegyzékét *Ács Város Értékkatasztere* tartalmazza.

Helyi értéket képviselő szobrok, képzőművészeti alkotások, emlékművek, kereszték

Ács városban 33 db védelem alatt nem álló helyi értéket képviselő szobor, emlékmű, kereszt található.

Védelem alatt nem álló helyi értéket képviselő szobrok, emlékművek, kereszték

VÉDELEM ALATT NEM ÁLLÓ HELYI ÉRTÉKET KÉPVISELŐ ÉPÍTMÉNY, SZOBOR, EMLÉKMŰ, KERESZT			
SZÁM	CÍM	MEGNEVEZÉS	HELYRAJZI SZÁM
1		Római mérföldkő	
2	Munkácsy Mihály utca	víztorony	2/30
3		Szent István (2000. Széri-Varga Géza)	
4	Komáromi utca – Gyár utca találkozási	Kossuth szobor (2009. Nagy Benedek)	
5	Ácsi-erdő	1848/49-es honvéd emlékmű	
6	Komáromi utca	I. világháborús emlékmű (1926. Lukácsy Lajos szobrászművész)	
7	Komáromi utca	II. világháborús emlékmű	
8	Templomkert	II. világháborús emlékmű (1991.)	
9		Holokauszt emlékmű	
10		Iparos emlékmű (2003.)	
11	Templomkert	Herczeg Lajos emlékműve	
12		Herczeg Lajos kopjafája	
13		Kopjafa a baptista temető helyén	
14	Bartók Béla utca 16. (előkertben)	Feszület	253/1

Forrás: Ács Város Értékkatasztere

2. A RENDEZÉS SORÁN TERVEZETT VÁLTOZÁSOK HATÁSELEMZÉSE

2.A. A TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRBAN SZEREPLŐ ELEMELK VONATKOZÁSÁBAN RELEVÁNS RÖVID ÉS KÖZÉPTÁVON

TERVEZETT VÁLTOZÁSOK ISMERTETÉSE

A Hatástanulmány Ács Város Településfejlesztési Konceptiója (továbbiakban: Konceptió) című dokumentumban rögzített jövőképet, és ennek elérésére kitűzött célrendszeri elemeket tekintette tervezett változásoknak. A Konceptió a 2018-2030 közötti időszakra készül.

A kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 14. mellékletében szereplő tartalom éppen ezért kiegészül a Konceptió jövőképi, valamint célfa elemeinek bemutatásával.

Ács város céljai

1. GAZDASÁGI POTENCIÁL NÖVELÉSE

1.1. Gazdasági szektorok kiegyensúlyozott fejlesztése

- 1.1.1. Közlekedés-földrajzi helyzet kihasználása
- 1.1.2. Termőhelyi adottságokra építő mezőgazdaság preferálása
- 1.1.3. Iparterületi fejlesztések felülvizsgálata
- 1.1.4. Turizmus és szolgáltató szektor fejlesztés

1.2. Helyi gazdaság szerepének erősítése

- 1.2.1. Helyi sajátosságokra építő vállalkozásbarát környezet kialakítása
- 1.2.2. Beruházás ösztönző helyi adórendszer kidolgozása
- 1.2.3. Virilistákkal való együttműködés
- 1.2.3. Rövid ellátási lánc preferálása, őstermelői piac fejlesztése

1.3. Foglalkoztatás bővítése

- 1.3.1. Vállalkozások betelepülésének támogatása
- 1.3.2. Atipikus foglalkoztatási formák népszerűsítése
- 1.3.3. Eltérő képzettségi szintűek számára munkaalkalom teremtése
- 1.3.4. Értékteremtő közfoglalkoztatás tervezése

1.4. Képzés piaci igényekhez igazítása

- 1.4.1. Felsőfokú oktatásban való részvétel támogatása
- 1.4.2. Képzett rétegek letelepedésének ösztönzése
- 1.4.3. Helyi szakképzések, tanfolyamok, felnőttoktatás lehetőségének biztosítása
- 1.4.4. Alapfokú oktatás színvonalának erősítése

2. ÉLETMINŐSÉG JAVÍTÁSA

2.1. Demográfiai folyamatokhoz való alkalmazkodás

- 2.1.1. Népességszám decens növelése
- 2.1.2. Fiatal generáció helyben maradásának ösztönzése
- 2.1.3. Idősellátás fejlesztése
- 2.1.4. Családbarát város kialakítása

2.2. Lakosság egészségügyi állapotának javítása

- 2.2.1. Egészségügyi alapellátás fejlesztése
- 2.2.2. Megelőzésre összpontosítás előtérbe helyezése

2.2.3. Egészséges életmód feltételeinek megteremtése

2.2.4. Termásvíz hasznosítása

2.3. Arculatfejlesztés

2.3.1. Kisvárosi jelleg erősítése

2.3.2. Épített örökség és táji sajátosságok megőrző hasznosítása

2.3.3. Vízi elemek (Duna, patakok, tavak) hangsúlyos kezelése

2.3.4. Települési image megteremtése, városkapuk kiépítése

2.4. Közösség erősítése

2.4.1. Közösségi terek fejlesztése

2.4.1. Szegregációs helyzet megőrzése

2.4.2. Hagyományok megtartása, továbbadás

2.4.3. Közbiztonság, közlekedésbiztonság növelése

3. ÉPÍTETT KÖRNYEZET FEJLESZTÉSE

3.1.Épített környezet színvonalának emelése

3.1.1. Városközpont fejlesztése

3.1.2. Barnamezős területek fejlesztésbe való bevonás

3.1.3. Városrészenkénti közösségi találkozóhelyek megteremtése

3.1.4. Közterületek rendezése

3.2.Intézményi infrastruktúra fejlesztése

3.2.1.Oktatási, kulturális infrastruktúra fejlesztése

3.2.2.Egészségügyi infrastruktúra fejlesztése

3.2.3. Szociális, sport és szabadidős infrastruktúra fejlesztése

3.2.4. Városüzemeltetés fejlesztése

3.3.Közlekedési infrastruktúra fejlesztése

3.3.1. Közúti, kötöttpályás, vízi közlekedés összehangolt fejlesztése

3.3.2. Hiányzó útkapcsolatok megteremtése

3.3.3. Úthálózati, csomóponti fejlesztések

3.3.4. Kerékpárút hálózatossá tétele

3.3. Közmű infrastruktúra rendezése

3.3.1. Vízbázis védelme

3.3.2. Felszíni víz, felszíni vízfolyások városi szintű rendezése

3.3.3. Közmű hálózatok korszerűsítése

3.3.4. Teljes körű megújuló energia (szél, nap, termásvíz) alkalmazása

4. TERMÉSZETI KÖRNYEZET MEGÓVÁSA

4.1. Kompakt város megteremtése

4.1.1. Településszerkezeti rendszer felülvizsgálata

4.1.2. Kijelölt, igénybe nem vett fejlesztési területek újragondolása

4.1.3. Városrészi elérhetőségek javítása

4.1.4. Tudatos erőforrás-gazdálkodás

4.2. Zöldfelületek fejlesztése

- 4.2.1. Mozaikos tájszerkezet elősegítése, erdősávok növelése
- 4.2.2. Belterületi és külterületi zöldfelületi rendszer összehangolása
- 4.2.3. Zöldfelületi rendszer minőségi javítása, fejlesztése
- 4.2.4. Intézménykertek kertészeti fejlesztése

4.3. Energiatudatos változtatások

- 4.3.1. Energiahatékonyság növelése
- 4.3.2. Hulladékhasznosítás arányának növelése
- 4.3.3. Megújuló energia-használat szélesítése
- 4.3.4. Környezetbarát közlekedési módok támogatása

4.4. Környezetterhelés csökkentése

- 4.4.1. Ár- és belvíz védelmi biztonság növelése
- 4.4.2. Levegő-, zaj-, rezgés- talaj- és vízterhelés csökkentése
- 4.4.3. Vízfolyások ökológiai állapotának javítása
- 4.4.4. Környezettudatos elvek érvényesítése

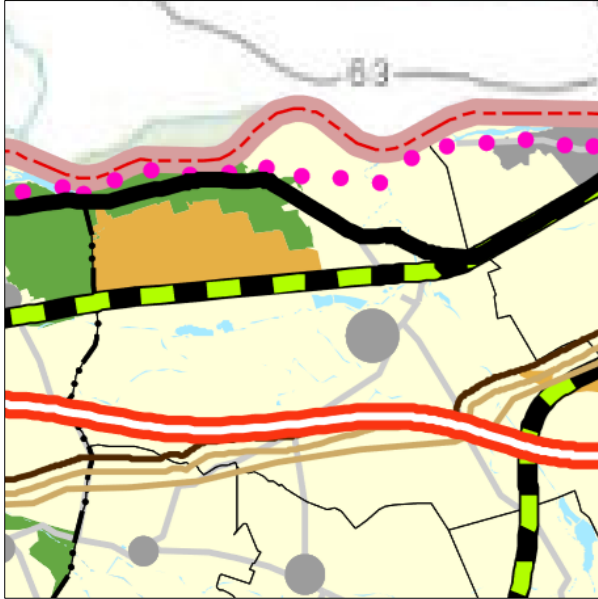
2.A.A. TELEPÜLÉSHÁLÓZATI ÉS TÁJHASZNÁLATI VÁLTOZÁS

Az Országgyűlés Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptióról szóló 1/2014. (I. 3.) OGY határozata szerint Ács jó mezőgazdasági adottságú területként definiált. Városhálózati pozíciója szerint, Ács a fővárost körülvevő 120-180 km-es külső nagyvárosi gyűrűn kívül található, a Győr körüli agglomerációs térség települése, amelyre Komárom is hatást fejt ki.

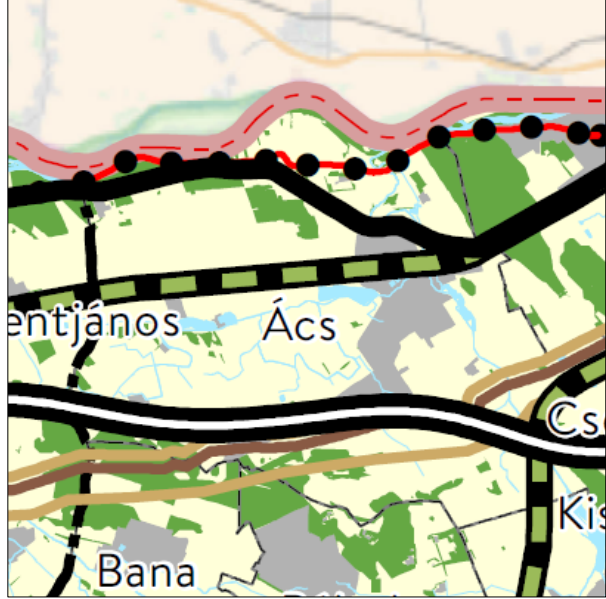
Komárom-Esztergom Megye Területfejlesztési Konceptiója 2014-2030 című dokumentumban Ács az Európai dinamikus fejlődési tengely részeként, ipari-logisztikai fejlesztések célterületeként van nevesítve. A Duna menti térség egyik meghatározó város csoportjának (Komárom-Révkomárom-Almásfüzitő-Ács) települése, amely magas presztízsű lakó és rekreációs területként és környezetbarát, kreatív kis- és mikrovállalkozási térségként működik. A Kisalföldi területen helyezkedik el, amely a megyei vidéki tájak új egyensúlyának alapját jelenti. Helyzetét sűrű kisvároshálózatként (Ács-Bábolna-Kisbér-Komárom) értékeli az anyag.

Az Országos Területrendezési Terv rögzítette Ács térségi terület felhasználási kategóriáit. Területét települési térség, mezőgazdasági térség, erdőgazdálkodási térség, vízgazdálkodási térség, valamint vegyes területfelhasználású térség érinti. Ács területének erdőállománya elmarad az ország erdősültségi arányától. A vegyes területfelhasználású térségi besorolás az erdőterületek és a mezőgazdasági területek közötti rugalmas váltás lehetőségét szolgálta.

Ács helye az ország szerkezeti tervében

Forrás: Hatályos OTrT

Forrás: OTrT tervezete 2018.

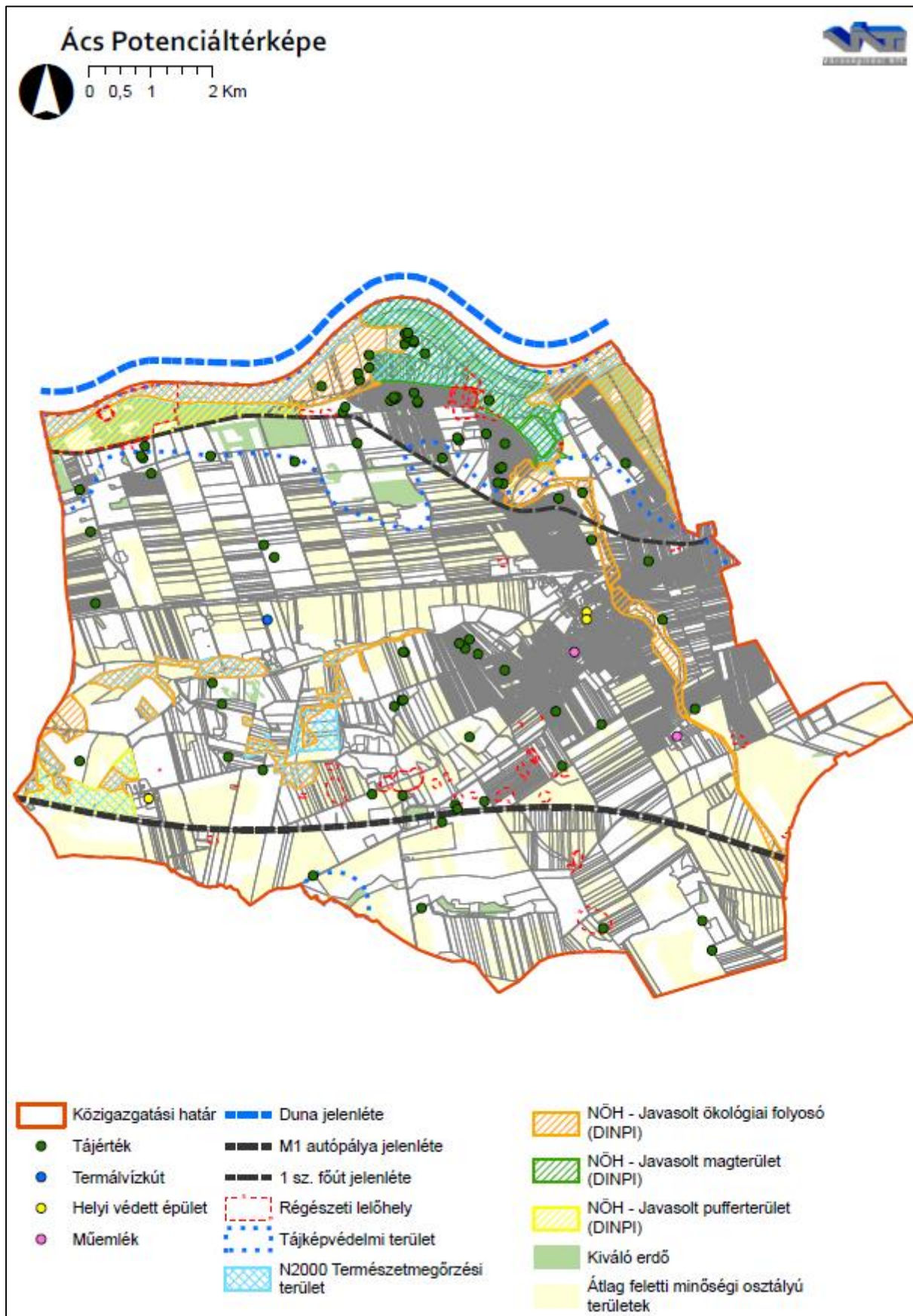
Az OTrT tervezetének szerkezeti tervlapja ugyanakkor a mezőgazdasági térség irányába való eltolást mutatja. Az erőforrások védelme érdekében a meglévő mezőgazdasági termelés megőrzését célozza, a valós helyzet jelentős megváltoztatását nem kívánja. A klímavédelem egyik sarkalatos pontja éppen a helyi fogyasztás, a helyben előállított termékek előtérbe helyezése.

2.A.B. TELEPÜLÉSSZERKEZETI, TERÜLETHASZNÁLATI ÉS BEÉPÍTETTSÉGI VÁLTOZÁS

A Konceptió -tervműfajánál fogva- településszerkezeti, terület-felhasználási, illetve beépítettségi változásokat közvetlenül nem eredményez. Elindít azonban egy folyamatot, amelyik végül elvezet ezeknek a tényezőknek a megváltozásához.

A Konceptióhoz készült térképi állomány nevesíti, és területileg le is határolja azokat a részeket, amelyek örökségi elemekkel érintettek, így a fejlesztések részéről nagyobb odafigyelést igényelnek.

Ács potenciáltérképe

Forrás: Ács város Településfejlesztési Koncepciója - Megalapozó Vizsgálat és Célfa

2.A.C. INFRASTRUKTURÁLIS VÁLTOZÁS

Közlekedési infrastruktúra

Ács város kedvező közlekedési helyzetben van, hiszen mind közúti, mind kötöttpályás, mind vízi elérhetősége a legmagasabb szintű országos hálózatokkal érintett. Fontos azonban a környező településekkel, azaz szűkebb környezetével való közlekedési kapcsolatok erősítése. Emellett a belső forgalom rendezett mederbe terelése, a környezetbarát elérhetőség javítása, a forgalombiztonság növelése.

A klímaturatosság jegyében a település a közösségi közlekedés, valamint a kerékpáros közlekedés fejlesztését preferálja. Utóbbi a belső kapcsolatok kedvező eszköze, és - rekreációs használata révén - a turizmus érdekeit is szolgálja.

Közmű infrastruktúra

A Nemzeti Fejlesztés 2030 című dokumentum jelentős teret szentel a klímaváltozás hatásainak felmérésére és a felkészülési teendők számbavételére. Ezzel megerősíti az Európai Unió Tanácsának Magyar Elnöksége periódusa alatt született Klímabarát városok – Kézikönyv az európai városok klímaváltozással kapcsolatos feladatairól és lehetőségeiről című kiadvány megállapításait. A klímaturatos szemlélet azért is fontos Ács városa számára, mivel a klímaváltozással szemben, nevezetesen árvíz, belvíz szempontjából sérülékeny térségnek minősül.

Közmű-fejlesztés szempontjából kiemelt figyelmet kap a csapadékvíz-helyben tartása, a víztakarékosság, a megújuló energiák használatának növelése és az energia-hatékonyság. Valamennyi felsorolt tényező szerepel Ács város Településfejlesztési Konceptiójának anyagában.

Intézményi infrastruktúra

A település intézményi infrastruktúrája a hasonló méretű településekhez mérve jónak számít, ez azonban nem jelenti azt, hogy nincs benne további fejlesztési potenciál. Az időskorúak ellátása, a lakónépesség igényeihez mért szociális, nevelési, oktatási, kulturális, sport és szabadidős intézmények fejlesztések megvalósulása várható.

2.A.D. MŰEMLÉKI ÉRTÉKEK FELMÉRÉSE ESETÉN, A KÖZÉPTÁVON TERVEZETT, A TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRBAN SZEREPELTETETT LÉTESÍTMÉNYEK MEGJELENÉSÉT ÉRINTŐ BEAVATKOZÁSOK

Az „Épített örökség és táji sajátosságok megőrző hasznosítása” és a „Hagyományok megtartása, továbbadása” az értékörzés mellett a megismertetést is szolgálja. A megismerés – megértés – megszeretés íve pedig a lokálpatrióta szemléletet erősíti.

Az „Épített környezet fejlesztése” magába foglalja a művi értékeknek és környezetüknek együttes fejlesztését.

2.B. A VÁLTOZÁSOK HATÁSAI

A település kulturális öröksége sérülékeny, meg nem újuló erőforrás, amelynek minden egyes eleme feltétlenül megóvandó, ezért azok elhelyezkedését, védelmét a vonatkozó Koncepció prioritásként kezeli.

Az örökséget ért károk mértéke eltérő. Már az arculati megjelenést beárnyékoló kisebb károk is elrontják a település összképet. Amennyiben ehhez szerkezeti károk is társulnak, úgy az építmények hasznosíthatósága kerül veszélybe. A legutolsó lépcsőfoknál, azaz az örökségi elemek megsemmisülésénél egy kapu bezárul mögöttünk, amin soha többé nem tudunk visszamenni. Az ellentételezés ebben az esetben lehetetlen. Örülhetünk a felmérési dokumentáció meglétének, ismerhetjük az adatokból kinyerhető információt. A későbbi korok új technológiával megerősített vizsgálati módszereit azonban már nem tudjuk alkalmazni, sok, ma még nem ismert tényt örökre homályban tartva.

A kárenyhítés helyett a hangsúlyt a megelőzésre, a megtartásra kell áthelyezni. Az örökségi elemek jó karban tartása az elsődleges, a kárenyhítés lehetőségeinek kutatását, csak előbbi alkalmazhatatlansága esetére tartogassuk.

Régészeti lelőhelyeket érintő fejlesztések esetén mindenképp szükséges a terület előzetes feltárása, hogy az ott található régészeti információk ne vesszenek el. Itt a kárenyhítést a megelőző feltárás jelentheti.

2.B.A. HATÁSOK A RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGRE

A régészeti emlékek statikus és dinamikus tényezők együttesének tekinthetők. A földben várják megtalálásukat. Nem mozdulnak, nem változnak, mégis azzal, hogy felszínre kerülnek hirtelen ugrással átírnak addig szilárdnak hitt történelmi tényeket. Azzal, hogy megismertük őket, történelmi tudásunkat gyarapították. Megtartásuk fontos, elpusztulásukkal csökken az ismeretek tárháza. Fontos a feltárás maradéktalan szakszerűsége, részletes dokumentálása. Kedvező a helyben való bemutatathatóság, kerülendő a fennmaradást veszélyeztető minden lépés.

A Koncepció erősíti az értékalapú magatartást. Előtérbe helyezi a kulturális örökség megbecsülését, amely az identitás alapja. Céljai között szerepel helyi értékvédelem megteremtése.

A település határából megismert régészeti lelőhelyek feltárhatóságának lehetősége a meglévő területhasználat mellett reményeink szerint biztosított.

2.B.B. HATÁSOK A TÖRTÉNETI TELEPÜLÉSRE, TELEPÜLÉS- ÉS TÁJSZERKEZETRE

A Koncepció a kontinuitás mellett a kedvező irányú változásokra helyezi a hangsúlyt. Ács településhálózati és úthálózatai helyzetéből előnyt kovácsoló, történelmi távlataival és természeti környezetével együtt élő, fejlődését stratégiai döntései által új lépcsőfokra helyező erős kisváros kíván lenni. A település határában tervezett változások régészeti lelőhelyeket is érinthetnek, ezek azonban adott esetben nemcsak a település, hanem a tágabb térségének érdekét is szolgálja.

Az elmúlt évszázadokban a táj jelentős átalakításokon ment keresztül, különösen a település külterületén. Megváltozott a lakóterületek kiterjedése, a mezőgazdasági művelés módja, a természet növények fajösszetétele, ezzel együtt csökkent a természetes élőhelyek aránya, megváltozott a tájszerkezet. A település a korábbi, természeti rendszereket felhasználó, azokkal harmonizáló élete,

működése megváltozott, kizsákmányolóvá vált, növekedése elszakadt a természetes dinamikától, mely számos konfliktust okozott. A Konceptió célja ezen konfliktusok feloldása.

A Konceptió a fenntarthatóság elvét hangsúlyosan kezeli. Tudja, hogy a fejlődés nem a területi terjeszkedés szinonimája, az élhető, szerethető település kialakítása a legfontosabb. A gazdasági szereplők látótere a környezettudatos szemlélet felé fordul, üzleti hasznot látva a klímatudatos magatartásban. A zöldfelületi fejlesztésre mellett a hangsúlyok, a környezetbarát közlekedés fejlesztése, a környezetterhelés csökkentése a befektetőket vonzó környezet kialakítása felé tett lépésként fogható fel. Az energiahatékonyság a megújuló energiahasználat előtérbe helyezésével párhuzamosan jövőbe mutató stratégia, amely az életminőség javulását eredményezi.

A Konceptió elvei változásokat hoznak magukkal a településkép feltárulásában. A megközelítési módok, nyomvonalak köre a közlekedési változtatásokkal és a környezetbarát közlekedés eszközeivel, a kerékpárral bővül. A településkép feltárulásának új pontjai, vonalai a környezetbarát közlekedést használók érkezési helyei. A kerékpárosok számára jóval lassabb a feltárulás, az érzékelés ideje megnő, számukra van idő az elmélyült megfigyelésre.

A Konceptióban vázolt jövőkép megvalósulása esetén tehát a településkép jelentős, pozitív irányú módosulásokon megy keresztül. Ennek a változásnak mind a területi, mind a vonalas tényezői hangsúllyal bírnak.

A Konceptió a védett karakterjegyű területeken túl gondot fordít a település egészének arculatára, az alulhasznosított területek fejlesztésbe való bevonására. A település ugyanis több mint alkotóelemeinek egyszerű összegzése, valami új keletkezik a részek egymásra hatásából. Ám az elv visszafelé is igaz. Ha a részeket erősítjük, ezek hatása nem egyszerűen összegződik, hanem hatványozódva, magasabb szintű végeredményre vezet.

2.B.C. HATÁSOK A TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRBAN SZEREPLŐ MŰEMLEKI ÉRTÉKEKRE

Ács művi elemeinek az elmúlt századok során számos történelmi és természeti katasztrófát kellett átvészelnük. A település országos jelentőségű műemléke, műemléki környezete, helyi jelentőségű művi értékei kijelölik az egykori történelmi struktúrát, egyedei arculatot. Ezen épületek megérdemlik a megbecsülést, helyreállítást, a védelem fenntartását.

A védelemmel nem szeretnénk az épületeket egy múltbeli szerepre kárhozható. A valamikori létező, de mára adott esetben irrelevánsá vált funkciójuk ismerete mellett meg kell találni számukra a mai és a jövőbeni szerepüket is. Nem hasznosulhat valamennyi múzeumként, az a kedvező, ha integrálódnak a település életébe, a településszerkezeti helyzetüknek megfelelő funkciót betöltve. Nem szabad megijedni a múltban betöltött szerepkör és a ma neki szánt funkció jelentős eltérésétől. Ha élettellel nem töltjük meg az értékeket, pusztulásuk elkerülhetetlenné válik.

A Konceptió a hagyományos arculati elemek megőrzését felvette céljai közé, melyek között szerepel még az intézményi infrastruktúra fenntartható fejlesztése is. Ezek a célok mind összeköthetők az értéket képviselő ingatlanok hasznosításával, élettellel való megtöltésével.

Magyarország Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptiója Komárom-Esztergom megyére – több más irány mellett – a Duna mente struktúraváltását, a világörökség várományos területek turisztikai potenciáljának kihasználását nevesít. A műemlékek fenntarthatóságának gazdasági esélyét a rögzített irányokhoz való kapcsolódás, hasznosításuk támogatott keretekhez kötése jelenti.

A település terjeszkedése, kapcsolatainak bővülése a környezetterhelés növekedése irányába mutat, melyek hatással vannak az épített örökség műszaki állapotára. Élhetünk azonban olyan eszközökkel, amely e folyamatot mérsékelheti, sőt megállíthatja.

A környezetterhelés tényezői közül a zaj és rezgés döntően közlekedési eredetű, ám a gazdasági tevékenységből, sőt a szórakoztató létesítményekből eredő terhelés is jelentős lehet. A közlekedési eredetű zaj- és rezgésterhelés környezetbarát közlekedési módok infrastruktúrájának kiépítésével, a gazdasági eredetű a legjobb technológiára törekvéssel, míg a szórakoztató létesítmények zajterhelése elsősorban zárt, zajszigetelt megoldásokkal mérsékelhető.

A környezetterhelés másik tényezője a levegőszennyezés. Ez technológiai fejlesztésekkel, a portterhelést megkötő burkolatokkal, illetve zöldfelületi kialakítással ellensúlyozható.

A harmadik tényező a vízvédelem kérdése. A víztakarékosság, a vizek helyben tarása, a szennyezett víz tisztításának hatásfok-növelése, illetve a közművesítés kiépítettségének növelése mind a vízvédelem érdekeit szolgálja. Mindezek mellett a helyes mezőgazdasági gyakorlat alkalmazása ugyancsak hozzájárul a talaj- és talajvízterhelés csökkentéséhez.

Az épített örökség műszaki állapotára mindhárom tényező kihat. Az épületek állagromlása, illetve a rezgés, a levegőszennyezés és az agresszív vizek jelenléte között egyenes arányosság mutatható ki.

A Koncepció jövőképe az életminőség javítását, a vonzó települési környezet kialakítását, valamint a környezetterhelés csökkentését egyaránt bevette céljai közé. Mindezek az örökség műszaki állapotát kedvező irányba befolyásolják.

3. ÉRTÉKVÉDELMI TERV

3.A. AZ ÉRTÉKLELTÁRBAN SZERPELTETETT ÉRTÉKEK MEGŐRZÉSÉT BIZTOSÍTÓ SZEMPONTOK ÉS KÖVETELMÉNYEK

A régészeti örökség felmérését a Miniszterelnökség Örökségvédelmi Hatósági Főosztály Örökségvédelmi Nyilvántartási Osztály 2018 márciusi állapotot tükröző adatbázisa, a Múzeum régészeti adattára, a régészeti leltárkönyvek áttekintése, és a múzeum éves kutatási jelentései alapján állítottuk össze. Az értékek meghatározása, a fenti adatforrások használata miatt, a tudományosan megalapozott rangsorolást követi.

A műemléki értékek 2018 márciusi állapotát tükröző adatok a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kötv.) 71.§ (1) bekezdése szerinti központi, közhiteles nyilvántartás alapján készültek. A Kötv. által nevesített, nyilvántartást vezető hatóság – a 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 3.§ (1) bekezdés c) pontja alapján – országos illetékességi területtel, az örökségvédelmi hatáskörrel rendelkező miniszter. Az adatszolgáltatás idején a Miniszterelnökség Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 1/2014. (VII. 23.) MvM utasítás 1. melléklet 79.§ d) pontja és a 2. függelék 9.5.7. pontja alapján az Örökségvédelmi Hatósági Főosztály vezetője gyakorolta a Miniszterelnökséget vezető miniszter nevében a kiadmányozási jogkört.

A településképi rendelet a helyi művi értékek besorolásánál a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről szóló 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet helyi védelemről szóló 23/A-23/D §-ok előírásait követte. Javaslat helyi védelem alá tartozó elemeket tartalmaz.

A Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékéről szóló 27/2015. (VI. 2.) MvM rendelet Melléklete alapján, Ács város „A római birodalom határai – A dunai limes magyarországi szakasza” megnevezésű Világörökségi Várományos Helyszínhez tartozik.

A nyilvántartott régészeti lelőhelyek és műemlékek védelmét jogszabályok biztosítják.

A helyi értékek fennmaradását az Értékleltárba történő felvételük, a településképi rendeletben történő védelem alá helyezésük és arculati előírásokkal való ellátásuk, valamint a szabályozási tervlapon történő rögzítésük segítheti elő.

3.B. ÖNKORMÁNYZATI FELADATOK

Helyi szabályozási elemekre, övezeti előírásokra, helyi értékvédelmi rendeletre vonatkozó javaslatok

A Konceptiót megelőzően készült el Ács Város Településképi Arculati Kézikönyve és került kidolgozásra Településképi rendelete. Ennek keretében került sor az értékeket is érintő előírások megfogalmazására.

A településképi rendelet rajzi mellékletében az adatszolgáltatásként kapott műemléki és régészeti értékek feltüntetésén túl, szerepel a helyi művi értékek elhelyezkedése is. A településképi rendelettel – a korábbi helyi építési szabályzatban való rögzítéshez képest – nagyobb szabadságfokot kapott a Képviselő-testület a feltárt értékek levédésére, továbbá szabályozásuk szükség szerinti aktualizálására.

A Településfejlesztési Konceptió kidolgozását követően sor kerül a Településrendezési eszközök felülvizsgálatára. A helyi építési szabályzat – figyelem felhívási céllal – tájékoztató elemként ábrázolja az örökségi elemeket, hiszen ezek nem a helyi építési szabályzat megalkotásával válnak védetté.

Az érték védelmét szolgáló egyedi vagy sajátos szabályok

Az értékek védelmét egyedi vagy sajátos jogszabályok szolgálják. A régészeti lelőhelyek, valamint a műemlékek szabályozásáról a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény gondoskodik. A helyi értékek védelmével kapcsolatos részletes szabályozásra önkormányzati (önálló településképi) rendelet keretében születnek javaslatok.

Az értékléltárban szerepeltetett létesítmények értékeit érintő fejlesztési, rendezési és hasznosítási típusú feladatok meghatározása

A Konceptió célrendszere, amely a jövőkép elérését szolgáló intézkedéseket veszi számba, rögzítette, hogy milyen területi fejlesztések szükségesek az alapvető cél teljesítéséhez. Az örökségvédelem elemei közül a régészeti lelőhelyekkel jelentkező ütközés néhány esetben. Az érintett régészeti lelőhelyek esetében kármentést szolgáló feltárások elvégzésével kell számolni, mint ahogy a nyomvonalas infrastruktúra kiépítésénél is régész jelenlétét kell alapul venni.

A helyi értékek beazonosítása, a fejlesztésekkel ütközést nem mutat. Védelmük éppen fennmaradásukat szolgálja, ezért a fejlesztési elképzelések között helyi művi értékeket veszélyeztető javaslat nem szerepel.

Az értékvédelemre irányuló tevékenységek prioritásainak meghatározása, ütemezése, felelőseinek megnevezése

A helyi identitás erősítését, a művi értékek megőrzését kiemelten említő Konceptió prioritásai között szerepel a művi értékvédelem.

Az értékvédelemre irányuló tevékenységek ütemezésük sorrendjében:

- Helyi művi értékek beazonosítása
- Helyi művi érték-megőrzés támogatási formáinak számbavétele
- Településképi rendelet, településképi arculati kézikönyv megalkotása
- Védelmi intézkedések kidolgozása, karbantartása
- Önkormányzati feladatkör helyi művi értékvédelemmel való kibővítése